

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ENERJİ ARZ
GÜVENLİĞİNİN
SAĞLANMASI**

Evrin Pınar GÖRGÜLÜ

Danışman
Doç. Dr. Nilüfer KARACASULU

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği’nin Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

....../....../.....

Evrin Pınar GÖRGÜLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Evrim Pınar Görgülü
Anabilim Dalı : Avrupa Birliği
Programı : Avrupa Birliği
Tez Konusu : Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	O	OY BİRLİĞİ	O
DÜZELTİLMESİNE	O*	OY ÇOKLUĞU	O
REDDİNE	O**		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı ☐ Düzeltme ☐ Red	
.....	☐ Başarılı ☐ Düzeltme ☐ Red	
.....	☐ Başarılı ☐ Düzeltme ☐ Red	

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliğinin
Sağlanması
Evrin Pınar Görgülü

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Avrupa Birliği Programı

Son yıllardaki dünya enerji pazarındaki değişimler, enerjiye makul fiyatta ve kesintisiz olarak ulaşmanın gittikçe zorlaşacağına işaret etmektedir. Petrol ve doğal gaz hala dünya enerji tüketiminde başat enerji kaynaklarıdır. OPEC dışı ülkelerin enerji üretiminde düşüş yaşanmaktadır. Dünya enerji talebi giderek artmaktadır. Talep artışının büyük bir kısmı Çin ve Hindistan'dan gelmektedir. Çin ve Hindistan'ın dünya enerji pazarına girmesiyle yeni türden enerji ilişkileri meydana gelmiştir. Enerji ihracatçısı devletler, enerjiyi kullanarak ulusal çıkar arayışına girmişlerdir. Dolayısıyla, enerji arz güvenliğine yönelik riskler artmaktadır, devletler enerji arz güvenliklerini sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik iki ana yaklaşım vardır. Enerji kaynaklarının ve pazarlarının kontrolü ile ilgilenen stratejik yaklaşım ve enerji arz güvenliğini uluslararası enerji pazarının düzgün işleyişine bırakan piyasa yaklaşımı.

AB yüksek ithal enerji bağımlılığı nedeniyle enerji arz güvenliği ile ilgili kaygıları yoğun olarak yaşamaktadır. AB'nin enerji arz güvenliği ilgili kaygılarını yoğunlaştıran ise Rusya'nın enerjiyi AB'ye ve AB üye devletlerine karşı kullanma çabasıdır. AB'nin karşı karşıya kaldığı sorunlar, ortak enerji politikası ve dış enerji politikasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştır, fakat üye devletler enerjiyi ulusal bir mesele olarak değerlendirdiklerinden bu alandaki yetkilerini AB'ye devretmekteki gönülsüzlüklerini sürdürmektedirler. AB, enerji iç pazarını tamamlayarak ve serbestleşme ilkelerine dayalı kurallarını yayarak enerji arzını garantiye almaya çalışmaktadır. AB bu bağlamda, ikili ve bölgesel seviyede enerji arzını sağlayan devletlerle ilişkilerini kurumsallaştırma gayretindedir.

Anahtar Kelimeler: AB, Enerji, Enerji Arz Güvenliği, Petrol, Doğal Gaz

ABSTRACT

The Master Thesis

Security of Energy Supply for The European Union

Evrin Pinar G6rg6l6

Dokuz Eyl6l University

Institute of Social Sciences

Department of European Union

European Union Program

In recent years the developments in world energy market points out the difficulties to reach energy in the reliable supply at a reasonable price. Oil and natural gas are the dominant source of energy. There is decrease in supply of non-OPEC countries. In the world the energy demand is increasing. This increase is due to rising demand of China and India. New kind of energy relations are observed with the entrance of China and India to world energy market. The energy supplier states seek for national interest by using energy. Therefore, risks about security of energy supply are increasing, states are in an effort to strengthen their energy supply security. There are two main approaches to ensure security of energy supply: the strategic approach which engages in control of energy resources and markets and the market approach which leaves security of energy supply to proper functioning of international energy market.

The EU is highly concerned about security of energy supply due to its high dependency on energy importation. The reason for increase of the EU consideration is efforts of Russia to use the energy against the EU and the EU member states. The challenges which the EU faces let to requirement of common energy policy and external energy policy. But since member states consider energy as a national issue, they are reluctant to transfer their competence to the EU. The EU tries to guarantee energy supply by completing energy internal market and extending rules based on liberal principles. In this context, the EU is in an effort to institutionalise its bilateral and regional relations with the countries which provide energy supply.

Key Words: EU, Energy, Security of Energy Supply, Oil, Natural Gas

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	vii
 GİRİŞ	 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİNİN GENEL KAPSAMI

1.1.	ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİNİN TANIMI	4
1.2.	ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ RİSKLER	6
1.3.	ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI İLGİLİ YAKLAŞIMLAR	8
1.4.	KÜRESEL ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ	12
	1.4.1. Genel Durum	12
	1.4.2. Çin’in Yaklaşımı	17
	1.4.3. ABD’nin Yaklaşımı	20

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NDE ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI

2.1.	AB’NİN ENERJİ GEREKSİNİMİ	22
2.2.	AB’NİN ENERJİ ARZ POLİTİKASINI BELİRLEYEN ÖĞELER	25

2.3.	AB ORTAK ENERJİ POLİTİKASININ GELİŞİMİ	29
2.4.	AB’NİN ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ YAKLAŞIMI	32
2.4.1.	Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru (2000)	32
2.4.2.	Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji İçin Avrupa Stratejisi (2006)	34
2.4.3.	AB’nin Enerji Arz Güvenliği Yaklaşımının Sorunsalları	34
2.4.4.	Son Durum	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN TEDARİKÇİ ÜLKELERLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLERİ

3.1.	RUSYA İLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLER	50
3.2.	HAZAR BÖLGESİ ÜLKELERİ İLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLER	59
3.3.	ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLER	69
3.4.	KUZEY AFRİKA ÜLKELERİ İLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLER	77
3.5.	BATI AFRİKA ÜLKELERİ İLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLER	82
3.6.	NORVEÇ İLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLER	84
	SONUÇ	86
	KAYNAKLAR	89

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AT	Avrupa Topluluğu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
BM	Birleşmiş Milletler
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Antlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport
KİK	Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi
LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MEDA	Mediterranean Economic Development Area
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
TACİS	Technical Aid to the Commonwealth of Independent States
TGI	Türkiye-Yunanistan İtalya Boru Hattı
TRACECA	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru
UEA	Uluslararası Enerji Ajansı

GİRİŞ

Enerji, devletlerin ekonomik, siyasi ve sosyal gelişimini etkileyen ana unsurlardan birisidir. Dolayısıyla, her ülke enerjiye ucuz ve kesintisiz bir biçimde ulaşmak ister. Günümüzde enerji kaynakları; petrol, doğal gaz ve kömür, nükleer enerji ve yenilenebilir enerjiden oluşmaktadır. Enerji tüketiminde nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarının rolü günümüz dünyasında hala sınırlıdır. Petrol ve doğal gaz ise başat kaynaklardır. Bu yakıtların dünyadaki dağılımı ise dengesizdir. Rezervler belli coğrafi bölgelere yoğunlaşmıştır. Dünya sınırlı sayıda enerji ihracatçısı devlete bağımlıdır. Enerjiyi en fazla tüketen gelişmiş devletler, enerjiyi ithal etmektedirler. Bu yapının en tehlikeli örneği 1970'lerdeki petrol krizleri sırasında görülmüştür. Krizler sonucunda Batılı ve sanayileşmiş devletlerin GSMH'leri düşmüş, işsizlik ve enflasyon oranları yükselmiştir. Bu dönemde, enerji arz güvenliği ile ilgili tartışmalar başlamıştır. Batılı ve sanayileşmiş devletler de enerji arz güvenliklerini sağlayacak önlemleri enerji politikalarına dahil etmişlerdir. Bu devletlerin, bu dönemde uyguladığı politikalar başarılı olmuş, 1980 ve 1990'larda dünya enerji pazarı istikrarlı bir seyir izlemiştir ve enerji, gündemden düşmüştür.

Enerji arz güvenliği, 2000'li yıllarla beraber ulusal ve uluslararası gündemin tekrar ana konularından birisi olmuştur. Uluslararası fiyatların istikrarsızlığı, düşük maliyetli kaynaklardaki azalma, enerji talebindeki hızlı artış, az sayıda üreticiye giderek artan bağımlılık nedeniyle enerji arz güvenliği ile ilgili kaygılar yeniden yoğunlaşmıştır. Tüm bu kaygılar, enerji ithal eden devletlerin enerji arz güvenliklerini sağlamlaştırmak için harekete geçmesine neden olmuştur. 1970'lerden farklı olarak, Çin ve Hindistan'ın dünya enerji pazarında güçlü oyuncular haline gelmeleri, enerji arzını güvenceye almak isteyen Batılı devletleri yeni sorunlarla da karşı karşıya getirmiştir.

Dünyanın en büyük enerji ithalatçısı bölgesi olan AB'de durumunu ilk olarak 2000 tarihli "Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru" başlıklı Yeşil Kitap'ta değerlendirmiştir. Enerji arz güvenliği ile ilgili sorunların jeopolitik boyutunu göz önünde tutarak, AB'ye enerji ihracatı yaptığı devletlerle enerji ilişkilerini kurumsallaştırma arayışına girmiştir. Son yıllarda, AB'nin enerji arz güvenliği ile ilgili kaygılarının artmasında ana etken ise Rusya'nın tutumudur.

Küresel enerji pazarındaki değişimleri arkasına alan Rusya, AB'ye karşı enerjiyi kullanma arayışındadır. AB'de sürdürülebilirlik hedefleri uyumlu olan doğal gaz arzının büyümesi beklenmektedir. Rusya ise AB'nin en büyük doğal gaz arzıcısıdır. Rus enerji şirketi Gazprom, AB enerji pazarında yarı tekel haline gelmiştir. Rusya, hakim durumunu daha da güçlendirme arayışındadır. AB de Rusya'nın AB pazarında bu kadar güçlü olmasından endişe duymaktadır. 2005 yılındaki Rusya-Ukrayna enerji krizi Rusya'nın güvenilir bir enerji arzıcısı olarak algılanmasına son vermiştir. Rusya-Ukrayna enerji krizi sonrası hazırlanan 2006 tarihli Yeşil Kitap'ta; var olan sorunlarla baş edebilmek için AB'nin enerji stratejisinin sürdürülebilirlik, rekabet ve arz güvenliği hedefleriyle uyumlu olarak yapılandırılmasını istemiştir. AB'nin enerji arz güvenliği yaklaşımının güçlendirilmesi için ortak enerji politikası ve ortak dış enerji politikasının oluşturulmasının önemine vurgu yapmıştır. AB üye devletleri ise stratejik bir mesele olarak değerlendirdiklerinden enerjiyle ilgili yetkilerini Birlik seviyesine devretmekte gönülsüzlüklerini sürdürmektedirler.

AB, yetki alanındaki içerisinde oluşturduğu enerji arz güvenliği yaklaşımı çerçevesinde AB'nin enerji arz güvenliğini sağlamanın arayışındadır. AB'nin yaklaşımı bu çerçevede serbestleşme ve rekabet ilkelerine dayanmaktadır. Öncelikle, iç pazarı tamamlayarak, enerji arz güvenliğini tehdit eden sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. AB'nin enerji ihracatçısı devletlerle geliştirdiği ilişkilerinin altyapısını da serbestleşme ilkeleri oluşturmaktadır. AB piyasa kurallarının bu ülkelerde düzgün işleyişini sağlayarak enerji arzının sürdürülebilirliğini garanti altına almaya çalışmaktadır. Bu bağlamda AB; enerji diyalogları, enerji anlaşmaları; ortaklık ve komşuluk politikası anlaşmalarıyla bu ülkelerin enerji pazarlarındaki kurallarının AB enerji pazarının kurallarına yakınsaması çabasıdır. Ayrıca, AB tek bir enerji kaynağına bağımlılığın risklerini değerlendirerek, enerji ihracatını çeşitlendirmek istemektedir. Çeşitlendirme politikaları özellikle Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmaya yöneliktir. AB, enerji arzını çeşitlendirmek için bütün seçenekleri değerlendirmektedir. Çeşitlendirme politikalarında Hazar Bölgesi ön plana çıkmış olsa da bu arayış Batı Afrika'ya hatta kurumsal ilişkilerin olmadığı İran'a kadar uzanmaktadır. Çeşitlendirme politikaları bağlamında, Türkiye'nin Ortadoğu ve Hazar bölgesine yakınlığı Türkiye'yi AB için önemli bir transit ülke haline getirmiştir.

Bu bağlamda, AB’de enerji arz güvenliğinin nasıl sağlandığı konusunda araştırılma yapılmıştır. İlk bölümde, enerji arz güvenliğinin genel tanımı ve riskleri üzerinde durulduktan sonra ilgili yaklaşımlar açıklanmıştır. Ayrıca, küresel enerji arz güvenliğinin durumu ve enerji tüketiminde önde gelen iki ülke olan ABD ve Çin’in yaklaşımları incelenmiştir. İkinci bölümde AB’nin enerji arz güvenliği politikası ele alınmış olup, AB’nin enerji gereksinimi ve buna bağlı geliştirilen politikalar açıklanmıştır. Üçüncü bölümde, AB’ye enerji tedarik eden ülkelerle ilişkileri, Rusya, Hazar Bölgesi, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Batı Afrika ve Norveç ile olmak üzere detaylı olarak incelenmiştir. Bu çalışma ikincil kaynaklardan masa başı araştırması olarak yapılmıştır. Sonuç olarak, özellikle AB’ye üye devletlerin kendi ulusal politikalarını sürdürmek istedikleri saptanmıştır. AB’nin enerji arz güvenliğinin sağlanması hususunda tek bir ortak politikadan hareket edememektedir. Yine de 2007 yılında kabul edilen politika hedeflerinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİNİN GENEL KAPSAMI

1.1. Enerji Arz Güvenliğinin Tanımı

Enerji arz güvenliği kavramı, 1970’lerde OPEC petrol ambargosu, 1979 İran Devriminin neden olduğu petrol fiyat artışları ve bunlara bağlı olarak enerji arzındaki düşüş karşısında ortaya konmuştur. Enerji arz güvenliği, daha ziyade Batılı devletlerin ithal ettikleri petrole kesintisiz ve makul fiyattan erişimi açısından değerlendirilmiştir. Doğal gaz, alternatif bir enerji kaynağı olarak önemli olmaya başlayınca bu değerlendirmeye dahil olmuştur. Enerji arz güvenliği kavramı halen daha ağırlıklı olarak sanayileşmiş Batılı devletlerin kullandığı bir kavramdır (Alhajji, 2007:1).

Literatür incelendiğinde enerji arz güvenliği kavramı tanımlarında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi, enerji tesislerinin fiziksel güvenliği ve petrol arzı gibi farklı unsurları içeren tanımlar vardır. AB Komisyonunca hazırlanan “Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru” başlıklı Yeşil Kitap’ta enerji arz güvenliği; “Toplumun tümünün iyiliği ve iyi işleyen bir ekonomi için sürdürülebilir gelişme hedefi çerçevesinde bütün tüketiciler için her fiyatta enerji ürünleri pazarına kesintisiz fiziki erişim sağlamak olarak” tanımlanmaktadır (European Commission, 2000:9). Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) ise, enerji arz güvenliğini istikrarlı doğal gaz ve petrol arzı olarak tanımlarken (CİEP, 2004:36), Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu “bir devletin sosyal ve ekonomik gelişmesini sınırlanmaması için, enerji tasarrufuna da gereken önem verilerek yeterli miktarda ve uygunlukta enerji arzına ulaşılabilirlik” olarak tanımlamaktadır (CEC, 2008:2).

Enerji arz güvenliği ilgili çalışmaların çoğu petrole odaklanmıştır. Çünkü, alternatif enerji kaynaklarının gelişimi için gösterilen çabalara ve bu alandaki teknolojik gelişmelere rağmen petrol ve doğal gaza bağımlılığın azaltılması konusunda ilerleme sağlanamamıştır. Petrol ve doğal gaz, öngörülere göre 2030’a kadar enerji karışımında başat kaynaklar olarak kalması beklenmektedir (Melgar, 2004:3). Yenilenebilir enerji kaynakları; ısınma, güç ve elektrik üretiminde petrolün

yerini kısmen doldurmasına rağmen, ulaşım sektöründe küresel çapta petrolü ikame edecek bir yakıt, yakın gelecek için pek olası gözükmemektedir. Bu, yenilenebilir enerjilerin maliyetinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir alternatif enerji kaynağı olan nükleer enerji ise ithal enerjiye bağımlılığı azaltır. Nükleer enerjinin hammaddesi uranyum ucuzdur ve rezervleri bütün dünyaya yayılmıştır. Buna rağmen, Batılı ülkelerde faaliyetleri yirmi yıl içinde sona erecek nükleer santrallerin yerini alacak santraller için henüz somut bir girişim yoktur. Bu durumun ana nedeni 1986'daki Çernobil kazasından bu yana büyük bir nükleer kaza olmamasına karşın kazaların dünya çapında felakete yol açacağı korkusu dünya kamuoyunda devam etmesidir. Ayrıca, Nükleer santrallerin ürettikleri radyoaktif atıkların depolanma sorununa hala iyi bir çözüm bulunamamıştır (Li, 2007:462). Nükleer atık ve reaktör güvenliği hakkındaki kaygılara nükleer enerjinin terör için kullanılabileceği kaygısı da eklenmiştir (Buchan, 2002:110).

Bu çalışmada enerji arz güvenliği ile petrol ve doğal gaz arz güvenliği ifade edilmektedir. Bu bölümde, petrol küresel enerji arz güvenliği için ana rol oynadığından petrol arzına odaklanılacaktır. Fakat, AB'nin enerji arz güvenliği için petrol kadar doğal gaz da önemlidir.

Enerji arz güvenliği için en önemli iki konu fiziki erişebilirlik ve makul fiyatlardır. Bu iki unsur ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır. Enerji kaynaklarına fiziki erişebilirlik belirli bir eşiğin altına düşerse, enerji arzı bozulur. Enerji arzındaki bozulma fiyatlarda artışa veya fiyat kararsızlıklarına yol açar (Costantini ve Gracceva, 2004:2). Enerji arz güvenliği için gereken makul fiyat ise, enerji ihracatçısı ülkelerin yatırımlarının geri dönüşümünü sağlayacak kadar yüksek, tüketici devletlerdeki ekonomik büyümeyi teşvik edecek kadar düşük olmalıdır. Düşük enerji fiyatları yüksek enerji fiyatları kadar arz güvenliği için tehlikelidir (Alhajji, 2007:1). Örneğin, 1980'lerin ortasından itibaren enerji arzının artması, uzun dönemli talep seviyesinin düşük seviyede seyretmesi, petrol fiyatlarında düşüşe neden olmuş ve ithalatçı devletlerde talebi sınırlayacak teşvikleri azaltmıştır. Bu yüzden, tüketici devletler için riskli bir durum oluşturan ithal enerji bağımlılığı artmıştır (Emerson, 2008:3).

1. 2. Enerji Arz Güvenliği ile İlgili Riskler

Enerji arz güvenliği ilgili güvenlik kavramsallaştırması riskin varlığına vurgu yapar. Risk, enerji ithalatçısı devletin enerji arzına erişiminde aksama ya da sürekli olabilecek bir enerji arzı kesintisi olasılığını belirtir (Egenhofer ve diğerleri, 2004: 4-7). Meydana gelebilecek enerji krizleri ile baş edebilmek için risk tanımlaması gereklidir. Ancak, tanımlanan riskler çerçevesinde önlemler oluşturulabilir. Bu yüzden birçok çalışmada enerji krizinin olası kaynakları üzerinde durulmuştur. Riskleri, zaman ve etki alanına göre sınıflandırma bütün enerji güvenliği yaklaşımlarında kabul görür. Kısa dönemde, enerji ithalatçısı devletler beklemedikleri bir enerji arzı kesintisi durumu ile karşılaşabilir. Sıra dışı iklim olayları, enerji sektöründeki grevler, sabotajlar ve kazalar kısa dönemli arz kesintilerine neden olabilir. Orta ve uzun vadede ise, enerji az güvenliği tehdit eden olaylar enerji ihracatçısı devletlerde uzun süren siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık veya üretim kapasitesi, sevkiyat ve depolama ile ilgili gereken yatırımların yapılmaması sonucunda enerji kaynaklarına ulaşamamaktır (Chevalier, 2005:2-3).

Etki alanına göre riskler küresel ve yerel riskler olarak sınıflandırılır. Küresel riskler tüm doğal gaz ve petrol ithal eden ülkeleri ilgilendirir. OPEC'in ürün seviyesi ile ilgili aldığı politik kararlar küresel etkisi olan olaylara örnek gösterilebilir. OPEC istediği fiyata ulaşabilmek için ürün seviyesinde oynamalar yaparsa küresel enerji pazarında ani ve öngörülemeyen fiyat değişikliklerine neden olabilir. Üretim, nakliyat ve işleme kapasitesindeki yatırım eksikliğinin enerji arzında yarattığı problemler, küresel enerji arzı güvenliği ile ilgili en ciddi risklerden birini oluşturur. Ayrıca, enerji ihracatçısı ülkelerin siyasi manevraları da küresel etki yaratabilecek olaylar arasında sayılabilir. Bu tür olaylar devamlı değildir. Ancak, bölgesel veya küresel bir savaş halinde enerji kesintisi birkaç aydan fazla sürebilir. Yerel olaylar olarak sınıflandırabilecek olaylar ithalatçı ülkenin enerji arzına daha fazla zarar verir. Enerji ithalatçısı ülkeye genel bir ambargo ülkeyi kolayca dize getirir. Ancak böyle bir olay genel veya bölgesel bir savaş sırasında olabilir. En büyük risk ise ihracatçı ülke veya transit ülke tarafından enerji ihracatı akışında kasıtlı kesintilerin yapılmasıdır. İhracatçı ve transit ülkeler ithalatçı ülkeler üzerinde siyasi baskı için

enerji akışında kısa dönemli arz kesintileri yapabilir. Ayrıca, terör saldırıları ve kazalar yerel arz kesintilerine neden olabilir. Örneğin, Ortadoğu’da terör nedeniyle boru hatlarından enerji sevkiyatı yapılamadığı dönemler olmaktadır. Ayrıca enerji ithal eden ülke içindeki baskı grupları ve hükümetlerinin yanlış kararları ve enerji şirketlerinin tekelci davranışları gibi yerel dinamikler nedeniyle de arz kesintileri meydana gelebilir (Andrews, 2003:2-3).

AB ise enerji arz güvenliği ilgili risk sınıflandırmasında farklılaşmıştır. Bu çerçevede AB Komisyonu riskleri dört başlık altında sınıflandırmıştır: fiziki riskler, ekonomik riskler, sosyal riskler ve çevresel riskler. Fiziki riskler; geçici ve kalıcı olmak üzere iki durumda değerlendirilir. Enerji arzında fiziki kaynaklı kalıcı bir enerji arzı bozulması enerji kaynakları tükendiğinde veya enerji üretimi durdurulduğunda söz konusu olabilir. Avrupa’nın doğal gaz arzını sağlayan Kuzey Deniz’inde doğal gaz rezervlerinin azalması AB’yi bu tür bir riskle karşı karşıya bırakmıştır. Geçici bir enerji arzı bozulması ise; doğal afet, grevler ve jeopolitik krizlerden kaynaklanabilir. Rusya ve Ukrayna arasında kriz sırasında AB’ye doğal gaz arzının gerçekleşmemesi bu tür bir riske örnek oluşturur. Ekonomik riskler ise, enerji talebi ve arzı arasındaki dengesizlikler sonucunda meydana gelebilir. Enerji arzı ve talebi arasındaki dengesizliği genellikle, enerji sektöründe yetersiz yatırım ve hatalı sözleşmeler sonucu oluşmaktadır. Talep ve arz arasındaki dengesizlikler enerji pazarında tüketicilere zarar verebilecek fiyat kararsızlığına yol açar. Örneğin, enerji fiyatlarındaki ani bir artış AB’nin refahına zarar verebilecek mali ve ticari problemlere neden olabilir. Sosyal riskler ise, enerji arzındaki bozulmanın toplumda yaratacağı problemleri kapsar. Enerji kıtlığını sonucu oluşacak sosyal problemlerin Avrupa’da iki yüzyıl öncesi meydana gelen ekmek kıtlığı sırasındaki sosyal problemlere benzerlik göstereceğini öngörülmektedir. Çevresel riskler ise, enerji zincirindeki kazalar ve fosil yakıtların kullanımı sırasında ortaya çıkan karbon emisyonunun meydana getirdiği kirlilikten kaynaklanabilecek riskleri içerir (European Commission, 2000:76-77).

Enerji arzında kazalar, doğal felaketler ve terör saldırıları sonucu oluşabilecek kısa dönemli bozulmalara karşı; devletler veya enerji şirketleri yedek kapasite ve yerel stoklar oluşturarak, hızlı bir onarım sistemi kurarak ve piyasa bilgilerinin sağlıklı paylaşımını sağlayarak önlemler almaya çalışırlar. Enerji arzındaki diğer

risklere karşı önlemler ise daha sofistike bir siyasi ve ekonomik değerlendirme gerektirmektedir. Çünkü, enerji arzındaki orta ve uzun dönemli bir bozulma, bir ulusun ekonomik üretimine, siyasi istikrarına ve toplumsal refahına ağır bir biçimde zarar verir. Yeterli enerji arzı, ekonomik büyüme ve siyasi bir varlığın meşrutiyeti için ön koşuldur. Bu yüzden, enerji arzını güvence altına almak ilk olarak devletlerin sorumluluğu altındadır. Devletlerin yanı sıra şirketler, uluslararası örgütler gibi diğer aktörlerin enerji arzındaki bozulmaları engelleyecek veya etkilerini azaltacak mekanizmalara dahil olup olmayacağı devletin benimsediği yaklaşıma bağlıdır. Uzun ve orta vadede enerji arz güvenliğini sağlamak için uluslararası ve bölgesel şartlara bağlı olarak, oluşturulacak politikalar da farklı boyutlar öne çıkabilir. Bu politikalardan başlıcalar; enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji ithalatının azaltılması, enerji sevkiyatını iyileştirmek, enerji tasarrufu, ana ihracatçı enerji devletlerde yatırımları artırmak, enerji ihracatçısı devletlerle diyalog oluşturmak gibi siyasi girişimlerdir (CEPMLP, 2006:12-13).

Enerji arz güvenliğini sağlamak ilgili çabalar alternatiflerin az veya tek kaynağa bağımlılık olduğunda daha da artar (Baumann, 2008:4). Ayrıca, ithal edilen enerji arzının miktarı aynı olsa bile devletlerin enerji arzıyla ilgili güvenlik algılaması zamanla artabilir veya azalabilir. Özellikle de enerji ticareti yapan devletlerarasındaki ilişkilerin niteliği ithalatçı devletin enerji arz güvenliği algısında farklılıklar yaratır. Enerji arzına yönelik risk yüksek algılandığında, enerji arzı ile ilgili konular gündemde olur (Belyi, 2003: 354). Örneğin, AB enerji arz güvenliği ile ilgili kaygıların artmasında ve enerji arz güvenliğini sağlamak için ortak bir yaklaşımın güçlendirilme çabalarının arkasında küresel enerji pazarında yaşanan değişimlerin yanı sıra Rusya ile ilişkiler de büyük ölçüde etkili olmuştur.

1.3. Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması ile İlgili Yaklaşımlar

Enerji arz güvenliğini sağlamak için iki ana yaklaşım görülmektedir: Stratejik yaklaşım ve piyasa yaklaşımı. Stratejik yaklaşımın uluslararası siyasi ve ekonomik sistem hakkında karamsar bir değerlendirmesi vardır. Buna göre dünya siyasi, dini ve ideolojik temelde bölünmüştür. Uluslararası ve ulusal kaygılar ve çatışmalar uluslararası ekonomik bütünleşmeye engel olur. Bu yaklaşıma göre,

devletlerarasındaki güvensizlik seviyesi yüksektir, uluslararası organizasyonlar işbirliğini sağlamak için yeterli değildir. Enerji ithalatçısı devletler aynı bölgelerdeki enerji kaynaklarına bağımlıdır. Bu yüzden, kıt kaynaklar için rekabet büyüktür ve bu durum çatışmayı teşvik etmektedir. Ayrıca, enerji ihracatçısı devletlerin büyük çoğunluğunun istikrarsızlığa girme riski yüksektir. Bu istikrarsız ortamda doğal gaz ve petrol endüstrisi uluslararası sermayeye bırakılamayacak kadar önemli sektörlerdir. İhracatçı devletlerarasındaki ikili ittifaklar ve tüketici devletlerarasındaki bloklar enerji arz güvenliğini sağlamak için önemli araçlardır (Correlje ve Linde, 2006:535-540). Bu çerçevede stratejik yaklaşımı benimseyen devletler, enerji arzını sürekliliğini ve enerji fiyatlarının istikrarını sağlamak için enerji ihracatçısı devletlerle siyasi bağları güçlendirir, bu ülkelerde yabancı sermaye yatırımı ve kalkınma yardımları yapar. Devlet mülkiyetli enerji şirketleri vasıtası ile dış enerji kaynakları üstünde kontrolü artırmaya çabalar. Transit rotalarının güvenliğinin sağlanması da bu yaklaşım için oldukça önemlidir. İthal enerjiye bağımlılık risk olarak değerlendirildiğinden, yerli enerji üretimini artırmak için doğrudan devlet müdahalesi vardır. Stratejik yaklaşım devlet destekli ekonomik tedbirlerle politik girişimleri birleştirir (Gavin ve Lee, 2005). Bu yaklaşım, özellikle de petrolün yönetilmesi ve denetlenmesi üzerine odaklanmıştır. Petrol çok değerli ve coğrafi olarak bazı bölgelerde yoğunlaşmış ama gittikçe arzı azalan hammadde olduğu için enerji ihracatçısı devletler tarafından çıkarları doğrultusunda uluslararası alanda koz olarak kullanılabileceği göz önünde tutulur. Stratejik yaklaşıma, İkinci Dünya Savaşı döneminde Japonya'nın petrol arayışı, 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgali ve Çin'in bugünkü enerji arz güvenliği yaklaşımı örnek gösterilebilir (Constantin, 2005:4).

Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra, gelişmiş ülkelerde genel inanç küreselleşmeyle devletlerin piyasa ilkelerine dayanan ekonomiye yöneleceğiydi. Ancak beklenen güçlü küreselleşme, nispeten kısa bir zamanda zayıf bir küreselleşmeye yöneldi. Bu genel eğilim özellikle enerji pazarlarında görüldü. Devletlerin bağlı kaldığı bu tip zayıf küreselleşmede, başat güç olan ABD'ye güvenilmiyordu. ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra ulusal güvenlik nedeniyle uluslararası sistemin siyasi, yasal ve sosyal gerekliliklerini dikkatle tanımlamasıyla bu eğilim daha da güçlendi. Özellikle 2003'de Irak'ı işgali, küreselleşmeye olan

güveni azalttı ve Çin, Rusya ve Hindistan gibi enerji ithalatçısı ve tedarikçisi devletlerde ulusal çıkarların uluslararası faaliyetlerin arkasındaki ana amaç olduğu devlet merkezli stratejik yaklaşımı güçlendirdi (Jong, Perlot, ve Slingerland, 2007:20).

İkinci yaklaşım ise piyasa yaklaşımıdır. Piyasa yaklaşımında ulusal ve uluslararası enerji piyasalarının düzgün işleyişine güvenilerek enerji arz güvenliğinin sağlanacağına inanılmaktadır. Piyasa kavramı ile pazarda arz ve talep tarafından belirlenen fiyatta mal ve hizmet değişimini vurgulanır. Enerji tedarikçileri arasındaki rekabetin, yeterli arz miktarına ulaşmayı ve rekabet sürecinde makul bir fiyat oluşmasını sağlaması beklenir. Enerji maliyetini düşürmek için enerji pazarının liberalleşmesi vurgulanır. Enerji kullanımının verimliliğini artırarak, ithal enerjiye bağımlılığı azaltmak amaçlanır. Piyasa yaklaşımı hükümet müdahalesini minimum düzeyde tutmayı hedefler. Enerji piyasasında devletin rolü, düzenleme ve mali işlevlerle sınırlıdır. Devlet temel piyasa düzenlemeleri, veri toplama ve yayma, araştırma ve geliştirme, uluslararası işbirliği konularıyla ilgilidir (Constantin, 2005:4).

Piyasa yaklaşımında, ithal enerjiye bağımlılık önemli değildir; çünkü petrol ve doğal gaz pazar vasıtasıyla erişilebilir. Uluslararası siyasi ve ekonomik sistemde yönetim prensibinin çok taraflılık olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, enerji ile ilgili meselelerde de çok taraflılığa güvenilmelidir. Uluslararası yönetim yapısı, devletlerin enerji ile ilgili stratejik hedeflerini yumuşatır. Bu çerçevede, Uluslararası Enerji Forumu, Uluslararası Enerji Ajansı, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Dünya Bankası gibi oluşumlar enerji yatırımları için elverişli istikrarlı yatırım ortamının oluşmasına yardım ederler. Ayrıca, doğrudan dış yatırım, enerji tedarikçisi devletlerde enerji üretim ve sevkiyat alt yapısını geliştirmek ve teknolojiyi yaymak için ana mekanizmadır (Correlje ve Linde, 2006:539).

Bu yaklaşımda, petrolü stratejik bir hammadde olmaktan uzaklaştırarak bir normalleştirme çabası vardır. Özellikle, enerji arzı güvenliğini garantiye almak ve fiyat kararsızlığını önlemek için devletler arasında yapılan uzun dönemli arz anlaşmaları piyasa yaklaşımında kabul görmemektedir. Çünkü uzun dönemli anlaşmalarda ithalatçı ülke tarafından ihracatçı ülkeye verilen enerji fiyatının piyasa

şartlarında oluşacak fiyattan yüksek olma eğilimi vardır ve bu durum enerji piyasalarının düzgün işleyişine engel olur (Skinner, 2006a:7).

1980'ler ve 1990'lar piyasa yaklaşımının altın yılları olmuştur. 1970'lerdeki petrol krizlerini çözümünde piyasa mekanizması etkili olmuştur. İki petrol krizi, küresel ekonomide stagflasyona yol açmıştır. Gelişmiş ülkeler bu enerji krizleriyle sadece siyasi ve diplomatik yollarla değil, pazar güçlerini de kullanarak mücadele etmişlerdir ve başarılı olmuşlardır. Bu devletler, enerji arz güvenliği ile ilgili uzun dönemli tedbirlerinde de piyasa yaklaşımını benimseme eğilimi göstermişlerdir. Ayrıca, piyasa mekanizmalarının işleyişi için büyük bir engel oluşturan Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle Bağımsız Devletler Topluluğu devletleri piyasa ekonomisine doğru bir dönüşüme girişmişlerdir. Aynı şekilde Çin de piyasa ekonomisine doğru bir geçiş sürecine girmiştir. Birçok enerji tedarikçisi devlet sermaye, verimlilik ve proje yönetimi uzmanlığını ülkelere çekebilmek için, ekonomilerini uluslararası enerji şirketlere açmış, böylece küresel ve bölgesel enerji pazarları gelişim sürecine girmiştir. 1980'lerde OPEC üyesi olmayan devletlerin üretimi artırması OPEC'in petrolü stratejik ürün olarak kullanma olasılığını da engellemiştir. Tüm bu süreç içinde piyasa tedbirlerine olan güven artmış, 2000'lere kadar enerji problemleri uzun süre uluslararası gündemde önemli rol oynamamıştır; bu da piyasa yaklaşımının başarısı olarak görülmüştür (Nakamura, 2002:2). Bu yıllarda, piyasa yaklaşımını benimseyen devletlerin enerji arz güvenliği ile ilgili yayınladığı raporlar iç enerji pazarının liberalleşmesi, yeni kapasite yatırımları gibi konulara odaklanmıştır (Andrews, 2003:5).

Bu iki ana yaklaşımdan farklı olarak, çevre bilincindeki artış, uluslararası terörün artışı ve 1990'larda uluslararası ilişkilerde yeni düşünce yaklaşımlarının ortaya çıkmasıyla yeni bir enerji arz güvenliği yaklaşımı oluşmuştur. Bu yaklaşıma göre, enerji güvenliği enerji zincirinin üretim, nakliyat, tüketim, atık adımları boyunca değerlendirilmelidir. Bu yeni enerji arz güvenliği yaklaşımında fosil yakıtların uzun mesafeler boyunca taşınması merkezi ve tehlikeli tesislerde işletimi, yoğun çevre kirliliği, kazalara karşı zayıflığına karşı yenilenebilir ve hidrojen enerjiye dayalı bir merkezi olmayan sistemin gelişiminin gerekliliğini vurgulanmaktadır (Constantin, 2005:5).

1.4. Küresel Enerji Arz Güvenliği

1.4.1. Genel Durum

Dünyada enerji kaynakları belli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Enerji ihracatçısı ve ithalatçısı devletler coğrafi olarak ayrıdır. Petrol ve doğal gaz ithal eden bölgeler ABD, AB, Japonya, Çin ve Hindistan iken Orta Doğu devletleri, Rusya, Cezayir/Nijerya ve Meksika/Venezüella ihracatta egemen olan devletlerdir. Enerji pazarındaki bu yapılanmanın sonucunda, sanayileşmiş ülkeler ve gelişmekte olan Asya devletleri enerjilerini ithal etmektedirler (Kröger, 2006:2).

1980'ler ve 1990'lar boyunca enerji tedarikçisi devletler pazar güçlerini, enerji ithalatçısı devletlere devretmeye mecbur hale gelmişlerdir, çünkü bu dönem yeterli arz ve düşük enerji fiyatlarıyla nitelendirilmektedir. Enerji pazarında kapasite fazlası oluşmuş ve arz güvenliği ile ilgili kaygılar azalmıştır. Bu durum devletlerin enerji politikalarında enerji arzı güvenliğine değil de enerji piyasalarının liberalleşmesine ve çevresel kaygılara odaklanmasını sağlamıştır (Hoogween ve Perlot, 2007:481). İthalatçı devletler bu yıllarda enerji arz güvenliği politikalarını, kısa dönemli kaygılar ve gelişmeler sonucunda şekillendirmişlerdir. 1980'lerin ortasından itibaren enerji arzı bollaşması ve uzun dönemli talep seviyesinin düşük seviyede seyretmesi petrol fiyatlarında düşüşe neden olmuştur ve ithalatçı devletlerde enerji talebini sınırlayacak teşvikleri azaltmıştır. Dolayısıyla enerji ithalatçısı devletlerde ithal enerji bağımlılığı tekrar artmıştır. 1998 yılında petrol varil fiyatı 10 dolara düştüğünde enerji ihracatçısı ülkelerin yapısal bir ayarlamaya gidecekleri beklenmiştir. Fakat hükümetlerin algılamalarında enerji arz güvenliği kaygıları enerji fiyatları ile asimetrik bir ilişkiye sahip olduğundan enerji ihracatçısı devletlerle yeterli diyalog geliştirilmemiştir (Skinner, 2006a:2).

2000'lerle birlikte enerji arz güvenliği ulusal ve uluslararası gündemin ana maddelerinden biri haline gelmiştir. 2003'ten bu yana dünya petrol fiyatları sürekli artış göstermiştir. 2007 yılındaki petrol fiyatları 2003 yılındaki fiyatları ikiye katlamıştır. 2008 yılı Temmuz ayı ortasında petrolün varil fiyatı 147 dolara ulaşmıştır (EIA, 2008:1). Petrol fiyatlarındaki artışın arkasında yatan enerji pazarındaki yapısal değişimler, ithalatçı devletlerin enerji arz güvenlikleri ile ilgili

kaygılarını yoğunlaştırmıştır. Çoğu sanayileşmiş devlet enerji arz güvenliği artıracak stratejilerini yeniden düzenlemiştir. ABD 2001 Enerji planı ve 2000'deki “ Enerji Arz Güvenliği için Bir Avrupa Stratejisine Doğru” adlı AB Yeşil Kitabı bu değerlendirmelerin ilk örnekleri olarak gösterilebilir (Helm, 2005a:6). Küresel enerji pazarında yapısal değişim nedeni, dünya enerji talebinin artması, enerji arzının giderek belli bölgelerde yoğunlaşması ve tüm bunların sonucu enerjinin uluslararası enerji ihracatçısı devletler tarafından siyasi baskı aracı olarak kullanılma riskinin eskiye göre daha fazla olmasıdır.

Uluslararası Enerji Ajansı'nın, 2007'de yayınladığı “Dünya Enerjisine Bakış” adlı raporuna göre, mevcut olan enerji politikalarının değişmemesi durumunda 2005 ve 2030 arasında enerji talebi % 84'lük bir artış gösterecektir. 2030'da petrolün toplam enerji talebindeki payı %35'den %32'e düşerken en büyük enerji kaynağı olmaya devam edecektir. 2030'da doğal gaz talebi toplam enerji talebi % 21'lik bir paya sahip olacaktır (IEA, 2007:4-5). Artan petrol ve doğal gaz talebinin, enerji ithalatçısı devletleri enerji arzındaki bozulmalara ve arz bozulmalarının neden olduğu fiyat şoklarına karşı daha kırılgan hale getireceği beklenmektedir (Biol, 2007:3).

Dünya enerji talebinin artışındaki ana neden Çin ve Hindistan'daki hızlı sanayileşme ve modernleşme sürecidir. Bu iki devletin artan nüfusu ve devam eden ekonomik büyümeleri sonucunda enerji tüketimi artmaktadır. İthal enerji arzını sürdürebilmek bu ülkeler için çok önemlidir. Hindistan'ın dünya enerji pazarındaki payı %3,5'dur, 2000'lerden bu yana yıllık ekonomik büyüme oranı ise yaklaşık %8 olup ekonomik büyümesi bu hızla devam ederse 2030'daki enerji talebi bugünkü enerji talebinin 5-6 katına ulaşacaktır (EIA, 2007a). Çin ise geçmişte zengin kömür kaynakları ve sınırlı petrol rezervleri ile enerjide kendi kendine yeterliydi. Fakat son on yıldır Çin'deki yıllık büyüme ortalama %9 olup aynı dönemde enerji talebi de %70 artmış, dolayısıyla ülke ithal enerjiye bağımlı hale gelmiştir. Çin'in dünya petrol pazarındaki payı yaklaşık %8'dir, fakat 2000'den bu yana dünya petrol talebindeki büyümedeki payı %30'dur. 2030'da Çin'in ithal ettiği enerji miktarının ABD'nin ithal ettiği enerji miktarına ulaşması beklenmektedir (EIA, 2006a). Her iki devletin enerji talebindeki artış hızı diğer enerji ithal eden devletleri ve bölgeleri endişelendirmektedir. Dünya enerji pazarına iki rakibin daha katılması enerji kıtlığı

olasılığını artırmaktadır (Birol, 2007:3). Bu devletler artan enerji talepleriyle birlikte aktif bir kaynak arayışına girmişlerdir. Bu arayış sırasında Sudan, İran, Nijerya ve Suriye gibi uluslararası toplumla sorun yaşayan devletlerle enerji diplomasisi yürütmektedirler. Çin ve Hindistan kendi ulusal enerji arz güvenliklerini garanti altına almaya çalışırken, bu devletlerin pozisyonlarını desteklemektedirler. Çin ve Hindistan'ın sürdürdükleri enerji diplomasisinde bölgesel ve küresel istikrara katkı sağlamak gibi bir amaç gütmemektedirler (Tonnesson ve Kolas, 2006:53). Çin ve Hindistan'ın ulusal enerji güvenliği stratejilerini yürütmelerinde ulusal enerji şirketleri de rol oynamaktadır. Çin ve Hindistan'ın ulusal enerji şirketlerinin dünya enerji pazarına yeni oyuncular olarak girmelerinin dünya enerji arz güvenliği üstünde etkisi dikkat çekici olmuştur. Bu şirketler, ulusal devletlerini arkalarına alarak ana enerji tedarikçisi devletlerde yatırımlarını genişletmekte ve yeni jeopolitik ilişkiler ve ittifaklar kurmaktadır. Böylece, Çin ve Hindistan'ın ulusal enerji şirketleri Batı menşeli uluslararası enerji şirketlerinin egemen olduğu petrol ve doğal gaz pazarını yeniden şekillendirmektedirler (NBR, 2007:2). Bu yüzden, ABD ve AB gibi diğer enerji ithalatçı devletler enerji çıkarlarını tehdit altında hissetmektedirler.

Dikkat çeken başka bir husus, enerji ihracatçısı devletlerin çoğunun anti-demokratik bir yönetime sahip olmasıdır. Bundan dolayı, artan enerji talebiyle beraber üretim artışı için önemli potansiyele sahip enerji tedarikçisi devletlerin bu üretim artışını karşılayıp karşılamayacağı ve karşılarırsa hangi fiyatı uygulayacakları dünya enerji arz güvenliği için önem kazanmaktadır (Kröger, 2006:6). Özellikle, petrol ve doğal gazın, enerji ihracatçısı devletler tarafından siyasi koz olarak kullanılma riski bugün geçmişe göre daha yüksektir. İhracatçı devletler diğer alanlarda çıkarları çatıştığında veya uluslararası alanda etkilerini artırmak için enerjiyi kullanmaktadırlar. Rusya'nın enerji pazarındaki gücüne fazlasıyla güvenmesi ve enerjiyi dış politika aracı haline getirmekten kaçınmaması bu duruma örnek gösterilebilir, Rus enerji şirketi Gazprom'un, Ukrayna'ya ve Gürcistan'a uyguladığı enerji fiyatlarında artış bu ülkelerdeki Batı yanlısı hükümetlerin iş başına gelmesinden sonra olmuştur. Rusya'nın çevresindeki ülkelerin enerji bağımlılıklarını kullanarak iç işlerine karışması ve dış politika ayrıcalıkları elde etme çabaları bölgede enerji arz güvenliği kaygılarını artırmıştır (Woehrel, 2008:7).

Enerji ihracatçısı devletler, sadece diğer devletlere siyasi baskı uygulamanın yollarını aramamakta, enerji pastasından aldıkları payı büyötmek için enerji kaynakları üstündeki kontrollerini güçlendirmek arzusundadırlar. Venezüella ve Rusya gibi enerji üreticisi devletler, kalkınmaları için Batı yöntemlerine dayanmak yerine kendi kalkınma modellerini bulmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla bu ölkeler devletin uzun dönemli siyasi, stratejik ve ekonomik çıkarlarına hizmet edecek şekilde uluslararası ekonomik sisteme katılmayı tercih etmektedirler. Bu devletler enerji sektörlerini tekrar ulusallaştırmak için büyük çaba göstermektedirler. Enerji kaynakları üzerindeki ulusal mülkiyet taleplerini yeniden ileri sürmekte, doğrudan yabancı yatırımı ve özelleştirmeyi sınırlamaktadırlar. Önemli sayıda doğal gaz ve petrol tedarikçisi devletin yeni petrol ve doğal gaz üretim tesisleri için yabancı yatırıma izin vermekte isteksiz davranması, gelecekte dünya enerji pazarında kapasite açığı riski getirmektedir (Correlje ve Linde, 2006:534). Tedarikçisi devletlerin enerji kaynakları üzerindeki kontrollerini artırma çabaları sadece mülkiyet yapısında değışikliğı içermemektedir, ayrıca enerji anlaşmalarını da oldukça politikleştirmektedir. Petrol ve doğal gaz anlaşmaları ekonominin olduğu kadar, uluslararası siyasetinde konusu oluşturmaktadır. Dolayısıyla enerji ihracatçısı devletlerin küresel seviyede çıkar sağlamaya yönelik ekonomik ve siyasi manevralarının artması, enerji kaynakları için daha fazla küresel rekabete neden olmaktadır (Hoogween ve Perlot, 2007:488).

Dünyada enerji arz güvenliğı sağlamak konusunda kaygıların artmasının ana nedenlerinden biri de OPEC'ten gelen enerji arzına bağımlılığın giderek artmasıdır. Batıya petrol ihracatını kısıarak ve fiyatları artırarak 1973-74 enerji krizlerine neden olan OPEC (Petrol İhraç Eden Ölkeler Örgütü) daha sonra OPEC üyesi olmayan ölkelerde petrol sahaları açıldıkça etkisini kaybetmiştir. OPEC dışındaki üreticilerde petrol üretiminde üst noktaya yaklaşıldıkça, OPEC'in önemi tekrar artmaya başlamıştır. 2002 yılından itibaren Eski Sovyetler Birliğı devletleri dışındaki OPEC üyesi olmayan ölkelerin petrol üretimi düşmüştür. 2004 yılının sonlarında itibaren ise, Eski Sovyet Birliğı devletleri petrol üretimi düşüş eğilimine girmiştir (Skinner, 2006b:41). Diğer bölgelerdeki enerji üretiminin düşmesiyle birlikte, OPEC'in dünya petrol arzını sağlamadaki bugünkü %40'lık payının 2030'da % 48 ulaşması beklenmektedir. Enerji ithalatçısı devletlerin bölgeye olan enerji bağımlılığının

artması küresel enerji arz güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Günümüzde 1970'lerdeki gibi bir Arap petrol boykotu beklenmemektedir, fakat OPEC'in pazar hakimiyetini kullanarak petrol fiyatlarını yüksek tutma olasılığı vardır (Birol, 2007:3).

OPEC ülkelerinin büyük bir bölümünü oluşturan Basra Körfezi devletleri dünyanın bilinen enerji kaynakları rezervlerinin yaklaşık % 75'ne ve dünyanın geriye kalan petrol kaynaklarının % 50'den fazlasına sahiptir. Basra Körfezi petrolünün işletim maliyeti diğer bölgelerle karşılaştırıldığında çok düşüktür ve bu da bölgeyi daha da avantajlı hale getirmektedir. Bölgedeki devletler İslami Monarşi ile yönetilmektedirler. Bu yönetimler için Batı özellikle de ABD ile kurdukları ittifaktan sağladıkları siyasi ve askeri destek çok önemlidir. 80'lerde ve 90'larda Basra körfezinden gelen petrol arzının istikrarı karşılığında Batı bölgenin güvenliğini sağlamıştır. Örneğin, ABD ve Avrupa'dan gelen askeri destek ile Irak'ın Kuveyt işgali sonlanmıştır. Dolayısıyla, bu devletler enerji pazarındaki paylarını ve gelirlerini artırma olasılıklarına rağmen, fiyatları dengede tutmaya çabalamışlardır ve tekel fiyatı uygulayarak yüksek kazanç sağlamanın yollarını aramamışlardır. Ayrıca, bu devletler, 1980 ve 1990'larda enerji fiyatlarının bir bant içinde tutulmasını uzun dönemli stratejilerinin bir parçası olarak görmüşlerdir. Çünkü, Basra Körfezi devletlerinin 1970'lerdeki enerji krizlerinden aldığı dersler olmuştur, enerji fiyatlarının istikrarı hem talebin hem de arzın sürdürülebilirliği için önem taşıdığını gözlemlemişlerdir. Enerji krizleri sırasında yüksek enerji fiyatları ithalatçı ülkelerin ekonomilerine zarar verince, ithalatçı devletlerde petrol tüketimini azaltmaya yönelik girişimler hız kazanmıştı. Tüm bu şartlar altında 2000'lere kadar güvenilir enerji arzı sağlayan Körfez bölgesinde, bir takım problemlerle karşı karşıya kalınmıştır. İlk olarak 11 Eylül saldırıları daha sonra da Irak'ta 2003'de yaşanan savaş, bölgesel ortaklıkların sorgulanmasına neden olmuştur. Bölgede devam eden istikrarsızlık, ABD'nin güvenlik taahhüdünü sağlayamaması ve Asya'dan gelen enerji talebinin bölge için ciddi alternatif oluşturması sonucunda bölgede küresel enerji arzı güvenliğini tehdit eden değişikliklerden korkulmaktadır. Petrol fiyatlarındaki yükseliş ve fiyatları ayarlamak için bu devletlerin üretim artışına gitmemeleri bu kaygıları güçlendirmektedir. Ayrıca, Suudi Arabistan gibi az sayıdaki Basra Körfezi ülkesi küresel pazarın istikrarı için yedek kapasite bulundurlar. Fakat, enerjideki

talep büyümesi hemen hemen bu yedek kapasiteyi ortadan kaldırmıştır. 2000’li yılların ortalarından itibaren yedek kapasite kaydedilmiş en düşük seviyelerde bulunmaktadır (Chapman ve Khana, 2006:507-518).

Günümüzde enerji arz güvenliği ilgili kaygılar yoğunlaşmış olmasına rağmen uluslararası sistemde, ithalatçı ve tedarikçi devletlerarasındaki bölünmeye çözüm sağlayacak evrensel misyona sahip bir organizasyon yoktur. UEA, OPEC, Uluslararası Atom Enerji Ajansı, Enerji Şartı Anlaşması, Uluslararası Enerji Forumu ve Doğal Gaz İhracatçısı Devletler Forumu uluslararası seviyedeki en önemli yapılardır. Enerji ithalatçısı devletlerarasındaki en etkin organizasyon UEA’dır. UEA üye olan devletler dünya enerji tüketiminin yarısından fazlasını gerçekleştirmektedirler. 1973-74 petrol krizlerine tepki olarak OECD devletleri tarafından kurulan UEA enerji güvenliği stratejisini gözetleyip, denetleme rolü oynaması amaçlanmıştır. Fakat, UEA’nın yeni problemlere ve tehditlere cevap verecek mekanizmaları sınırlıdır. Ayrıca, Brezilya, Çin ve Hindistan gibi ana enerji ithalatçıları ve Suudi Arabistan ve Rusya gibi ana enerji üreticileri bu organizasyonun dışındadırlar. Dolayısıyla, enerji ithalatçısı ve ihracatçısı devletlerarasında ilişkileri iyileştirmek için yetersizdir. Bu da UEA’nın etkinliğini büyük ölçüde sınırlamaktadır (Bochkarev ve Austin, 2007:4-5).

1.4.2. Çin’in Yaklaşımı

Enerji arz güvenliğinin sağlanması büyük önem taşıyan Çin’in, enerji güvenliği yaklaşımı; artan enerji bağımlılığına yanıt olarak enerji diplomasisini ve devletin rolünü güçlendirmektir. Bu doğrultuda, Çin enerji arz güvenliğini sağlamak için piyasaya dayalı önlemlere değil siyasi önlemlere öncelik vermektedir. Enerji arz güvenliği ilgili kararlarda Çin’in stratejik bir yaklaşım benimsemesi, küresel enerji pazarına güvensizliği ABD’nin enerjideki hegemonyasından ve Çin ulusal enerji şirketlerinin rekabet zayıflığından kaynaklanmaktadır. Çin Amerika’nın ve Batılı uluslararası enerji şirketlerinin dünya enerji pazarı üzerindeki etkisinin çok fazla olduğuna ve bu şartlar altında doğrudan devlet desteği almayan girişimlerin Çin’in enerji arz güvenliğini sağlamakta yetersiz kalacağına inanılmaktadır (Lei ve Xuejun, 2007:223)

Ulusal petrol şirketleri, Çin'in enerji güvenliği politikalarını gerçekleştirmesi için ana mekanizmalarından biridir. Bu devlet mülkiyetli tekeli girişimler Çin'in enerji güvenliğini korumakla ve devletleri için stratejik misyon yürütmekle yükümlüdürler. Bu şirketlerin birçok ülkede petrol işletme ruhsatı vardır. Bunlardan önemli sayılabilecek olanlar Kazakistan, Angola ve Sudan'dadır. Bu devletlerdeki petrol ve doğal gaz alanlarında yatırım yaparak, enerji arzı üzerindeki fiziki kontrolünü arttırmaya çalışmaktadır. Çin diğer enerji ithalatçısı ülkelerle ortak bir zemin bulmaktansa enerji ihracatçısı ülkelerle şirketleri vasıtasıyla özel ilişkiler kurmaktadır. (Lieberthal ve Herberg, 2006:13-14) Çin'in ulusal şirketleri, Avrupa ve Amerika kökenli uluslararası şirketleri dezavantajlı bir duruma sokmakta ve bu şirketler doğal gaz ve petrol rezervlerine erişimde ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Skinner, 2006b: 40-41).

Çin'in enerji arz güvenliğini sağlamak için ikinci mekanizması ise komşu devletler ile uzun dönemli anlaşmalar yapmaktır. Bu bağlamda, enerji ihracatçısı devletlerle kapsamlı ikili görüşmeler düzenlenmekte finansal ve ekonomik yardım hedefleyen ticaret genişletme anlaşmaları ve askeri anlaşmalar yapılmaktadır. Çin uzun dönemli anlaşmalarla etkin bir kaynak çeşitlendirmesi politikası izlemeye çalışmaktadır. Çin'in ilgisinin yoğunlaştığı bölge Hazar Bölgesi'dir. Bu çerçevede enerji ihtiyacını karşılamak için Orta Asya petrolünü yerel pazarına ulaştıran maliyeti yüksek olacak boru hatlarının inşasına girişmiştir. Ayrıca, Sibiry petrol sahasından doğrudan boru hattı inşası için Rusya'yı ikna etmek için büyük diplomatik çaba sarf etmiştir (Lee, 2005:265-301).

Çin'in ulusal enerji güvenliği sağlamaya yönelik politikaları küresel enerji güvenliğini ciddi olarak tehdit edecek uygulamaları kapsamaktadır. Çin'in İran, Sudan, Angola ve Venezüella gibi Batıyla problemli ilişkileri olan devletlerle enerji ilişkilerinden kaygılanılmaktadır. Çin'in enerji arz güvenliğini sağlamak için bu ülkelere anlayışlı tavırlar sergilemesi diğer enerji ithalatçısı devletleri zor duruma sokmaktadır. Çin'in enerji diplomasisi yürüttüğü ülkelerin çoğu ABD ile iyi ilişkilere sahip değildir. ABD, Çin'den bu ülkelere karşı yaptırım uygulamasını, enerji yatırımlarını ve ticaretini askıya almasını talep etmektedir. ABD'deki yetkililer, Çin'in İran gibi ülkelerle enerji anlaşmaları için uğraşmaya devam ederse Amerika ve Çin arasında ileride anlaşmazlıklar görülebileceğini ifade etmektedirler. Fakat,

Çin'den karşılık bulamaktadır; Çin'in enerji arzını sağlamaya yönelik kaygıları küresel güvenlik meselelerindeki yükümlülüklerinden daha ağır basmaktadır (Lei ve Xuejun, 2007:225). Örneğin, Çin ve İran arasındaki yakın enerji ilişkileri sonucunda, Çin BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a diplomatik koruma sağlamakta, İran'ın nükleer programı ile ilgili yaptırımları engellemek için Konsey'deki veto gücünü kullanmaktadır (Phillips, 2006).

Çin'in ABD ve diğer büyük ithalatçı devletler ile anlaşmazlığa düştüğü diğer bir mesele stratejik petrol stoku bulundurmamasıdır. Çin'in UEA sorumluluğu altındaki acil durum mekanizmasının dışında olması arz kesinti sırasında fiyat dalgalanma riski anlamına gelmektedir. UEA unsurlarından biri olarak her üye devlet küresel ekonomik istikrarı tehdit edecek bir arz kesintisi durumuyla başa çıkabilmek için stratejik petrol stoku mekanizmasına sahiptir. Çin gibi enerji talebi büyük bir devletin stratejik rezervi olmaması ve bir arz kesintisi durumunda küresel kriz riskini artırmaktadır. ABD, Çin'in kendi stratejik petrol stokunu oluşturmasını talep etmektedir. Bu problemin altında yatan ana neden Çin ve Batılı devletler arasında herhangi bir enerji güvenliği mekanizması anlaşmasının olmamasıdır. Fakat, Çin, enerji güvenliği konusunda uluslararası toplumla işbirliği yapmak istememekte, kriz durumunda kendi bağımsız politikalarını uygulamayı tercih etmektedir (Lei ve Xuejun, 2007:221).

Çinli yetkililer ithal enerjiye bağımlı kalınacağına farkında olup enerji arzını sürdürmeye yönelik çabalarının diğer sanayileşmiş ülkelerin çabalarından farklı olmadığını iddia etmektedirler. Enerji arzı sağlamak konusunda diğer devletlerin de ulusal çıkarları söz konusu olduğu zaman piyasa mekanizmaları bir şekilde aşındırdıklarını vurgulamaktadırlar. Örneğin, 2002'de Rus petrol üreticisi Slavneft ve 2005'de Amerikan Petrol şirketi Unocoal için Çin petrol şirketlerinin fiyat teklifi vermelerinin engellenmesi Çin tarafından var olan ekonomik milliyetçiliğin kanıtı olarak gösterilmiştir. Amerika'nın askeri gücünü gerektiğinde enerji kaynaklarına geçiş için kullandığı algılaması da mevcuttur. Ayrıca, Çin uzun dönemde enerji arzına ulaşmada ABD'yi stratejik bir rakip olarak görmektedir Amerika'nın Orta Asya'da ve Basra Körfezinde etkisini genişletmeye yönelik çabaları Çin'in enerji arz güvenliği ile ilgili kaygılarını daha da artırmaktadır (Downs, 2008:30).

1.4.3. ABD'nin Yaklaşımı

Amerika'nın "Enerji Güvenliği Yaklaşımı" ise küresel sistem için kural koyucu olarak değerlendirebilir. ABD enerji pazarları üstünde egemen bir pozisyona sahiptir. ABD, dünyanın en büyük enerji tüketicisidir. Ayrıca, Rusya ve Suudi Arabistan'ın ardından dünyanın üçüncü büyük petrol üreticisi ülkesidir. ABD, enerji tüketiminin yaklaşık %85'ni fosil yakıtlardan karşılamaktadır. ABD tükettiği petrolün yaklaşık üçte ikisini ve doğal gazın yaklaşık onda birini ithal etmektedir. İthal enerjinin 2006 yılındaki ABD toplam enerji tüketimi içerisindeki payı %30'dur. Bu payın, 2030'da %27 olması beklenmektedir (EIA, 2008:9a).

Enerji arz güvenliği ABD'de yıllardır ulusal güvenlik meselesi olarak görülmüş ve dış politika gündeminde önemli bir rol oynamıştır. ABD ulusal güvenlik planlarında 1970'lerden bu yana enerji güvenliği tanımlanmaktadır (Melgar, 2004:5). 2000'lerden bu yana enerji politikası ilgili raporlarda enerji arz güvenliğine öncelik verilmiştir. ABD'nin enerji güvenliği yaklaşımı, petrol ve doğal gaz kaynaklarına erişimin önündeki engellerin kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu modelde dış ticaret yatırımları petrol ve doğal gazın devlet kontrolünde çıkarılmasını sağlayacak en iyi araç olarak görülmektedir. ABD'nin enerji arz güvenliği yaklaşımına göre ülkenin petrol kaynaklarına sahip olması enerji güvenliğini sağlayamaz. Enerji güvenliği istikrarlı dünya petrol pazarı, çeşitlendirilmiş ve güvenli transit rotaları gerektirir. Arz kesintileri küreseldir ve enerji kaynağına sahip olup olmamakla ilgili değildir. Küresel pazara entegre olmuş petrol şirketleri küresel enerji güvenliği ile birlikte ulusal enerji güvenliğini sağlar (ACUS, 2006:6).

ABD hükümeti uluslararası enerji şirketlerinin Amerikan dış politikası ile uyumlu araştırma ve geliştirme girişimlerini aktif olarak desteklemektedir. Petrol şirketlerinin rekabet edebilirliği ve karlı yatırımları ABD'nin enerji güvenliği için ana unsurlardan birisidir. Şirketlere doğrudan hükümet desteği yoktur, fakat dolaylı bir ABD enerji diplomasisi desteği vardır. Amerikan hükümetinin ana amacı petrolü elde etmekten ziyade uluslararası petrol arzını artırmak ve transit rotalarını çeşitlendirmektir (ACUS, 2006:4).

ABD, enerji kaynaklarının çeşitlendirme politikasını en iyi başaran devlettir. ABD altmıştan fazla ülkeden ham petrol ithal etmektedir. Böylece, her petrol ihracatçısı ülke ABD'nin ulusal çıkarlarının parçası haline gelmektedir. Amerika'nın enerji arz güvenliği ilgili ana kaygısı ana enerji ihracatçı ülkelerinin iç siyasi durumundan kaynaklanmaktadır (CİEP, 2004:208).

Enerji ihracatçısı ülkelerle ilişkiler, özellikle de Orta Doğu'yla ilişkiler ABD hükümeti için politik önceliğe sahiptir. ABD'nin bölge için yürüttüğü strateji uluslararası çıkarlarını korumaya yöneliktir. ABD, Ortadoğu'da jeopolitik gücünü kullanarak bu bölgeden gelen petrol arzını güvence altına almaktadır. Bunu başarabilmek için ABD son yirmi yılda, bölgeye üç askeri müdahalede bulunmuştur. 11 Eylül 2001 Saldırılarından sonra ABD, gücünü Orta Asya'ya kadar genişletmiştir. Güneydoğu Asya deniz rotaları, Malacca Boğazı ve Hürmüz Boğazı gibi enerji sevkiyatı için ana geçiş noktalarında ABD Donanması tarafından kontrol altında tutulmaktadır (Liebertha ve Herberg, 2006:7).

Dünya kamuoyunun büyük bir bölümü tarafından ABD'nin Afganistan ve Irak'taki askeri operasyonları petrol üretim alanlarında ve geçiş koridorlarında Amerikan kontrolünü artırma girişimi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, ABD tarafından kullanılan askeri gücün enerji arz güvenliği kaygılarını bertaraf etmede giderek meşru bir araç olarak görülmesine neden olmasından korkulmaktadır (Costantin, 2005:10).

İKİNCİ BÖLÜM

AB ENERJİ ARZ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI

2.1. AB'nin Enerji Gereksinimi

AB'nin enerji gereksinimi karşılaması sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel şartlarından biridir. Enerji verimliliği artmasına ve tüketimde enerji yoğunluğu azalmasına rağmen, AB enerji gereksinimi hala artışını sürdürmektedir. AB, ABD'nin ardından ikinci büyük enerji tüketicisidir. Dünya toplam enerji tüketiminin %17'sini AB gerçekleştirmektedir. AB'nin enerji kaynakları sınırlıdır dolayısıyla enerji gereksinimi büyük ölçüde ithal petrol ve doğal gaza dayanır. 2006 verilerine göre AB'nin toplam enerji tüketiminin %54'ni ithal enerji oluşturmaktadır. AB, gittikçe ithal enerjiye bağımlı hale gelmektedir. 1997 yılında AB'nin ithal enerjiye bağımlılığı % 45 iken 1997 ve 2006 yılları arasında AB'nin toplam enerji üretimi %9 azalmış ve tüketim %7 artmıştır. 2030'da ithal enerjinin toplam enerji tüketimindeki payının %65'e ulaşması beklenmektedir. İthal enerjiye en fazla bağımlı üye devletler Malta (%100), Kıbrıs (%100), Lüksemburg (%99) ve İrlanda (%99)'dır. İthal enerjiye en az bağımlı üye devletler ise Polonya (%20), İngiltere (%20), Çek Cumhuriyeti (%28) ve Romanya (%28)'dir. Ayrıca, Danimarka (%-37) enerji ihracat eden bir ülke olduğundan enerji bağımlılığı oranı negatiftir (Eurostat, 2008).

AB'de 1970'lerdeki krizlere yanıt olarak bir takım sektörlerde petrolün yerini başka kaynaklar almıştır. Fakat önemli yatırımlara ve teknolojik ilerlemelere rağmen, özellikle ulaşım sektöründe petrol hala birincil yakıttır. Petrol, AB'nin toplam enerji tüketiminin içinde yaklaşık %37'lik bir paya sahiptir. AB petrol ihtiyacının büyük bir kısmını Ortadoğu (%21), Rusya (%29), Norveç (%15.5) ve Kuzey Afrika (%11.6)'dan karşılamaktadır (European Commission, 2007a:14). Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra OPEC'e olan enerji bağımlılığını azaltmak için AB üye devletleri Rusya'dan petrol ithalatlarını artırmışlardır. AB'nin ithal petrole bağımlılığı 2005 yılındaki %82 oranından 2030'da %93'e yükselmesi beklenmektedir (Belkin, 2006:3). AB'nin ithal petrole bu şiddetli bağımlılığı üye devletlere pahalıya mal olmaktadır. Petrol ithalatı, Birliğin GSYİH'sinin % 3'üne denk gelmektedir (T.E.;2008:1).

AB'nin doğal gaz ithalatına bağımlılığı petrol ithalatına bağımlılıktan farklıdır. AB, dünyanın en büyük doğal gaz ithal eden pazarıdır ve 2030'kadar bu durumun devam edeceği öngörülmektedir. Doğal gaz fosil yakıtlar arasında, çevreye zararı en az olan yakıttır. Bu nedenle, AB'nin iklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir ekonomik büyüme hedeflerini yerine getirmesi için doğal gaz hayati önemdedir. 2005 verilerine göre toplam enerji tüketimi içerisindeki payı % 24.6 oranla petrolden sonra ikinci sırada gelir (European Commission, 2007a:17). AB'de tahminlere göre gelecek yirmi yılda yıllık % 2.6 oranında doğal gaz talebinde büyüme gerçekleşecektir. 2030'a kadar doğal gaz talebinde %80'lik bir artış beklenmektedir (European Commission, 2006a:3). Doğal gaz tüketimindeki artış eğilimine karşı AB'nin Kuzey Denizinden sağladığı kendi rezerv kapasitesinde düşüş yaşanmaktadır. Bu yüzden AB'nin ithal doğal gaza bağımlılığı gittikçe artmaktadır. AB'nin ithal doğal gaza bağımlılığı 2005 verilerine göre % 57,6'dır. Rusya'dan gelen doğal gaz AB ithalatının % 45'ni oluşturmaktadır. Rusya'nın ardından Norveç %24'lük ve Cezayir % 20'lik payla AB'nin doğal gaz ithalatını gerçekleştirdiği diğer ana ihracatçılarıdır (European Commission, 2007a:14).

Kömür, AB'nin en bol rezervlerine sahip olduğu enerji kaynağıdır. Kömür, AB için tarihsel bir öneme sahiptir. AB'nin temellerindeki antlaşmalardan biri olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, kömürü kontrol etme arzusunda birleşen Fransa, Almanya, İtalya ve Benelüks devletleri tarafından imzalanmıştır. AB'de ana kömür üreticileri Almanya, İngiltere, İspanya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya'dır (IEA, 2004:1). AB'de toplam enerji tüketiminin %17'sini kömür oluşturmaktadır (European Commission, 2007a:17). Kömür, AB'de bol bulunmasına petrole ve doğal gaza göre ucuz olmasına rağmen çevresel etkilerinden dolayı tercih edilmemektedir. Diğer Enerji kaynaklarıyla ikame edildiğinden kömür tüketimi AB'de gittikçe düşmektedir. İthal enerji bağımlılığını azaltmak için kömürden temiz enerji sağlayabilecek teknolojik yenilikler için Avrupa'da araştırmalar yoğunluk kazanmıştır. AB'de gelecekte kömür için oluşacak talep karbondioksit emisyonunun tutumunu sağlayacak yeni teknolojilerin gelişip gelişmemesine bağlıdır (Euroactiv, 2007a).

Nükleer enerji de kömür gibi AB için tarihi bir öneme sahip olmasına rağmen kullanımı AB için tartışmalıdır. Roma antlaşması müzakereleri başladığında; atom

enerjisinin rolü konusunda büyük beklentiler vardı. Uranyum Avrupa’da nadir bulunduğundan Avrupa Atom Enerjisi Antlaşması’nın imzalanmasına neden olmuştur (Jong ve Weeda, 2007:1). Bugün AB’de 176 nükleer santral vardır. Geçmişteki büyük beklentilere karşılık AB enerji tüketiminde nükleer enerjinin payı 2005 verilerine göre % 14’tür (European Commission, 2007a:17). AB kamuoyu nükleer enerjiye olumsuz yaklaşmaktadır. AB Komisyonu, nükleer enerji kullanımı konusundaki kararları üye devletlere bırakmıştır. Çernobil kazası sonucunda nükleer enerjinin riskleri hakkında bilincin artması 1990’larda İspanya, Hollanda, Almanya İsveç ve Belçika gibi ülkelerde var olan nükleer enerji santrallerinin erken kapanmasına yol açmıştır. AB’de enerji fiyatlarındaki artıştan ve nükleer santrallerin güvenlik önlemlerindeki iyileştirmeden dolayı, bazı üye devletler nükleer güç kullanımı ile ilgili durumlarını yeniden değerlendirmeye almışlardır. AB Komisyonu yetkilileri Ekim 2007’deki Enerji Konferansındaki konuşmalarında nükleer enerji ile ilgili ilk defa olarak nükleer enerjiyi destekleyen açıklamalarda bulunmuşlardır. Komisyon yetkilileri üye devletlerde nükleer enerji ilgili tartışmaların tekrar başlatılmasını istemişlerdir (Euroactiv, 2007b). AB Komisyonu’nun nükleer enerji ile ilgili tarafsız yaklaşımına son vermesinin ardında yatan diğer bir husus da özellikle yeni üye devletlerin Rusya’ya olan enerji bağımlılığını azaltma isteği ile nükleer santrallere ilgisinin artmasıdır. AB Komisyonu bu ülkelerdeki olası nükleer santral inşalarını göz önünde tutarak, nükleer enerji santrallerinin standartları ile ilgili düzenlemelerin kendi yetki alanına devrini istemektedir (Axelrod, 2006:6). Gelecek 25 yıl için Fransa, Bulgaristan, Macaristan, Litvanya, Slovakya, İsviçre, Romanya, Bulgaristan Çek Cumhuriyeti ve İngiltere yeni nükleer santrallerin yapımına olumlu yaklaşan üye devletlerdir. Almanya, İsveç, Belçika ve İspanya ise nükleer santrallerin yapımına karşı olumsuz yaklaşımlarını sürdürmektedirler. Diğer üye devletlerin tutumu ise belirsizdir. Bu ülkeler, yenilenebilir enerjiler, enerji verimliliği ve enerji tasarrufundaki başarılarına göre nükleer enerji santrali kurup kurmayacaklarına karar vereceklerdir (Zaleski, 2004:5-6).

AB’de 2005 verilerine göre yenilenebilir enerji tüketimi toplam enerji tüketiminin % 6,6’sını oluşturmaktadır (European Commission, 2007a:17). AB’nin enerji politikasının ele alındığı Mart 2007 zirvesinde üye devletler AB Komisyonunun önerisiyle enerji arz güvenliği ve iklim değişikliği ile ilgili sorunlarla

mücadele amacıyla yenilenebilir enerji için bağlayıcı hedefler belirlemişlerdir. Bu çerçevede, 2020'e kadar AB toplam enerji tüketimi içerisinde yenilenebilirlerin oranını %20'e ve ulaşım sektöründe biyoyakıt kullanımını %10'a çıkarılması amaçlanmaktadır. AB'nin bu hedefleri oldukça iddialıdır ve bu hedeflerin gerçekleşmesi için büyük çabaların sarf edilmesi gerekmektedir (European Commission, 2008a:1). Bu hedeflere rağmen, UEA 2030'da çarpıcı bir değişim olmasını beklemeyerek AB'nin yenilenebilir enerji tüketimini %14 seviyesinde olacağını öngörmektedir. AB'nin yenilenebilirlerle ilgili hedeflerine ulaşamayacağı beklentisi vardır çünkü 1970'lerden bu yana bir takım sanayileşmiş devletler yenilenebilir enerji ile ilgili programlar başlatmışlar fakat başarısız olmuşlardır (Euractiv, 2008a).

2. AB Enerji Arz Güvenliği Politikasını Belirleyen Öğeler

AB 1970'lerdeki enerji krizleriyle ithal enerji bağımlılığının yarattığı sorunlarla karşılaşmıştır. Petrol fiyatlarının artması, Topluluk üye ülkelerinde durgunluk içinde enflasyona yol açmış ve ekonomilerini uzun yıllar çok olumsuz yönde etkilemiştir (Altunışık, 2004: 152). 1970'lerdeki petrol ambargolarından sonra 2000'lere kadar Avrupa'nın büyük bir bölümü enerji arz güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit ile karşılaşmamıştır. Dünya enerji pazarı iyi bir seyir izlerken Kuzey Denizi'nden gelen petrol ve doğal gaz ile AB enerji arzını çeşitlendirmiştir. Bu yıllarda Birinci Körfez Savaşı dışında enerji arz kesintileri enerji sektöründeki iş gücü problemleriyle ilgili ve kısa dönemli olmuştur (Helm, 2005b:2).

2000'lerden sonra küresel enerji pazarındaki yapısal değişim, AB ve üye devletlerinin enerji arz güvenliği ilgili endişelerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Dünya enerji arz güvenliği ilgili bu sorunlar dünyanın en büyük enerji ithalatçısı bölgesi AB'yi tehdit etmektedir. AB'nin enerji arzı güvenliği ilgili kaygılarının odağında Rusya ve AB doğalgaz arzının sürdürülebilirliği vardır. AB enerji arz güvenliği için asıl dönüm noktası ise Rusya ve Ukrayna arasındaki doğal gaz krizi olmuştur.

Ocak 2006'da Rusya ve Ukrayna arasındaki doğal gaz uyuşmazlığı, Avrupa'da kısa dönemli olarak enerji arzında bozulmaya neden olmuştur. AB ve AB

üye devletlerini bu enerji krizi derinden etkilemiştir. Bu kriz; Avrupa kamuoyu, devlet başkanları ve AB yetkilileri için uyarıcı olmuştur. AB’de enerji arzındaki kırılganlık ve ana ihracatçı devletlerin bunu siyasi baskı aracı olarak kolayca kullanabileceği açıkça ortaya çıkmıştır. Rusya ve Ukrayna arasındaki uyuşmazlık doğal gaz fiyatı ve vergileri üzerindeki anlaşmazlıktan kaynaklanmaktaydı. Rusya, Ukrayna’ya sattığı doğal gazın bin metreküp fiyatını 65 dolardan 95 dolara çıkarmak istemiştir. AB tarafından bu girişim Batı yanlısı Ukrayna Hükümeti’ne karşı Rusya’nın enerjiyi siyasi baskı aracı olarak kullanması olarak yorumlanmıştır (Westphal, 2006:8). AB’de Rusya’nın enerji tedarikçisi olarak güvenilirliği sorgulanmaya başlanmıştır. 70’lerdeki petrol krizleri sonrasında ABD’nin karşı çıkmasına rağmen Topluluk üye devletleri bu itirazı dikkate almayarak Sovyetler Birliği ile doğal gaz alanında yapılan işbirliği ile Sovyet doğal gazını Batı Avrupa’ya gelmesini sağlamışlardır (Altunışık, 2004:152). Sovyetler Birliği’nden olan ilk doğal gaz sevkiyatından bu yana da Avrupa özellikle de Almanya, Rusya’yı güvenilir bir enerji arzıcısı olarak algılamıştır. Rusya’nın AB için ana enerji arzıcısı olarak yarı tekel haline gelme çabaları, Rusya-Ukrayna doğal gaz uyuşmazlığına kadar, sıra dışı bir durum olmasına rağmen AB’de derin bir kaygı yaratmamıştır (Westphal, 2006:8).

AB’yi etkileyen ikinci bir kriz, Estonya-Rusya petrol krizi, Rusya’nın enerji ile ilgili tutumunu iyice belirginleştirmiştir. Mayıs 2007’de Estonya’nın başkenti Tallin’deki Kızıl Ordu Anıtı’nın kaldırılması ile ilgili Rusya ve Estonya arasındaki tartışmalar sırasında, Rus petrolünün gemilere nakledildiği Baltık Denizi’nin en büyük limanı olan Tallin Limanı’na tren yollarındaki onarımı bahane ederek, Rusya Estonya’ya petrol sevkiyatını durdurmuştur. Buna ek olarak, Rusya Avrupa’ya Estonya yoluyla sağlanan petrol ihracatını Rus limanlarına kaydırma kararı almıştır. Rus limanlarına yabancı limanlar karşısında öncelik verilmesi Putin sonrası oluşan Rus enerji stratejisi doğrultusundadır; fakat bu planın uygulamasının hızlandırılmasının zamanlaması AB’de siyasi hedefler doğrultusunda bu kararın alındığı izlenimi yaratmıştır (Tönjes ve Jong, 2007: 15-16).

Rusya’nın, enerjiyi kullanarak AB’yi siyasi olarak bölebilme ve AB üye devletleri arasında siyasi dayanışmaya zarar vermeye yönelik politikalar izleme kapasitesine sahip olması da, AB’nin enerji arz güvenliği ile ilgili ana sorunlarından

birisi haline gelmiştir. AB için enerjiye fiziki olarak elde edebilirlik kadar makul fiyattan ulaşmak da önemlidir. ABD'nin İran'a karşı savunmasını yükseltmek için Doğu Avrupa'ya füze savunma sistemi kurma girişimleri, Gürcistan gibi Eski Sovyetler Birliği devletlerine doğru NATO genişlemesi, Ukrayna'nın AB'ye yönelmesi gibi konular Rusya-AB ilişkilerini germektedir (Linde, 2008:33). Rusya, bu bağlamda enerjiyi AB üye devletlerinden bir takım dış politika taleplerine destek bulmak için kullanma arayışındadır. Rusya'nın siyasi anlaşmazlıklarda enerji sevkiyatını askıya almak dışındaki politikası, devletlerdeki siyasi etkisine göre fiyatlandırmada farklılıklara gitmesidir. Rusya; 2007 fiyatlarına doğalgazın bin metre küpünü Batı Avrupa'ya 250, Baltık Devletlerine 240, Ukrayna'ya 230, Gürcistan'a 235, Moldova'ya 170, Ermenistan'a 110 ve Belarus'a 100 dolara satmaktadır. Rusya tarafından bu fiyat farklılıkları için ulaşım maliyeti gibi ekonomik açıklamalar getirilse de Rusya ile siyasi olarak yakınlık ya da enerji altyapısını Rusya'ya devretmek ithalatçı devletler için düşük fiyat anlamına gelmektedir. Rusya'ya karşı sergilenen siyasi muhalefet ise ithalatçı devletlerin enerjiyi daha yüksek fiyata almasına neden olabilmektedir (Tönjes ve Jong, 2007:16).

AB'de gelecek yirmi yıl içinde doğalgaz talebinin büyümesi beklenmesine rağmen; doğal gaz pazarındaki yapısal değişimler, doğal gaz arzını Avrupa bölgesel pazarından dünya pazarına da yöneltmiştir. Bu da Avrupa'yı diğer bölgelerdeki pazarlar ile rekabete mecbur bırakmıştır. Özellikle, Asya'nın artan doğalgaz talebi Avrupa doğal gaz pazarını tehdit etmektedir, Hazar Bölgesindeki doğal gaz rezervleri için AB'nin Çin ile şiddetli bir rekabeti söz konusudur. AB'yi doğal gaz için diğer bölgelerle rekabete zorlayan diğer bir husus dünya doğalgaz pazarında sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) payının hızla artmasıdır. LNG pazarının büyümesi ile beraber doğal gazın dünya pazarında dolaşımı ve elde edilebilirliği artmıştır. AB'ye doğalgaz arzını gerçekleştiren Rusya ve Norveç gibi doğal gaz ihracatçıları doğal gazlarını LNG formunda Kuzey Amerika pazarına ihraç etme arayışı içine girmişlerdir. Doğalgaz arzının LNG formunda dünya pazarına yönelmesi Avrupa'yı Kuzey Amerika'da oluşan doğalgaz fiyatlarına daha bağımlı hale getirmiştir. Bu bağımlılığın gelecekte daha fazla artması beklenmektedir (Chealiver, 2005:9).

1990'ların aksine AB bugün, enerjide kendi ulusal politikalarını izleyen tedarikçi devletlerle AB karşı karşıyadır. Bu devletler AB gibi bölgesel pazarlar

üzerinde güçlü piyasa pozisyonuna ve fiyatlandırma gücüne sahiplerdir. Özellikle, AB ana tedarikçi ülkeler arasında işbirliği başladığında kaygılanmaktadır. Örneğin, AB'nin iki ana tedarikçisi, Rus enerji şirketi Gazprom ve Cezayir enerji şirketi Sonatrach arasındaki mutabakat zaptı AB'de endişelere yol açmıştır. AB'ye doğal gaz arz eden ülkelerin kartel oluşturmaya yönelik çabaları ise ihracatçıların işbirliğinden kaynaklanan kaygıları yoğunlaştırmaktadır. 1970'lerdeki OPEC'in uygulamaları bir kartel ile karşılaşıldığında yüksek fiyatların nasıl sürdürüldüğüne AB için iyi bir örnek oluşturmuştur. Kartel oluşturma fikri, özellikle Rusya tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Rusya önderliğindeki bu girişimin gerçekleşmesi, uzak bir ihtimal değildir. Örneğin, 2007 Doğal Gaz İhracatçısı Devletler Forumu'nda Rusya'nın yanı sıra Cezayir, Katar ana tedarikçiler "doğal gaz OPEC'i" denilebilecek fikri desteklediklerine yönelik birçok sinyal vermişler ve işbirliğine açık oldukları izlenimi yaratmışlardır (Tönjes ve Jong, 2007:18-19).

AB enerji arz güvenliğini sağlamak için uluslararası enerji şirketlerinin üstlendiği rol önemlidir. BP, Shell ve Total gibi bir takım Avrupa şirketleri fosil yakıtların işletiminde dünya lideridir. AB enerji arz güvenliğini sağlamada bu şirketlerin payı büyüktür. Çin ve Hindistan gibi yükselen ekonomilerden ulusal petrol şirketleri yeni enerji ilişkilerinde ön plana çıkmasıyla bu uluslararası enerji şirketlerinin rolü zayıflamıştır. Enerji ticaretinde enerji milliyetçiliği yapan ihracatçılarla ile dünya enerji pazarına yeni dahil olan şirketler arasında yeni tip anlaşmalar ortaya çıkmıştır (Keppler, 2007:5).

Enerji kaynaklarının yoğunlaştığı Ortadoğu'da ve Asya'da ABD'nin stratejik davranışları Avrupa devletlerinin enerji arz güvenlikleri üzerinde güçlü bir etkisi vardır. ABD'nin rejim değişikliği yaklaşımı Ortadoğu'da istikrar yaratamamıştır. ABD'nin uyguladığı sert güç Çin gibi enerji ithalatçısı devletlerin bölgede prestijini yükseltmiştir. Fakat Amerika'nın bölgeden çekilmesi de enerji akışının güvenliğinde riskler yaratacaktır. Bu durum, gelecekte AB'yi enerji güvenliğini nasıl sağlayacağı konusunda stratejik bir ikilem ile karşı karşıya bırakmıştır (Linde, 2008:29).

İklim değişikliği Amerika ve Çin gibi diğer ana enerji ithalatçısı devletlerin enerji politikalarında henüz yer bulamamıştır. AB'de ise, iklim değişikliği sorunu ve iklim değişikliği ile mücadele AB politikasına dahil olmuştur. Dolayısıyla, AB iklim değişikliğinin muhtemel sonuçlarını enerji arzı ile ilgili değerlendirmelere dahil

etmektedir. İklim değişikliğinin etkilerine karşı kırılgan olan bölgeler dünyanın petrol ve doğal gaz rezervlerinin yoğun olduğu bölgelerdir. İklim değişikliği ile doğalgaz ve petrol ihracatçısı bir çok devletin sosyal, ekonomik ve demografik sorunla karşılaşması ve bu devletlerde istikrarsızlık artması beklenmektedir. Bu bağlamda, AB iklim değişikliğinin yarattığı sorunlardan dolayı bu bölgelerden gelen enerji arzında bozulma meydana gelmesi öngörülmektedir. Ayrıca, küresel ısınma sonucunda işletilebilir hale gelecek olan kutup bölgesindeki enerji kaynakları için rekabet, anlaşmazlıklara neden olabilir. Kutup bölgesindeki enerji rezervleri üzerinde farklı devletlerin hak iddia etmesiyle birlikte Avrupa'nın bölgedeki enerji çıkarları zarar görebilir. Sonuçta dünya çapında beklenilenden daha büyük bir enerji arz güvensizliği ve enerji kaynakları için daha fazla rekabet ortaya çıkma olasılığı AB'yi kaygılanmaktadır (European Commission, 2008b:5-8).

2.3. AB Ortak Enerji Politikasının Gelişimi

Son yıllardaki enerji arz güvenliği ile ilgili sorunlar nedeniyle AB üye devletlerinin enerji konusunda işbirliği yapma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kapsamlı bir enerji politikası oluşturmak için tartışmalar tekrar gündeme gelmiştir. Çünkü, AB'de enerji güvenliğini sağlamanın önündeki en büyük engel ortak uyumlu bir enerji politikası inşasının zorluğundan kaynaklanmaktadır.

Enerji, aslında 1950'lerde AB'nin temellerinin atıldığı ekonomik işbirliğinin odağını oluşturmuştur. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Birliği ile Batı Avrupa'nın acil enerji ihtiyacını dile getirilmiş ve Avrupa'da savaş riskini azaltacak kapsamlı bir işbirliğinin temeli biçimlendirilmiştir. Sonraki yıllarda Avrupa topluluğunun ekonomik odağı diğer sektörler kaymıştır (Andrews, 2003:8). Ortak enerji politikasının gelişimi için çaba safedilmemiştir. Özellikle, petrol krizleri boyunca hükümetlerin eylemlerini koordine edecek mekanizma işletilememiştir. Petrol krizlerine yanıt olarak ABD'nin inisiyatifi ile 1974'te kurulan OECD temelli organizasyon UEA, AB seviyesinde işbirliği noksanlığı sonucunda oluşan boşluğu doldurmuştur. UEA sadece petrol krizlerine değil bütün enerji konularına cevap vermeyi hedeflemiştir; üye devletler, birçok durumda Brüksel'e danışmadan UEA bağlamı içinde etkin işbirliği temelinde enerji politikası konularının eşgüdümünü

sağlamıştır. Bu bağlamda, enerji krizlerinden sonraki yıllarda AT enerji politikası eylemleri ve deklarasyonları büyük ölçüde UEA ortak kararlarına dayanmıştır (Jong ve Weeda 2007:8). 1980'lerin sonunda belirli enerji sektörleri ile ilgili AB yetkisini güçlendirmeye yönelik bir takım önemli girişimler olmuştur. Özellikle 1987 Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan Brundtland Raporu, AT eylemleri bir siyasi temel oluşturmuştur. Ancak 1987'de kabul edilen ve iç pazarın 1992 yılı sonuna kadar sonuçlandırılmasını öngören Avrupa Tek Senedi'nde ortak enerji politikası ile ilgili bir bölüm yer almamıştır. Bunun nedeni yine üye devletler arasındaki görüş ayrılıkları olmuştur (Jong ve Weeda, 2008:44).

1990'lar boyunca ise enerji meseleleri tekrar tanımlanmıştır ve 1990'ların sonuna doğru üç perspektifle birleştirilmiştir. İlki rekabet politikasının ana rol oynadığı AB'nin iç pazar programıdır. İkincisi, mali tedbirlerin anahtar mekanizma olarak kullanıldığı ortak çevre politikasının kurulumuna yönelik uygulamalardır. Üçüncüsü ise eski doğu bloğu ülkelerinde reformları destekleyerek uluslararası piyasa rejimini oluşturan ve böylece AB'nin enerji arzının güvenliğine katkıda bulunması beklenen Avrupa Enerji Şartı'dır (Andersen, 2000:2). İç pazara yönelik hamle, enerji sektöründeki endüstriyel yapıyı etkilemiş ve kilit enerji pazarlarındaki kamu sektörü ve devletin rolü için yeni bir değerler dizisi meydana getirmiştir. Çevresel boyut ile ilgili olarak da Kyoto Protokolü çerçevesinde etkin AB liderliği ile ve karbon emisyonu için AB çapında ticaret sistemi kurulmuştur. Enerji Şartı'ndan beklenen kazanımlar ise elde edilememiştir (Jong ve Weeda 2007:8). Bu yıllarda enerji ilgili bakış açısında değişikliklere rağmen ortak bir enerji politikasının oluşumu için ilerleme kaydedilememiştir.

2000'lere gelindiğinde ise "Enerji Arzı Güvenliği için Avrupa Stratejisine Doğru" başlıklı Yeşil Kitap enerji arz güvenliği hakkındaki ilk temel metin olmasına rağmen kapsamlı ve entegre olmuş bir enerji politikası yaklaşımı içermemiştir. Ortak bir enerji politikasının olmayışının AB'nin uluslararası arenada pazarlık gücünü sınırladığı vurgulanmakla (European Commission, 2000:23) beraber, ortak enerji politikasının oluşumu için somut öneriler getirilmemiştir. AB ortak bir enerji politikası için bazı önemli ilerlemeler son yıllarda meydana gelmiştir. İlki Anayasa Antlaşmasının ortak bir enerji politikası ve hedefleri içermesi konusunda hem fikir olunmuştur ve madde III-256 altında enerji politikası için bir bölüm tahsis edilmiştir.

Bu madde altında Birliğin enerji politikasının hedefleri sıralanmıştır (EU, 2004:117) Fakat, enerji hakkında bölüm içeren tek anlaşma olan “Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma” da Fransa ve Hollanda’daki referandumlar sonucu yürürlüğe girmesi ertelenmiştir. İkinci gelişme ise Ukrayna ve Rusya arasındaki enerji krizinin de etkisiyle 2005 yılı sonundaki Hampton Court’taki AB Konseyinde; ortak bir enerji politikası gerekliliği üzerinde uzlaşmıştır. AB Konseyi, Komisyonu enerjide yeni öncelikleri ve yaklaşımları kapsayan yeni bir yeşil kitap hazırlamaya davet etmiştir (Geden, Marcelis ve Maurer, 2006:10). Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu 8 Mart 2006’da “ Sürdürülebilir, rekabetçi ve güvenli” enerji arzı için Yeşil Kitap yayımlanmıştır. Ortak bir dış enerji politikası oluşturulması hakkında Komisyon uluslararası sahnede Avrupa’nın tek bir sese sahip olmasını vurgulamıştır. Birliğin gerekli büyüklük ve mekanizmalara sahip olmasına rağmen politik isteksizliğinin ortak bir enerji politikasına engel olduğu gündeme getirilmiştir. AB’yi çevreleyen sorunlara çözüm bulanabilmesi için ortak bir enerji politikasının gerekliliği üstünde durulmuştur (European Commission, 2006a:4).

2006 Yeşil Kitap’ından sonra AB seviyesinde enerji gündemde büyük bir yer tutmuştur. 2007 Mart’taki AB Konseyinde Komisyonun yayımladığı “ Avrupa için Enerji” paketi doğrultusunda ortak bir enerji politikası için harekete geçme kararı alınmıştır (Council of the EU, 2007a). AB Komisyonu ortak bir enerji politikası ile ilgili AB Konseyine yönelik ek olarak iki paket daha yayımlanmıştır. Fakat, bu yeni sürecin üye devletlerin enerji konusunda yetki devrinde gönüllüzlükleri nedeniyle nasıl sonlanacağı hala belirsizdir.

Ayrıca, reddedilen AB Anayasası’nı yerine alması planlanan Lizbon Antlaşması’nda enerji ilgili konular madde 194 altında yer bulmuştur. Bu antlaşmada, sadece ortak bir enerji politikasının hedeflendiğinden söz edilmiştir, vurgu üye devletlerarasında enerji alanındaki dayanışmaya yapılmıştır (EU, 2007:176). AB Liderleri tarafından Aralık 2007 yılında imzalanan Lizbon Antlaşması’nın 2009 yılında yürürlüğe girmesi bekleniyordu. Fakat, antlaşmanın yürürlüğe girmesi için 27 üye devlet tarafından onaylanması gerekirken, İrlanda referandum sonucunda antlaşmayı reddetmiştir (BBC, 2008).

Enerji arzına yönelik tehditler olduğu zaman ortaya çıkan AB yetki alanını genişleterek ortak bir enerji politikası oluşturmak için yapılan girişimler şimdiye

kadar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Üye devletler Avrupa Ekonomik Topluluğu, Maastrich, Amsterdam gibi AB'nin önemli anlaşmalarında enerji bölümünü kabul etmemişlerdir. Örneğin; tarım politikası, ticaret politikası veya para politikasından farklı olarak, Roma Sözleşmeleri'nin kaleme alınması esnasında bile bütün üye ülkelerin ithal enerji bağımlılıklarına rağmen, AT sözleşmesinde enerji alanında AT organlarına spesifik bir yetki tanıyan özel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosunun güçlü desteğine rağmen üye devletlerin çoğu enerji politikası üzerindeki ulusal özerkliklerini kaybetmek istememişlerdir. Sonuç olarak, ortak bir enerji politikasının yasal temelleri hala kurucu anlaşmalardan AAT2 sözleşmesi ve A(E)T sözleşmesi hükümlerine dayanmaktadır. Enerji politikası için topluluk düzeyinde güncel olarak mevcut olan kurumsal çerçeve ve AT kurumları, üye ülkelerin hükümetleri ve de enerji ekonomisi konusundaki birlikler ve şirketler arasındaki koordinasyon yolunda zaman içinde gerçekleştirilmiş kuruluş sözleşmelerine dayanmaktadır. Kısacası, AT Sözleşmesi, enerji sektörüne yönelik özel bir yasal dayanak içermediği için, topluluğun enerji politikasıyla ilgili faaliyetleri öncelikle AB ve üye ülkeleri arasındaki işbirliği yönünde birçok politik alan çerçevesinde yürütülmek zorundadır. Özellikle ortak pazar, ekonomik dış ilişkiler ile ulaşım ve çevre politikası bunlar arasındadır (Zippel, 2007:3-6).

2. 4. AB'nin Enerji Arz Güvenliği Yaklaşımı

2.4.1. Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru (2001)

AB enerji arz güvenliği yaklaşımı, 2000'lere kadar küresel enerji pazarında kural koyucu olan ABD'yi model almıştır. AB'nin enerji arzını sağlamak için iyi işleyen bir enerji pazarı yeterli görülmüştür. Piyasa mekanizmasının değer sistemine ek olarak Lizbon Stratejisi ve Kyoto Protokolü ile uyumlu olarak sürdürülebilir büyüme ve çevresel kaygılar da dikkate alınmıştır. Bu yaklaşım somut ifadesini ilk olarak “Enerji Arz Güvenliği İçin Bir Avrupa Stratejisine Doğru” adlı 2000'de yayımlanan Yeşil Kitap'ta bulmuştur.

Bu belgeyle AB'nin enerji arz güvenliği ilk defa kapsamlı olarak ele alınmıştır. Talepteki büyümenin kontrol altına alınmasının ve ithal enerji bağımlılığı yönetiminin geleceğin öncelikli konuları olduğuna dikkat çekilmiştir. AB'de kamu otoritelerinin enerji arz güvenliğini sağlayan stratejilerini piyasa ilkeleri doğrultusunda oluşturmalarının gerekliliğinin üzerinde durulmuştur. AB'nin enerji ithalatına bağımlılığına rağmen tek bir sese sahip olamamasından dolayı müzakere ve baskı sürecinde yetersiz kaldığı ve manevra alanının sınırlandığı belirtilmiştir. Enerji üretiminin, sevkiyatının ve tüketiminin çevre üzerinde önemli etkileri olduğunu bu yüzden gelecekte enerji ile ilgili alınacak kararlarda çevresel kaygıların göz önünde tutulması gerekliliği ifade edilmiştir. Enerji arz güvenliğinin topluluk seviyesinde basit bir işbirliğinden daha fazlasını gerektirdiğini ve alınan kararların daha fazla meşruiyete ve güce ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Enerji arz güvenliği ile ilgili olarak fiziki, ekonomik, sosyal ve riskler tanımlamıştır (European Commission, 2000).

Yeşil Kitap enerji arz güvenliği için alınması gereken önlemleri ise şu şekilde sıralanmaktadır: enerji iç pazarının tamamlanması, enerjinin amaca uygun olarak vergilendirilmesi, enerji tasarrufu sağlayacak programların uygulamaya konulması, yeni teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması, ortak ulaşım politikalarının gözden geçirilmesi, binalarda enerji tasarrufu sağlanması, çevreyi daha az kirleten enerji kaynaklarının geliştirilmesi, yakıt stokları ile ilgili politikanın geliştirilmesi ve yenilenmesi, öncelikle petrol arzındaki riskleri önlemek üzere bu sektörde rekabetin sağlanması, üretici ülkelerle diyalogun geliştirilmesi ve arz şebekelerinin güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur (European Commission, 2000:15-77). Yeşil Kitap sonrası, yapılan uyarılar doğrultusunda AB doğu ve güney komşularına yönelmiştir. Kurumsal yapının zayıflığına karşılık Komisyon, yine de dışarıya karşı birlik içinde bir görünüm oluşturmaya ve ana tedarikçi devletlere karşı ekonomik ve siyasi gücünü kullanmaya karar vermiştir. Bu devletlere karşı baskı uygulamak AB'nin enerji politikasındaki ana unsurlardan biri olmuştur (Lavenex, 2007:692).

2.4.2. Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji İçin Avrupa Stratejisi (2006)

2005 Hampton Court AB Konseyi Zirvesinden sonra AB Komisyonunca hazırlanan yeni Yeşil Kitap AB'nin enerji arz güvenliği yaklaşımı ile ilgili ikinci temel politika metnidir. Burada amaçlanan sürdürülebilir, rekabetçi ve güvenli enerji stratejisidir. 2006'da yayımlanan bu kitapta Komisyonun önerileri bir biriyle bağlantılı üç ana hedeften oluşmaktadır: Avrupa çapında enerji güvenliğini artırmak, sürdürülebilirlik sağlamak ve Avrupa iç enerji pazarında rekabeti geliştirmek. Komisyon, Yeşil Kitap'ta Avrupa çapında karbon emisyonu indirimi, enerji verimliliği ve enerji arz güvenliği arasındaki bağlantıya özel bir vurgu yapmıştır. AB'nin enerji ile ilgili önerileri sürdürülebilirlik konusuna yoğunlaşmış, enerji iç pazarının enerji arz güvenliğini sağlayacağı belirtilmiştir. Yeşil Kitaba göre liberalleşmiş ve rekabete dayanan enerji pazarı, sektördeki katılımcılara yatırımla ilgili doğru kararlar almasını sağlayarak enerji arz güvenliğini iyileştirir. AB'nin enerji arz güvenliği ile ilgili hedefleri şu şekilde belirtilmiştir: enerji talebini düşürme, AB'nin enerji karışımını çeşitlendirme, yerli ve yenilenebilir enerji kullanımını artırmak, ithal enerji kaynaklarının coğrafi orijinini ve rotalarını çeşitlendirmek, artan talebi karşılamak için gerekli yatırımları teşvik edecek çevrenin oluşturulması, AB'yi krizler karşısında daha iyi donanımlı hale getirmek, küresel kaynaklara geçişi arayan Avrupa şirketleri için gerekli şartları sağlamak, enerjiye ulaşılabilirlik konusunda vatandaşlara ve iş dünyasına güven vermek ve ortak bir enerji dış politikası oluşturmak (European Commission, 2006a:5-18). Yeni Yeşil Kitap'ın, 2001 yılında yayımlanan Yeşil Kitap'tan temelde farklılaştığı nokta daha koordineli ve etkin bir enerji arz güvenliği yaklaşımı için Ortak Enerji Politikası ve Ortak Bir Dış Enerji Politikası'nın gerekliliğinin üzerinde durulmuştur.

2.4.3. AB'nin Enerji Arz Güvenliği Yaklaşımının Sorunsalları

Enerji gündemli AB Konseyi 2007 Mart Zirvesinde AB Komisyonu'nun Yeşil Kitap'taki ve Yeşil Kitaba dayanan eylem planlarındaki önerileri doğrultusunda AB üye devletleri harekete geçme kararı almışlardır. Bu bağlamda,

üye devletler dış politikalarını enerji güvenliği ile ilgili boyutu üzerindeki ulusal egemenliklerinden vazgeçmekteki gönülsüzlüklerini sürdürürken, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırılması ile ilgili hedeflerde uzlaşmıştır. İklim değişikliği mücadele ve enerji verimliliğine yoğunlaşmak Birliğin gelecekteki enerji talebini güvence altına almak için yeterli olmamasına rağmen AB Konseyi, bu zirvede AB Komisyonun yoğun tavsiyelerine karşılık enerji arz güvenliğinin dış boyutu ile ilgili bir strateji hazırlayamamıştır (Council of the EU, 2007b).

AB seviyesinde enerji arz güvenliği yaklaşımının güçlendirilmesinin önündeki en büyük engel 27 üye devletin de kendi enerji arz güvenliği stratejilerinin olmasıdır. AB’de her üye devletin ithal bağımlılığı, iç kaynakların varlığı, teknolojik tercihleri ve jeopolitiği farklılık gösterdiğinden enerji güvenliği yaklaşımları da farklılık göstermektedir. AB üye devletleri için enerji arz güvenliğini sağlamak devletin geleneksel olarak ana sorumluluklarından birisidir. Üye devletlerin çoğu enerjiye stratejik bir önem atfettikleri için özellikle de enerji arzının dış boyutu ilgilendiren yetkilerini AB’ye devretmek istememektedirler. Enerji arz güvenliği ilgili kendi önlemlerini uygulamak istemektedirler. Bu önlemler nükleer ve kömür gibi ulusal kaynaklarla enerji ikamesi yapmak, ithal yakıt stokları oluşturmak, dışarıda ulusal şampiyonları desteklemek ve devletlerarası enerji anlaşmaları yapmaktır. Hatta bu önlemler Irak İşgali’nde ABD destek veren AB üye devletlerinde görüldüğü gibi askeri müdahalede bulunmaya kadar gidebilir (Egenhofer ve diğerleri, 2004: 9-10).

Ayrıca, petrol arzı ile ilgili meselelerde üye devletler ABD’nin küresel enerji arz güvenliği yaklaşımının takipçisidirler. Örneğin, Avrupa’da arz kesintileri için petrol ile ilgili iki dayanışma mekanizması vardır. İlki, ABD önderliğinde OECD ülkeleri için kurulmuş UEA’nın idare ettiği mekanizmadır. UEA mekanizmasına göre arz kesintilerine karşı AB üye devletleri asgari 90 günlük tüketime eşdeğer petrol stoku bulundurmakla yükümlüdürler (IEA, 2004b:1). İkincisi ise, AB Komisyonu’nun mekanizmasıdır. AB mekanizması, UEA mekanizması karşısında yetersizliğe düşmektedir. AB Komisyonu petrol stokunun 120 güne çıkarılmasını, önlemlerin yeniden tanımlanmasını ve ulusal petrol stoklarının gözetiminde yetkisinin artmasını istemesine rağmen bu talepleri karşılıksız kalmaktadır (Euractiv, 2008b).

Geleneksel yapının yerini almaya çalışan AB yapısı hala gerekli siyasi dayanak bulmakta yetersiz kalmaktadır. Bu da üye devletlerin enerji arz güvenliği ilgili meselelerde AB seviyesine yetki transferini kabul etmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, AB var olan mekanizmalar ile AB'nin enerji arz güvenliği yaklaşımı oluşturmaya çalışmıştır. AB bu bağlamda, enerji arz güvenliği enerji pazarı serbestleşmesinin ve özelleştirme şartları altında nasıl sağlayacağını değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre, Avrupa'nın ulusal pazarlara bölünmüş yapısı kendi enerji arz güvenliği sağlamak için çok küçüktür. AB tek bir enerji pazarı yaratmayı başaramazsa Rusya gibi güçlü dış oyunculardan kaynaklanan riskleri engelleyemez.

Avrupa enerji pazarı serbestleştirmesinin hedefi tüketiciler, ulusal ekonomilere ve çevreye olası en düşük maliyette enerji arz güvenliğini sağlamaktır. Pazar serbestleştirmesi ile enerji arzı güvenliği sağlanabileceği fikri piyasa yaklaşımına dayanır. Tüketicilerin enerji ihtiyacını karşılamak özel enerji şirketlerine bırakılmalıdır. Bu yüzden AB enerji politikasının ana hedefi enerji piyasasını oluşturmak ve ondan sonra da piyasayı tüketici ve ihracatçı devletlerin hükümetlerinin keyfi uygulamalarından korumaktır (Estrada, 2006: 3773–3786).

Bu bağlamda 1990'lerden başlayarak AB doğal gaz ve elektrik pazarında iddialı bir serbestleştirme sürecine girilmiştir. Petrol endüstrisi bu süreçten önce serbestleştirilmiştir ve sektörün problemlerinin de var olan yasa ve iç pazar düzenlemeleri çözülebileceği düşünülmüştür (Baumann, 2008:7). AB çapında doğal gaz pazarının serbestleştirme süreci 1998 Doğal Gaz Direktifi ile başlamıştır. Bu direktif, Birliğin doğal gaz pazarını aşamalı olarak serbestleştirmeyi hedeflemiştir. AB enerji pazarının tam serbestleşmesi ve Avrupa enerji pazarı entegrasyonu için ikinci büyük girişim 2003'te doğal gaz ve elektrik piyasasıyla ilgili yürürlüğe giren iki direktiftir. Ayrıca uluslararası otoriteler arasında düzenleyici kurum işbirliği için yeni yasal çerçeve oluşturulmuş ve enerji şirketleri için kapsamlı kurallar konulmuştur. 2004 yılında ek olarak AB doğal gaz arz güvenliği ile ilgili direktif yayınlamıştır. Direktif, doğal gaz arz güvenliğini sağlamaya yönelik önlemleri belirlemiştir. Bu önlemler ile doğal gaz pazarının düzgün işlemesine katkıda bulunulmak istenmiştir. Rekabetçi, iç pazarın gereklilikleriyle bağlantılı genel, şeffaf ve ayrımcılık yapmayan arz güvenliği politikaları için üye devletlere ortak çerçeve

sunmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda, enerji arz güvenliği seviyesini izlemek ve arz bozulması durumunda işbirliğini sağlamak için Doğal Gaz Koordinasyon grubu kurulmuştur (Council of the EU, 2004). AB'nin serbestleşme süreci Amerika'nın deneyimine dayanmıştır fakat sonunda çok fazla liberal olan Amerika örneğinden ayrı düşülmüştür. Şirketlerin yapılarındaki farklılıklar, üye devletlerde enerji sektörünün çoğunlukla kamu mülkiyetinde olması, enerji karışımının yapılandırılması piyasa tercihlerinden daha çok hükümetlerin planlamasına dahil ve petrol ve doğal gazın büyük ölçüde ithal ediliyor olması serbestleştirilenin yavaş gerçekleşmesine neden olmuştur (Linde, 2008:15).

AB enerji pazarı için serbestleşme temel haline gelmesine rağmen, en önemli problem eski tekellerin yapılarının varlıklarını korumasıdır. Çoğu üye devlette iletim sistemi işletiminde üretim ve dağıtım birbirinden ayrılmamıştır. Çünkü; liberal kurallara rağmen, üye devletler farklı boyutlarda büyük şirketleri ulusal ve bölgesel piyasalarda hakim durumlarını güçlendirmeleri için teşvik etmektedirler veya bu duruma izin vermektedirler (Linde, 2008:33). Özellikle Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya gibi önemli üye devletler ulusal şampiyonlarına destek vermeye devam etmektedirler. İspanyol Endesa'nın Alman EON ve Fransız Suez'in İtalyan Enel'i devralma girişimlerine ulusal devletlerin engel olmaya çalışması, enerji sektörünün hala ulusal ekonomi ve ulusal güvenlik için hayati ve stratejik sektör olarak algılandığını göstermiştir. Küresel piyasada rekabet edebilecek büyüklükteki ulusal enerji şirketleri yaratma fikri AB'nin dayanışma ve rekabet fikirleri ile çelişmektedir. Üye devletlerin entegre olmuş bir iç enerji piyasası uygulamalarına gönülsüzlüğü enerji arz güvenliği için AB yaklaşımına karşı soru işaretleri oluşturmaktadır (Westphal, 2006:52).

AB'nin uyguladığı serbestleştirilenin sonuçları değerlendirildiğinde enerji arz güvenliği sağlama konusunda eleştiriler gelmektedir. Bu çerçevede AB'de uygulandığı gibi piyasaların açılmasını ve enerji ticaretinin serbestleşmesinin enerji arz güvenliğini korumakla doğasından kaynaklanan uyumsuzluk olduğu vurgulanmaktadır. Kamu mülkiyetli ve ulusal güçle işletilen yapılar kendiliğinden enerji arz güvenliğini hesaba kattıkları ve enerji arz güvenliğini “ulusal” ve “stratejik” olarak değerlendirdikleri belirtilmektedir. Avrupa ulusal enerji şirketleri sadece kamu mülkiyetli olmadıkları ayrıca topluma karşı yükümlülüklerinin yasal

olarak formüle edilmiş olduğu hatırlatılmaktadır. Örneğin, ani enerji arz kesintileri için gerekli olan yedek stok mekanizması bu tekelci yapıda kolayca uygulanabilir. Kısaca, bu eleştirilerde bölünmüş enerji pazarlarının ana özelliğinin arz güvenliğini sağladığının üstünde durulmaktadır (Lappalainen, 2007:432). Bu görüşü savunanlar kanıt olarak da yüksek enerji fiyatları, çoklu operatörleriyle ve üretim ve dağıtımını ayrıştırılmış İngiltere ile daha az liberal olan pazarı ve düşük enerji fiyatlarıyla Fransa karşılaştırmaktadırlar (EPC, 2007:3).

Bugün; AB enerji arz güvenliğini tehdit eden sorunlar dış kaynaklı olduğundan, AB, dış enerji politikası olmamasının sıkıntıları ile yüz yüzedir. AB iç pazar ile ilgili yetkilerini kullanarak, dış kaynaklı sorunlarla baş edebilme çabası içindedir. Örneğin; AB, Birliğin enerji arz güvenliğini azalttığı gerekçesiyle AB üye devletleri ile enerji tedarikçisi devletlerarasındaki ikili uzun dönemli anlaşmaları engellemeye çalışmaktadır. Bu çerçevede pazar serbestleştirmesinin doğal gaz ithalatı üzerindeki etkisini kullanma gayretindedir. Çoğu üye devletteki geleneksel bakış açısına göre, doğalgaz ithalatı sabit boru hatları ile gerçekleştiğinden uzun dönemli ticari ilişkiler gerektirir. Doğalgazın bir formu olan LNG ise daha fazla dolaşım kabiliyeti olsa da özel terminaller yoluyla tekrar gaz haline getirilmesi gerekir ve bu terminallerin inşası için tedarikçilerle uzun dönemli ticari ilişkiler garantilenmelidir. Uzun dönemli sözleşmeye bağlanmış ilişkiler standarttır ve taraflar arasında güvenilirlik çok önemlidir (Buchan, 2002:108). Bu bağlamda geçmişten bu yana Avrupa'da doğal gaz ticareti, doğal gaz ihracatı yapan bölgeler ile uzun dönemli sözleşmeler yapılarak güvence altına alınmaktadır. AB Komisyonu ise enerji pazarlarının düzgün işleyişini engellediği için uzun dönemli doğal gaz sözleşmelerine karşıdır. Süresi genellikle on-on beş yıl olan bu uzun dönemli sözleşmeler AB'ye göre rekabet edebilirliğin gelişmesine engel olmaktadır. Avrupa enerji pazarı serbestleştirmesi ise rekabet edilebilirliğin lehine olan kısa dönemli sözleşmeleri öne çıkartmaktadır. Fakat; AB'nin bu yaklaşımı, kısa dönemli anlaşmaların sadece rekabet edebilirliği çok yüksek enerji arzcuları tarafından desteklenebileceği ve bu yüzden enerji arzını çeşitlendirilmesini azaltabileceği konusunda eleştirilmektedir (Belyi, 2003:360). Ayrıca, Shell, BP, Exxon Mobil, Total FinalElf ve Gaz de France gibi doğal gaz şirketleri de, uzun dönemli

sözleşmeler olmaksızın yeni boru hattı projelerinin gerçekleşemeyeceği konusunda AB'yi uyarmaktadırlar (Buchan, 2002:108).

AB enerji arz güvenliğine yönelik kaygıları yoğunlaştıran en önemli unsur ise Rusya'nın AB'ye doğal gaz arzını jeopolitik bir oyunun parçası haline getirmesidir. Bu bağlamda, AB özellikle enerji pazarında yarı tekel olan Gazprom'un baskıcı uygulamalarına karşı serbestleştirme ve rekabet politikasını kullanmaktadır. Gazprom'un Avrupa pazarında hakim duruma gelme politikalarına karşı kendini korumak için AB gaz piyasasının serbestleştirmesine ve rekabet kurallarının ilerletilmesine destek vermektedir. AB, rekabeti artırarak Gazprom'un, Avrupa pazarındaki payını küçültüp, enerji fiyatlarını aşağı çekebileceğini ve AB enerji arz güvenliği artırabileceğini ummaktadır. Bu politika, Moskova'nın Gazprom yoluyla izlediği politikadan vazgeçmesi ve Rus doğal gaz pazarını serbestleştirmesi için baskı aracı olarak kullanılmaktadır.

2.4.4. Son Durum

2007 Eylül'de AB Komisyonu enerji üretimini ve dağıtımını ayrıştırılmasıyla ilgili bir takım yeni önlemler almıştır. Bu önlemler büyük Avrupa Enerji şirketlerinin enerji piyasalarında doğal tekel durumlarına son vermeye yönelik olmasının yanı sıra Rus Enerji Şirketi Gazprom'un Avrupa'da elde etmeye çalıştığı pozisyona engel olma amacı taşımaktadır. Gazprom son yıllarda İtalya, İngiltere, Danimarka, Almanya, Avusturya, İspanya, Bulgaristan, Macaristan ve Fransa'yı da içeren bir takım Avrupa devletlerindeki dağıtım şirketlerini satın almış veya uzun dönemli arz anlaşmaları imzalamıştır ve bu anlaşmaların çoğu dağıtım şebekelerine geçişi de kapsamaktadır. Sonuçta, Gazprom ticari bir aktörden daha çok Rusya'nın Avrupa ile ilgili siyasi stratejisinin bir aracı olarak görülmektedir. Komisyon'un, piyasa mekanizmasının içerisinde kalarak Gazprom ile mücadelesi ancak bu şekilde olabilmektedir (Andersen ve Sitter, 2007:17). Komisyonun iç pazar mekanizmasını kullanarak, Rusya ile mücadelesi ayrıştırma önlemleri ile sınırlı değildir. Rusya, AB üye devletler ile stratejisi doğrultusunda ikili anlaşmalar yapmaktadır. Komisyon, iç pazar ile ilgili bir takım reformları üye devletlerde zorunlu tutarak ikili anlaşmalarda

ithalatçısı devletlerin arz fazlasını geçtiği üçüncü devletlere satmasını engelleyen “varış yeri” kavramını ikili anlaşmalardan kaldırmıştır (Young, 2007:4).

AB Komisyonu üye devletlerden enerji arz güvenliği dış boyutu için istediği desteği alamamasına karşılık, yine de AB Komisyonu ve bazı üye devletler daha resmi bir çerçeve geliştirmek için çabalamaktadırlar. Sıklıkla, Avrupa’nın enerjideki zor durumuna vurgu yapılmaktadır. AB Komisyonu, AB’nin “tek bir ses” olmayı başaramazsa enerji arz güvenliği ilgili meselelerle üye devletlerin baş edebilme gücünün sınırlı olduğunun farkındadır. Bu Yeşil Kitap’ta şu şekilde ifade edilmektedir: “Avrupa enerji kaynakları için gittikçe artan bir rekabetle yüz yüze gelmektedir. AB’nin yüz yüze kaldığı enerji sorunları, enerji partnerleri ile ortak problemlerin ele alınmasında daha etkin bir uluslararası rol oynayabilmesi için uyumlu bir dış politikayı gerektirmektedir” (European Commission, 2006a:14). Enerji arz güvenliğinin Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının öncelikli konusu olması için de çağrıda bulunmaktadır. AB, enerji arz güvenliği yaklaşımının iç boyutun ötesine geçerek, AB dış ilişkilerinin bir parçası haline gelmesi dile getirilmektedir. Üçüncü ülkelerle kapsamlı ilişkiler içerisinde enerji hedeflerini bütünleştirme isteği ortaya konulmaktadır. Örneğin, Avrupa İçin Enerji belgesinde bu isteklere şu şekilde vurgu yapılmaktadır :“Enerji, AB’nin bütün dış ilişkilerinde enerji merkezde olmalıdır. Enerji; jeopolitik güvenlik, ekonomik istikrar ve sosyal gelişme ve iklim değişikliği ile mücadele için uluslararası çabalar için hayati önemdedir” (European Commission, 2007b:17).

AB Komisyonu, üye devletlerden destek alabilmek için geliştirilecek dış enerji politikasının uzun dönemde getireceği faydalarının üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede, Birlik ortak dış enerji politikası ile iki ana hedefi vurgulamaktadır: iyi işleyen dünya enerji pazarı ve kaynak ve rotaların çeşitlendirilmesi. AB’ye göre iyi işleyen bir dünya pazarı enerji arzını güvence altına almanın en iyi yoludur. Bunu gerçekleştirmek için AB dünyada; piyasa kurallarının ve karşılıklı ilkesinin savunuculuğunu yapmalıdır. AB’ye göre AB enerji güvenliğini artırmanın bir diğer yolu da kaynak ve rotaların çeşitlendirilmesidir. Bu çerçevede AB için ana önemde olan enerji sevkiyat alt yapıları iyileştirilmeli ve yeni sevkiyat alt yapılarının gelişimi desteklenmelidir. (European Commission, 2006b:2-3) Bu hedefler değerlendirildiğinde AB enerji arz güvenliği yaklaşımı iyimser bir tona sahiptir,

uluslararası işbirliğinin enerji arz güvenliği meselesini çözeceğine inanmaktadır (Correlje ve Linde, 2006:535). Örneğin, Rusya ile derin bir ekonomik bütünleşmenin Rus doğal gaz ve petrol arzını garantiye alacağını savunmaktadır. AB'nin işbirliği merkezli enerji güvenliği yaklaşımı, enerjinin uluslararası ilişkilerde güç değeri olarak tanımlanmaması için ihracat, transit ve tüketici devletler ve özel sektör arasında diyalogu ilerletmeye çabalamaktadır. Enerji arz güvenliği düşüncesini “üretici-tüketici karşıtlığı” ‘bağımlılık’ gibi kavramlardan uzaklaştırmak istemektedir (Triantaphyllou, 2006:300). Bu çerçevede, AB Komisyonu’nun çabaları ile tedarikçi devletlerle yeni enerji anlaşmaları, ortaklıklar, diyaloglar ve antlaşmalar dizayn edilmiştir. Örneğin, Ukrayna, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ile enerji alanında mutabakat anlaşmaları imzalanmıştır. Mısır ve Cezayir’e de benzer anlaşmalar teklif edilmiştir. “Karadeniz Sinerji” girişimi ve “Orta Asya için Strateji “ gibi Komisyon belgeleri ile Karadeniz ve Hazar Denizi bölgeleri enerji işbirliği şekillendirilmesi için uğraşlar artmıştır. OPEC-EU diyalogu derinleştirilmiştir. AB-Afrika enerji ortaklığı fikri geliştirilmiştir. AB Komisyonu petrol ve doğalgaz altyapısını ve sevkiyatı için alternatif rotaları oluşturan ve var olan rotaları iyileştirmek için projelere destek hız kazanmıştır (European Commission, 2008c). Kısacası, beş yıl öncesine kadar dış politika gündeminde yeterli derecede yer almayan enerji, bugün AB dış politika diyalogların neredeyse tümünde önde gelen mesele olmuştur. Fakat, AB'nin kendi dış enerji politikasında yetkili olması ile ortaklıklar ve diyaloglarda AB temsili farklıdır. Birlik enerji meselelerinde uyum ve yetki yokluğunun sıkıntısını çekmektedir. Bu da AB'nin ikili ilişkilerinde resmi politikası ile somut politikaları arasında tutarsızlığa neden olmaktadır.

Liberal ilkeler, AB tarafından dış enerji arzını garantiye almak için geliştirdiği ortak eylemlerin alt yapısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, AB Komisyonu enerji arz güvenliğini sağlamak için ticaret, transit ve çevre kuralları kapsayan ortak bir düzenleyici alana diğer ülkeleri de dahil etmek istemektedir. Avrupa'nın Enerji Çıkarlarına Hizmet Eden Bir Dış Politika başlıklı komisyon belgesinde buna şu şekilde vurgu yapılmaktadır. “Biz, AB üyesi olmayan devletleri küresel enerji pazarlarının onlar için çalışabileceğine ikna etmeliyiz” (European Commission, 2006b:2). Böylece üçüncü devletlerle enerji ile ilgili ortaklık arayışının AB iç enerji pazarında uyguladığı kurallara dayandığı vurgulanmaktadır. AB, üçüncü

devletlere bütünüyle enerji iç pazarının kurallarını ihraç etmeye çalışmamaktadır, fakat bu ilişkilerde ekonomik ve politik olarak uygulanabilir olan enerjiyle ilgili serbestleştirme kurallarını yayma mantığı hakimdir. Sonuçta; AB'nin ana hedefi farklı coğrafi alanlarda, AB düzenleyici standartlarına ve müktesebatına dayanan birbirleriyle bağlantılı enerji piyasaları geliştirmektir. Kurumsallaşmış bir enerji pazarı düzenini genişleterek yükümlülükleri ve şeffaflığı yayarak enerji arz güvenliği sağlamayı amaçlamaktadır (Young, 2007:18). Avrupa enerji pazarının kurallarının yayılması, üçüncü ülkelerde enerji sektöründe yeniden yapılanmayı, piyasa ekonomisi ilkelerinin benimsenmesini, enerji alt yapısının modernizasyonu, özel sektörün gelişimini, kurumsal ve düzenleyici reformların yapılmasını sağlayacaktır. Enerji pazarı ve ona eşlik eden kuralların ve düzenlemelerin yayılmasını istemenin ardındaki asıl motivasyon ise enerji arzını garanti altına almak için diğer ülkelerde pazar geçişi elde etmek, enerji ithalatını güvence altına almaktır ve yabancı yatırımlar için bu pazarların çekiciliğini artırarak enerji üretimini artırmaktır. Ayrıca, bu devletlerde enerji sektörünü serbestleştirerek, sektörü bir takım tekel ve kartelin kontrolünden çıkarmaktır (Lavenex, 2004:692-693).

AB'nin serbestleştirme ile enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik hedeflerine uygun olarak AB sınırlarının ötesinde enerji için serbest ticarete zemin hazırlayan ilk girişim olarak Enerji Şartı Anlaşması ortaya çıkmıştır. Doğu-Batı enerji işbirliği için Hollanda başbakanı tarafından önerilen 1991 Avrupa Enerji Şartı üç yıllık görüşmeler sonrasında Aralık 1994'de uluslararası hukuk çerçevesinde bağlayıcı hale gelmiştir. Avrupa Enerji Şartı 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu; eski Sovyetler Birliği cumhuriyetleri, Avrupa Topluluğu üyeleri yanı sıra Japonya Avustralya, Norveç, İsviçre ve Türkiye'yi bir araya getirmeyi deneyen enerji ile ilgili ilk ekonomik antlaşma ve uluslararası rejim olmuştur. Avrupa Enerji Şartı enerji sektöründe GATT ve DTÖ ilkeleri altında karşılıklı dayanışma ve çok taraflılık ilişkileri geliştirmek ve risklerden arındırılmış serbest uluslararası enerji pazarını meydana getirmeyi hedeflemiştir. Şartın hükümleri beş ana alana odaklanmıştır: dış yatırımların korunması ve desteklenmesi; enerji maddelerinin, ürünlerinin ve enerji ile ilgili donanımın serbest ticareti, şebekeler ve boru hatları ile enerji sevkiyatına serbestlik; enerji verimliliği artırarak enerji üretimi ve tüketiminin olumsuz etkilerini azaltmak, devletler veya yatırımcılar ile devlet arasındaki meseleler çözüme

ulaştırmak için mekanizma oluşturmak (Energy Charter Secretariat, 2004:14) Avrupa Enerji şartı, ilk aşamada devletlere özelleştirmeyi ve enerji pazarlarına üçüncü şahıs geçişlerini kabul ettirmeye çalışmamıştır. Enerji kaynakları üzerindeki ulusal egemenlik haklarını yeniden teyit etmiştir. AB'nin iki önemli partneri bu antlaşmayı onaylamaktan kaçınmıştır. ABD, şartı ikili yatırım anlaşmalarında yatırımcıların haklarını korumakta yetersiz kaldığı gerekçesiyle onaylamamıştır. Rusya, transit protokolü gerekçesiyle onaylamayı reddetmiştir. Rusya, şartı onaylaması durumunda Avrupa için ana transit ülke ve bir tedarikçi olarak stratejik pozisyonunun zayıflamasından korkmuştur. Böylece, Pan-Avrupa Enerji topluluğu yaratma abaları, Rusya'nın engelleri sonucu zayıf kalmıştır (Westphal, 2006: 54-55).

şart başarısızlığa uğrasa da günümüzde AB Enerji şartı'ndaki ilkeleri başarılı olarak çevresindeki Rusya, Hazar Bölgesi, Güney Kafkasya, Ukrayna, Balkanlar ve Akdeniz'e yaymaya çabalamaktadır. Bunu, enerji diyalogu, ortaklıklarla ve yeni bir bölgesel işbirliği çeşidi olan komşuluk politikası çerçevesinde gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Örneğin; komşuluk politikası bağlamında, komşu ve ortak devletlerin AB'nin enerji pazarlarında eşit ve önemli bir oyuncu geleceği iddia edilmektedir (Lavenex, 2004:692). Yeşil Kitap'ta Komşuluk Politikası ile ilgili bu tutum şu şekilde dile getirilmektedir: "Komşu lkeler ile enerji ortaklığını ilerletmek Avrupa Komşuluk Politikası'nın stratejik bir unsurudur. Komşuluk Politikası; istikrar, barış, gnen ve güvenlik hedeflemektedir ve arz güvenliği istikrarın ana bir unsuru haline gelmiştir. Avrupa Komşuluk Politikası'nın enerji bölümü, enerji diyalogları enerji politikalarının yakınsaması ve yasal ereve geliştirilmesi konularını kapsar; komşulara nükleer güvenlik, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, enerji bağlantıları hakkında AB programlarına katılma imkanı da verir" (European Commission, 2006c:37). "Avrupa için Enerji Politikası" adlı AB Komisyonu belgesinde de AB'nin Komşuluk Politikası kapsamında enerji arz güvenliğindeki ortak çıkarları kapsayacak şekilde yasal bir ereve oluşumu arayışında olduğu ifade edilmiştir (European Commission, 2007b:24).

AB enerji arz güvenliği yaklaşımına göre enerji diğer hammaddeler gibi ihraç ve ithal edilebilmelidir. Bu hedefi gerçekleştirmek için ilk adım enerji pazarlarının fiziki bütünleşmesini sağlamaktır. Bu bağlamda Enerji sevkiyatı altyapısında AB tarafından desteklenen projeler enerjini ihracını artırmaya yöneliktir. AB, zellikle

Rusya dışındaki kaynaklardan ve Rusya'nın kontrolünde olmayan transit rotalarından enerji sevkiyatı artıracak projeleri desteklemektedir. Bunlardan başlıcaları; Yamal2, Nabucco, Trans-Hazar, Güney Hazar, Türkiye-Yunanistan-İtalya, Trans-Mashrek, GALSI, Medgaz ve Trans-Sahra doğal gaz boru hattı projeleridir. Ayrıca, AB'nin enerji arz güvenliğine katkıda bulunması beklenen LNG terminal projeleri de desteklenmektedir. Bu terminaller; İngiltere, İspanya ve İtalya'dadır. Petrol arzında çeşitlendirme politikalarına uygun projeler ise Trans-Hazar, Constantza-Trieste, Adria-Drujba petrol boru hattı projeleridir (European Commission, 2007c:22-24).

AB tarafından desteklenen en önemli ve uzun dönemli proje ise Nabucco projesidir. Türkiye ile Avusturya'yı bağlayacak boru hattının, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçmesi planlanmaktadır. Bu hattın inşası gerçekleşirse, Avrupa için önemli bir miktar olacak yıllık 30 milyar metre küp doğal gaz taşınması beklenmektedir (Nabucco Pipeline, 2008).

AB için transit rotalarının çeşitlendirmesi açısından komşu ülkelerinin rolü büyüktür. Bundan dolayı; Türkiye, Hırvatistan ve diğer Balkan ülkelerini enerji politikalarını AB politikalarına yakınsaması için çaba gösterilmektedir. AB, enerjide yakın işbirliği ve diyaloglar ile bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu işbirliğinin zeminini Enerji Şartındaki ilkeler oluşturmaktadır. Bu çerçevede, AB enerji kurallarıyla ortak bir alan oluşturmayı hedefleyen Enerji Topluluğu Anlaşması 2005 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna Hersek, Makedonya, Karabağ, Arnavutluk ve BM yönetimindeki Kosova ve AB arasındadır. Bu girişim esasen, Ukrayna ve Türkiye'nin de dahil olduğu Pan-Avrupa Enerji Topluluğu hedeflemektedir (Geden, Marcelis ve Maurer, 2006:19).

AB'nin enerji ithalatını çeşitlendirme arayışında komşuları arasında özellikle transit ülke olarak Türkiye ön plana çıkmaktadır. Türkiye AB'ye alternatif enerji kaynaklarının sevkiyatı için coğrafi konumundan dolayı doğal bir enerji koridorudur. Dolayısıyla, gelecekte Türkiye'nin; Hazar ve Ortadoğu doğalgazının Avrupa pazarına ulaşmasında kilit ülke olması beklenmektedir (Roberts, 2004:19). AB Türkiye'den geçecek boru hattı projelerini desteklemektedir. Bu bağlamda AB'nin enerji arz güvenliği için beklenen rolü üstlenebilmesi için AB katılım öncesi mekanizmaları etkin olarak kullanarak Türkiye enerji pazarındaki reform sürecine de destek vermektedir (European Commission, 2007c:9).

AB enerji arz güvenliği için diğ er bir önemli transit  lke, Ukrayna'dır. Bu  er evede, AB ve Ukrayna arasında 2005 yılında enerji i birliğı için mutabakat zaptı imzalanmıştır. Bu mutabakat zaptı uygulanabilirse, Ukrayna'nın kademeli olarak Avrupa enerji pazarıyla bütünleşmesi beklenmektedir (European Commission, 2007c:10).

AB enerji arz güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunacak projeleri finansal olarak desteklemektedir. Doğu Avrupa ve Orta Asya'daki projeler ulusal ve bölgesel Tacis programları kapsamında finansal destek almaktadır Tacis'in ana hedefi Eski Sovyetler Birliğı devletlerinden gelen enerji akışını güvenceye almaktır. Bunu, petrol ve doğal gaz sevkiyatını kolaylaştırmak ve boru hattı sistemlerinin bölgesel entegrasyonunun ilerletilmesini hedefleyen INOGATE programı aracılığıyla yapmaktadır. 1996-2006 arasında INOGATE bölgeye 56 milyon euro tahsis etmiştir. Akdeniz  lkeleri için fonlar, MEDA bölgesel bütçesiyle ve ikili yardımlar aracılığıyla tahsis edilmektedir. MEDA Avrupa-Akdeniz Ortaklığının uygulanması için Avrupa Birliğı tarafından geliştirilmiş bir mali programdır. Bu programdaki hibeler, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) kredileriyle desteklenmiştir. Yeni olarak değerlendirilebilecek, Avrupa Komşuluk Mekanizması ise enerji pazarlarının entegrasyonunu, enerji ticaretinin serbestle mesini, enerji diyalogunu ve sevkiyat altyapısını geliştirmeyi hedefleyen projelere İndicative Programı aracılığıyla fon tahsis etmektedir. AB'nin Afrika'daki programları ise Asya Karaip Pasifik-AB enerji kredisi ve Altyapıda Afrika-AB Ortaklığı'dır. Bu programlar, kapasite oluşturan ve sınırları a an büyük ölçekli enerji altyapı projelerini desteklemektedir (European Commission, 2007c).

Enerji arz güvenliğı ile ilgili sorunların  l eğine rağmen, AB enerji dış politikası alanında ortak eyleme  n ayak olmaya yeni ba lamı tır. Enerji dış politikası topluluk seviyesinde değildir ve her üyenin veto hakkı vardır. AB ortak eylemlerini destekleyen devletler genellikle küçük  ye devletlerdir. Bu devletler etkin bir ulusal politika yürütmekte zorluk çekmektedirler.  ıkarlarını ileriye götürebilmek için AB ortak eylemlerini desteklemektedirler. Özellikle, bazı Doğu Avrupa devletleri güçlerini AB ve Rusya arasında enerji görüşmelerinin ba lamasını sağlamak için kullanmaktadırlar. Bu devletler ayrıca enerji arz güvenliğı ile ilgili kaygıları artıran Rus Gazprom ve Avrupa  irketleri arasındaki boru hattı

yatırımlarına engel olmak için AB seviyesinde girişimlerde bulunmaktadır. Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere gibi büyük AB üyeleri ise piyasalarına enerji akışını güvence altına almak için ağırlıklı olarak kendi dış ve güvenlik politikalarına ve ticareti teşvik çabalarına güvenmektedirler. ABD ve Çin dış güvenlik politikalarında enerji arzı güvenliğini önceliğini artırmasıyla birlikte, birçok AB üyesi de bunun gerekliliğine inanmıştır. İngiltere 2004’de enerji güvenliğini hedefleyen uluslararası enerji stratejisini başlatmıştır. Hollanda, hükümet konseyinin önerisi ile yeni enerji stratejisini açıklamıştır. Diğer üye devletler de benzer girişimlerde bulunmuştur. AB üye devletlerine göre ulusal çıkar tesisi, enerji güvenliğine ilişkin belirsizlik duygusuna ve jeopolitik değişikliklerine karşı anlaşılır bir yanıttır. Özellikle de stratejik bir hammadde ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda üye devletler Avrupa çıkarlarından vazgeçmektedirler. Bu durumda her üye devlet kendi politik hedefini izlerse üye AB seviyesinde dayanışmanın zarar göreceği aşıkardır. (Hoogween ve Perlot, 2007:491). Bu çerçevede AB, üye devletlerden ulusal seviyedeki kararlarının kolektif çıkarlara zarar vermemesi gerektiğini sıklıkla dile getirmektedir. Örneğin, Yeşil Kitapta bu uyarı şu şekilde ifade edilmektedir: “Her üye devlet kendi enerji karışımını belirlemekte bağımsızdır. Buna rağmen herhangi bir üye devletin seçimi kaçınılmaz olarak komşularının ve AB’nin enerji arz güvenliklerinin üzerinde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu yüzden, üye devletler tercihlerini yaparken ithal bağımlılığın yaratacağı riskleri değerlendirerek, güvenli ve düşük karbon emisyonuna sahip enerji seçenekleri tercih etmelidirler.” (European Commission, 2006a:9). Fakat üye devletler enerjide ulusal stratejilerini izlerken diğer üyelerin enerji arz güvenliklerini göz önünde tutmamaktadırlar. Küresel enerji pazarında var olan trend ikili ilişkilerin önemini artırmaktadır ve üye devletler de kendi enerji arz güvenliklerini sağlamak için diğer üye devletlerin çıkarlarını zedelemekte kaçınmamaktadırlar. Örneğin, Almanya ve Rusya 2005 yılında Northstream doğal gaz boru hattının yapımı için anlaşmışlardır. Northstream boru hattı Baltık devletleri ve Polonya’yı atlayarak Baltık denizinden geçip Almanya’ya ulaşacaktır. Bu boru hattı ilk olarak AB’nin enerji arzını çeşitlendirme önceliklerine aykırıdır. Bu proje ile ilgili asıl önemli husus ise, bu boru hattının yapımının Almanya ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında enerji arz güvenliğindeki dayanışma yoksunluğunu göz önüne sermiş olmasıdır (Tönjes ve

Jong, 2007:15). Almanya'nın yanı sıra Macaristan ve Yunanistan gibi devletlerin, diğer üye devletler enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için Cezayir, Mısır ve hatta İran'dan enerji arzı arayışına girmişken, Rusya ile enerji anlaşmaları imzalamaları AB içinde büyük tepki toplamaktadır (Triantaphyllou, 2006:300). Fakat, enerji arz güvenliğini garanti altına almak bazı üye devletler için belirsizleşirse, kendi ulusal enerji politikasını yürütme dürtüsü daha da güçlenebilir (Correljé ve Linde, 2006:542).

AB enerji arz güvenliği yaklaşımının uygulanabilirliğini engelleyen diğer bir husus, AB cephesinde belirleyici aktörlerin petrol ve doğal gaz ithal eden şirketler olmasıdır. Şirketler LNG terminalleri ve boru hatları ilgili nihai yatırım kararlarını kendi sorumluluk alanları çerçevesinde yaparlar. Ne zaman bu şirketlerin tercihleri; AB'nin açıkladığı hedeflerden farklı olur AB temel olarak yetersizliğe düşer. Örneğin, Macar Şirketi ML ile İtalyan Şirketi ENI'nin Gazprom ile Rus doğal gazı için yeni boru hattı inşasına karar verdiklerinde AB tarafından desteklenen arz kaynaklarının çeşitlendirilmesini sağlayacak Nabucco Boru Hattı projesinin gerçekleşme ihtimaline zarar vermişlerdir (FES, 2007:2).

AB'nin enerji arz güvenliği yaklaşımı stratejik bir boyut içermediği için eleştirilmektedir. Bu eleştiriler şu şekildedir: Rekabet, küresel enerji arzı zincirinin sınırlı bir bölümünde işlemektedir. Buna karşılık, dünya petrol rezervlerinin % 90'ını doğrudan devlet kontrolünün altındadır. Devlet, dünyadaki doğal gaz ve petrol üretiminin dörtte üçünden sorumludur. Küresel enerji arzı zincirindeki bu asimetri yüzünden AB'nin rekabete dayalı yaklaşımı ciddi bir şekilde sınırlamaktadır (Borchert, 2007:1). Enerji kaynakları için küresel rekabet jeopolitik açımları gerektirmektedir. Avrupa'nın stratejik açığı enerji arzında kırılganlığa neden olmaktadır. Amerika ve diğer ana enerji ithalatçıları bu gerekliliği uzun süredir kabul etmiş durumda olmalarına rağmen Avrupa hala stratejik bir yaklaşım benimsemektedir. AB pazar gücüne ve enerji diyaloguna başvurmakla yetinmektedir. Fakat enerji için ciddileşen rekabet, bazı üretici devletlerde büyüyen istikrarsızlık sonucunda oluşan güç oyunu siyasi bir ayarlama gerektirmektedir. Avrupa etkin olarak enerji ile ilgili rekabete katılmak istiyorsa değerlere dayalı bir uluslararası ilişkiler yaklaşımını ile siyasi realizmi dengelemelidir. AB enerji arzı ile risklerini

belirlemeli ve politik ve güvenlik çıkarlarını açık ve kesin olarak belirtmeli ve bunları stratejik yaklaşım içinde sınıflandırmalıdır (Baumann, 2008:11).

Eleştirilere rağmen; AB Komisyonu, piyasa mekanizmasını Çin ve Hindistan gibi yükselişe geçen enerji ithalatçıları ile rekabet edebilmek için en iyi yol olarak görmektedirler. AB, bu devletleri de ortak yönetim ve düzenlemelere sahip uluslararası rejime dahil etmenin yollarını aramaktadırlar. Komisyon piyasa mekanizmasının taraftarı iken Konsey enerji ilgili problemlerin yapısından dolayı Konsey enerjinin jeopolitiği ile daha fazla meşgul olmaya başlamıştır. Örneğin AB Konseyi Genel Sekreteri ve Ortak Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana tek bir şeyin enerji arz güvenliğine çözüm getirmeyeceğini pazar serbestleşmesinin sadece çözümün parçalarından biri olduğunu, yenilenebilir enerjide büyük potansiyel olmasına rağmen en olumlu senaryolarda bile petrol ve doğal gaz bağımlılığın azalmayacağını ve artan rekabetin küresel enerji pazarını ilkesizleştirdiğini ifade etmektedir (Solana, 2006: 1-2). AB enerji teknokratları ise bu eleştirilere karşılık piyasa yaklaşımından yana olduklarından çok fazla ittifak merkezli yaklaşımların AB stratejilerinin uyumuna zarar vereceğini düşünmektedirler. Ayrıca; Komisyona göre enerji tedarikçisi devletlere Avrupa normlarını ihraç etmek, AB yatırımları için şartları düzeltirken insan hakları gibi diğer AB hedefleri ile tutarlık sağlayacaktır. Sonuçta, Birliğin daha tutarlı ve etkin bir dış ve güvenlik politikası olmadan enerji arz güvenliği ile ilgili stratejik bir yaklaşım yürütmesi zaten mümkün gözükmemektedir (Young, 2007:11).

AB enerji güvenliği tanımına çevresel kaygılar ve sürdürülebilir büyüme ile ilgili bir perspektif de katmıştır. Enerji arz güvenliğine kısa ve orta vadeli enerji bozulmaları ile ilgili mücadelesini piyasa yaklaşımı temelinde yapılandırırken, uzun vadedeki problemlere enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji ile yanıt vermeyi planlamaktadır. 2007'deki Avrupa Birliği Konseyi yenilenebilir enerji için bağlayıcı hedefleri çerçevesinde 2020'e kadar toplam enerji tüketimi içerisinde yenilenebilirlerin oranını %20 ve ulaşım sektörü için biofuel oranını %10 olarak belirlemiştir (Council of the EU, 2007b). Özellikle, rüzgar, güneş, biyokitle enerjisi ve hidroenerjinin gelişimi AB için çok önemlidir. Birlik, yenilenebilir enerjiler için AB seviyesinde desteğin gerekliliğini vurgulamaktadır. Çünkü, AB'ye göre yenilenebilir enerjiler ekonomik olarak uygulanabilir ve rekabetçi olmalarına rağmen

piyasa da yenilenebilirlerle karşı direnç sürmektedir (European Commission, 2008d). Ayrıca, AB enerji verimliliğinde 2020'e kadar %20 oranında iyileştirme hedeflenmektedir (Council of the EU, 2007b). Birlik, enerji verimliliğinin gerçekleşmesi durumunda büyük bir kazanım elde edileceğini öngörmektedir. Bu çerçevede 2007 yılında Komisyon, her üye devletten enerji verimliliği ile ilgili ulusal eylem planını oluşturmalarını istemiştir. Fakat, ulusal eylem planları Birliğin hedefleri dikkate alındığında yetersiz kalmıştır (European Commission, 2008e).

AB'den kaynaklanan sera gazı emisyonunu azaltarak Avrupa'nın iklim değişikliği etkileri azaltmak amacıyla Kyoto Protokolü çerçevesinde 2005 Avrupa Emisyon Ticareti Planı oluşturmuştur. AB bu sürecin gelecekte AB ekonomisinin dekarbonizasyonuna ve ithal fosil yakıtlara bağımlılığın azaltılmasına büyük çapta katkıda bulunmasını beklemektedir. Karbon emisyonunun fiyatlandırılması, özellikle petrol kullanımını düşürürken alternatif enerjilerin kullanımını teşvik etmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, AB temiz enerji sağlayacak araştırma-geliştirme çalışmalarına desteğini artırmıştır. Yedinci Çerçeve Programı kapsamında bu alan için 400 milyon euroluk fon tahsis edilmiştir (European Commission, 2007d:2).

Yenilenebilir ve enerji verimliliği ile ilgili kararlar birlik seviyesinde daha kolay destek almaktadır. AB'de enerji ile ilgili alınan kararların dış politika boyutu, iklim değişikliği ve çevresel boyutu tarafından gölgede bırakılmaktadır. İklim değişikliği ve çevresel kaygılar daha kolay tanımlanabilmekte ve bu sayede kamuoyu desteği alınmakta ve politika değişikliği sağlanmaktadır. Dolayısıyla, yenilenebilir enerji kaynakları için AB'nin ayırdığı kaynaklar dış enerji politikası için ayırdığı kaynakları çok geride bırakmaktadır (Young, 2007:8). AB, temiz ve yenilenebilir enerji üreten teknolojiler alanında dünya lideri olmayı hedeflemektedir. Bu sektördeki ilerlemenin enerji arz güvenliğini artırmasının yanı sıra, Birliğin ekonomik büyümesine ve istihdamın artırılmasına katkı sağlaması da beklenmektedir. AB yenilenebilir enerji piyasası büyüklüğü 30 milyar euroya ulaşmıştır ve 350 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. AB, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artmasıyla piyasa büyüklüğünün 2016'da 150 milyar'a çıkacağını öngörmektedir (European Commission, 2008a:3).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEDARİKÇİ ÜLKELERLE ENERJİ ALANINDA İLİŞKİLERİ

3.1. Rusya ile Enerji Alanında İlişkiler

Rusya dünyada kanıtlanmış en büyük doğal gaz ve yedinci büyük petrol rezervlerine sahiptir. Bu da Rusya'yı dünyanın en büyük doğal gaz ve ikinci büyük petrol ihracatçısı ülkesi yapmaktadır (EIA, 2007b). Rusya, OPEC üyesi olmayan en büyük enerji üreticisi ülkedir. Enerji kaynaklarının stratejik önemi Rusya'ya dünyada karşılaştırmalı bir üstünlük sağlamaktadır. Enerji sektörü, Rusya ekonomisi ve ulusal güvenliği için çok önemlidir. Yüksek enerji fiyatları uluslararası sahnede Rusya'nın siyasi olarak kendine güvenini ve iç ekonomik gelişmesini artırmıştır. Rusya'nın enerji geliri ülkenin yıllık bütçesinin yarısını karşılamaktadır. Petrol ve doğal gaz ihracatı Rusya'nın gerçekleştirdiği ihracatın % 80'den fazlasını oluşturmaktadır. Rusya, 1998'deki finansal krizinden bu yana yıllık ortalama %7'lik bir ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir, bu ekonomik büyümenin arkasındaki temel faktör ise enerji ihracatıdır (CIA, 2008).

Gelecek yıllarda AB'nin enerji talebindeki beklenen artış, Rusya ile enerji ilişkilerini son derece önemli hale getirmektedir. AB'nin Doğu ve Orta Avrupa genişlemesi Rusya'ya daha fazla yoğunlaşmayı gerekli kılmıştır, çünkü Orta ve Doğu Avrupa, Rus enerji arzına büyük ölçüde bağımlıdır. Rusya'nın transit ülkelerle yaşadığı krizler, orta vadede AB'nin enerji arzının sürdürülebilirliği ile ilgili kaygıları artırmıştır ve Rusya'nın enerji arzıcısı olarak güvenilirliğinin AB tarafından yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Özellikle, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin liderleri Rusya'nın politikalarını enerji arz güvenliğine yönelik ciddi bir tehdit olarak algıladıklarını sıklıkla dile getirmektedirler. 2006 Ocak'ında Rusya'nın Ukrayna'ya karşı uyguladığı ve bütün Avrupa'yı etkileyen Rus doğal gaz arz kesintisi iki ülke arasında fiyatlandırma anlaşmazlığı sonucu oluşmuştur. Fakat, dünyada krizin arkasındaki asıl neden olarak Ukrayna'nın Rusya etkisinden uzaklaşp kararlı bir şekilde NATO ve AB ittifakına dahil olma çabası görülmüştür. Bu kriz ile Rusya'nın Avrupa'ya sinyal verdiği de iddia edilmiştir. Yine, Ocak

2007’de Rusya ile siyasi ve ekonomik yönden çetrefilli ilişkiler yaşadığı Belarus arasındaki petrol vergilendirmesinden kaynaklanan enerji krizi Avrupa’yı etkileyen ikinci enerji krizi olmuştur. Rusya, diğer ülkelere uyguladığı petrol ihracatı vergisini özel anlaşmalarla ayrıcalık tanıdığı Belarus’tan almamaktaydı. Belarus’un vergisiz olarak Rusya’dan ithal ettiği petrolü kendi hesabına vergilendirerek ihraç edip, boru hattından petrol çaldığı gerekçesi ile Rusya tanıdığı ayrıcalıktan vazgeçmek istemiştir. Bunun üzerine Belarus da Rusya’dan transit vergisi talep etmiştir. Anlaşmazlık sırasında, Avrupa’ya Rus petrol sevkiyatında üç günlük bir kesinti meydana gelmiştir (Stern, 2006: 3-24).

AB’nin Rusya ilgili hassasiyetinin nedeni Rusya’nın Birliğin ana tedarikçisi olmasından kaynaklanmaktadır. AB’nin enerji arz güvenliği ağır bir biçimde Rusya’ya bağlıdır. Rusya, önemli miktarda enerji rezervlerine sahip bölgeler arasında AB’ye en yakın bölgedir. AB ithal ettiği ham petrolün %29’nu ve doğal gazın %45’ni Rusya’dan almaktadır (European Commission, 2007a:14). Bu oranlar, AB toplam enerji tüketiminin yaklaşık üçte birini Rusya’dan karşılandığı anlamına gelmektedir. Avrupa’nın artan enerji talebi ile beraber Rusya’dan gelen enerjiye bağımlılığın daha da artması beklenmektedir. 2020’e gelindiğinde Rusya’dan ithal edilen petrolün % 50’ye ve ithal edilen doğal gazın % 70’e yükselmesi öngörülmektedir (Grigoriev ve Chaplygina, 2003). Avrupa, Rus doğal gazına Rus petrolüne olduğundan daha büyük oranda bağımlı durumdadır. AB’ye yönelen Rus doğal gaz ihracatı Gazprom’un kontrolündedir. Devlet mülkiyetli tekel olan Gazprom Rus doğal gaz üretiminin % 90’nını elinde tutmaktadır (Gelb, 2006:3).

Rusya, doğal gazı tümüyle boru hattı yoluyla ihraç etmektedir. Yamal boru hattı, doğal gazı Polonya’ya ve Belarus yoluyla da Almanya’ya taşımaktadır. Planlanan en önemli proje olarak Nothstream boru hattı ise Polonya ve Baltık devletlerinin topraklarından geçmeden doğal gazı Kuzey Avrupa’ya sevk edecektir (EIA, 2008b). Üye devletlerin Rusya’ya olan enerji bağımlılığı eşit oranlarda değildir. 2004 verilerine göre doğal gaz tüketimi içerisinde Rus doğal gazının payı Fransa’da %24, Almanya’da % 39 Avusturya’da %66’dır. Finlandiya ve Yunanistan gibi bazı üye devletler ise tamamen Rus doğal gazına bağımlıdır. Sovyetler Birliği döneminde Rus doğalgazının çoğu Doğu Avrupa devletlerine ihraç edildiğinden, eskiden Doğu Bloku ülkesi olan üye devletlerde Rus enerjisine bağımlılık oldukça

yüksektir. Doğal gaz tüketiminin, Çek Cumhuriyeti'nde %77'si Polonya'da %43'ü, Slovakya'da % 99'u, Macaristan'da %64'ü Bulgaristan'da %99'u, Litvanya ve Letonya'da %100'ü Rusya'dan karşılanmaktadır (IEA, 2008). Bazı üye devletlerin ise Rusya'ya enerji bağımlılığı söz konusu değildir. İspanya ve Portekiz gibi ülkelerin Rusya'dan hiç doğal gaz ihracatı yokken, Avrupa'nın en büyük doğal gaz pazarı İngiltere'nin Rusya ile yaptığı ihracatı çok az miktardadır. AB'de Rusya'dan ham petrol ithalatı yapan ülkeler ile, doğal gaz ithalatı yapan ülkeler benzerlik göstermektedir. Rusya, Batı Avrupa devletlerinden en fazla petrol ihracatını Almanya ile yapmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğundan gelen petrole tamamen bağımlıdır (EIA, 2007b). Rusya'nın Avrupa pazarında Rus petrolün pazar gücü doğal gaz pazar gücüne göre daha azdır. Avrupa'ya Rus petrol ihracatının büyük bölümü devlet mülkiyetli Transneft'in kontrolü altındadır (Gelb, 2006:3).

Soğuk Savaş sonrası, Rusya ve AB arasındaki ilişkiler birçok anlaşma ile yapılandırılmaya çalışılmıştır. Rusya AB Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması 1997'de imzalanmıştır. Rusya ve AB arasında düzenli bir görüş alışverişi için kurumsal çerçeve oluşturulmuştur. 2003'teki Petersburg zirvesiyle beraber ortaklık anlaşması için dört ortak alan belirlenmiştir: ekonomi ve çevre; özgürlük, güvenlik ve adalet; dış güvenlik ve araştırma, eğitim ve kültür. Rusya-AB enerji ilişkilerinde ise kurumsal bir çerçeve oluşturulması daha yavaş bir seyir izlemiştir (European Commission, 2008f). AB, Rusya ile enerji işbirliği arayışlarını ilk defa 1998'deki Enerji Şartı ile kurumsallaştırmak istemiştir. Rusya ise, Şart'ın bazı protokollerin Rus çıkarlarını zedeleyeceği düşüncesiyle Enerji Şartı Anlaşmasını onaylamamıştır. Özellikle, doğal gazın üçüncü ülkelerden geçişini düzenleyen transit protokolü hükümleri tartışma yaratmıştır. Transit protokolü, Rusya'yı enerjinin orijin, varış yeri ve mülkiyetinde ayırım yapmadan ve geçiş özgürlüğü ilkelerini uygulamayı zorunlu hale getirecekti (Kemper, 2003). Rusya ise enerji transiti alanında avantajlı bir duruma sahiptir. Rusya, Şartı onaylamayarak statükoyu koruduğu için Rusya'nın Avrupa'da pazar payını küçültme potansiyeli taşıyan Hazar devletlerinin tümü, Avrupa Enerji Şartına taraf olmalarına rağmen, Avrupa'ya doğal gaz ihraç etmek için Rus enerji sevkiyat alt yapısına hala bağımlıdırlar (Westphal, 2006: 55).

Enerji Şartı, beklenildiği gibi işlemeyince AB, AB-Rusya enerji diyalogu gibi bir alternatifin arayışına girmiştir. Enerji diyalogu 2000 yılında Paris'teki AB-Rusya zirvesinde oluşturulmuştur. Diyalog, Rusya ve AB'nin enerji sektöründe doğal ortaklar ve kıtanın enerji güvenliğinin artırılmasında karşılıklı çıkarlara sahip olduğunun iki tarafın da onayladığının göstergesi olmuştur. Enerji diyalogu ile; enerji talep ve arz güvenliğine katkıda bulunmak, enerji tasarruf tedbirlerini teşvik etmek, üretimi, nakil altyapısını modernleştirmek, yatırımı kolaylaştırmak ve üretici ve tüketici ülkeler arasındaki ilişkileri iyileştirmek amaçlandığı ifade edilmiştir. Enerji diyalogu ile uzun dönemli bir enerji ortaklığı hedeflenmiştir. Diyalogun, enerji sektöründeki ortak çıkarlarla ilgili sorunları tartışılmasına zemin hazırlaması da beklenmiştir. Böylece diyalog, Rusya'yı yakın ilişkilerle AB'ye bağlayacaktı. Enerji diyalogunun; Rus enerji pazarı ile AB enerji pazarının bütünleşmesine yardımcı olacağına inanılıyordu (European Commission, 2007e). Enerji diyalogu çerçevesinde 2001, 2002 ve 2003 yıllarındaki Rusya-AB zirvelerinde işbirliğini geliştirmeye yönelik yeni kararlar alınmıştır. Petrol ve doğal gaz arzının sürdürülebilirliği için gerekli olan Rus enerji alt yapısının modernleşmesinin AB tarafından destekleyeceği tekrar dile getirilmiştir (European Commission, 2007f).

Diyalog çerçevesinde AB, Rusya'nın Kyoto Protokolü ve Enerji şartı anlaşması gibi çok taraflı uluslararası zemine aktif olarak katılmasını teşvik ederek ve işbirliği için gerekli ortamı oluşturup Rusya ile enerji ticaretini iyileştirileceğine inanıyordu (Belyi, 2003:352). Günümüzde ise, enerji diyalogu büyük ölçüde işlemez durumdadır. Düzenli olarak yayımlanan enerji diyalogu ile ilgili ilerleme raporları enerji verimliliği, enerji tasarrufu projeleri gibi dar bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Karşılıklı anlayışa dayalı siyasi stratejinin yokluğu etkin bir diyalogu engellemiştir. İki taraf da ilişkilerde farklı yorumlara ve önceliklere sahiptir. Aslında enerji diyalogu temelde basit bir pazarlığa dayanıyordu: AB sermayesine karşılık, sürdürülebilir Rus petrol ve doğal gazı arzı. AB yatırımlar için Rus enerji pazarının açılmasını ve reformunu isterken Rusya enerji sektörünü modernleştirmek için destek ve kendini koruma arayışı içindedir. Rusya petrol endüstrisi 2030'a kadar 328 milyar dolar doğalgaz endüstrisi ise 330 milyar dolarlık yatırım gereksimi vardır. UEA verilerine göre zamanında yeterli yatırım yapılmazsa Rusya Avrupa'ya yaptığı taahhütlere rağmen arz açığıyla yüz yüze gelecektir. Bu gerekçeyle AB, Rusya'dan

Rus enerji rezervlerinin geliştirilmesi için Avrupalı şirketlere izin verilmesini istemektedir. (Monaghan, 2007:283) Aslında enerji diyalogu öncesinde Soğuk savaş sonrası, Rus enerji altyapısını desteklemek ilk olarak Finlandiya ve İsveç'i kapsayan kuzey genişlemesi ile söz konusu olmuştur. Bu devletler, Avrupa ve Rusya arasında daha iyi enerji bağlantılarının gelişimi için girişimde bulunmuşlardı. Diğer üye devletler ise, Rusya için Akdeniz Ortaklığı'na benzer bir statü önerilmesine rağmen stratejik çıkar görmediklerinden bu girişimi desteklememişlerdi. Fakat, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinden sonra AB'nin Rus enerjisine bağımlılığının artmasıyla birlikte, AB'nin Rus enerji alt yapısını desteklemekteki tutumu değişmiştir (Belyi, 2003:361).

Rusya ve AB esasen eşitsiz ortaklardır. Büyük ekonomik asimetriler karşılıklı bağımlılık ve gerilim yaratan enerji alanı haricinde her alanda büyük ölçüde Rusya'nın pazarlık gücünde zafiyet yaratmaktadır. Rusya, AB devletlerine karşı enerjiyi baskı aracı olarak kullanıp siyasi ve ekonomik kazançlar elde ederek bu dengesizliği gidermenin yolları aramaktadır. Bu doğrultuda, Rusya'nın enerji stratejisi Avrupa'yı giderek Rus petrol ve doğal gazına bağımlı hale getirmeye çalışmaktadır (Cohen, 2007:1). Rusya, enerjide kapsamlı bir stratejik bir yaklaşım benimsemiş durumdadır, referans noktası ulusal çıkarlarıdır. Rusya Avrupa enerji pazarındaki gelişmeleri kontrol etmek istemektedir. Ayrıca, Rusya'nın enerji politikası Amerikan hegemonyası ile başa çıkma yolu olarak da değerlendirilmektedir. Enerji ile ilgili birçok karar resmi kanalların dışında Kremlin, hükümet ve şirket yetkililerinden oluşan küçük bir grup tarafından alınmaktadır. Bu karar alma süreci şeffaflıktan yoksun olarak işletilmektedir (Saunders, 2008:11). Kremlin'e göre enerji sektörü pazar güçlerine terk edilmeyecek kadar önemli bir sektördür. Rusya'nın enerji çıkarlarını korunması için devlet kontrolü ve planlaması en iyi yol olarak görülmektedir. Bu bakış açısı, Rus şirketlerinin devlet tarafından devralınmasına ve yabancı girişimler ile ilgili kararların yeniden değerlendirilmesine yol açmaktadır. Rusya'da enerji sektöründe devlet tekelleri güçlerini artırırken, kamuoyu da 1990'daki özelleştirme sürecini olumsuz olarak değerlendirdiği için bu sürece destek vermektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın AB'ye yönelik enerji politikası da savunmacı bir tona sahiptir. Rusya'nın Avrupa pazarına geçişi sağlamasına, karşılılık ilkesine rağmen; Rusya, Rus enerji sektörüne AB'nin geçişi

engellemektedir. Rusya, AB'nin enerji sektörünün serbestleşmesi, Gazprom tekelinin kırılması, Enerji Şartı ve Şartın Transit Protokolü'nün onaylanması ilgili önerilerini defalarca reddetmiştir. Çünkü, Rusya AB işbirliği zemininde kendi çıkarlarını korumanın yollarını aramaktadır (Monaghan, 2007: 284-293).

Rusya'da iç siyasette gittikçe artan baskılar ve enerji sektörü üzerindeki devlet kontrolü AB'yi kaygılandırmaktadır. Rusya ve AB arasındaki enerji ticareti ilişkisinde karşılıklı bir bağımlılık söz konusu olsa da bu bağımlılık asimetriktir. Enerji arzında her hangi bir kesinti Avrupa ekonomisinde şoka neden olabilirken, enerji ödemelerindeki herhangi bir aksamayı Rusya'nın İstikrar Fonu kolaylıkla karşılayabilir. Yine de Rusya bu asimetrik durumun kullanışsızlığını farkındadır, diğer alternatif pazarlarla ilgili gerekli alt yapıyı tamamlamadan AB'nin, özellikle de Batı Avrupa'nın, gözünde güvenilir enerji arzıcısı imajına zarar vermek istememektedir (Baev, 2007:454). Yine de Rusya'nın AB'nin enerji ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ile ilgili kaygıların yoğunlaşmaktadır, bu da AB'nin enerji arz güvenliği ile ilgili politikalarının yeniden ele alınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, AB kaynakların ve rotaların çeşitlendirilmesi arayışı ve alternatif kaynakların geliştirilmesi çabasının hızlanması Rusya'ya verilen bir yanıttır. Rusya da bu politikalara yanıt olarak AB pazarında varlığını sabitleştirmeye çalışmaktadır. Çünkü, Rus enerji ihracatının ana varış yeri AB'ye ihracat düşerse Rusya gelirinin büyük bir bölümünü kaybedebilir. Bu korku, Rusya'yı despotça politikalara yönlendirmektedir. Gazprom, AB enerji pazarına odaklanmış durumdadır. Mümkün olduğunca Avrupa'daki doğal gaz arzını kontrol etmeye çalışmaktadır. Avrupa pazarında egemen durumunu kaybetmemek ve güçlendirmek için bir takım stratejiler izlemektedir (Monaghan, 2007: 284).

Rusya, AB üzerinde etkisi artırmak için AB üye devletleri ikili ilişkilerini güçlendirme arayışına girmiştir. Moskova, AB üye devletleri ile grup olarak değil ayrı ayrı anlaşma yapmayı tercih etmektedir. Çünkü, ikili anlaşmalar ile enerji ithal eden devletler arasında fiyat ayrımcılığı yapabilmekte ve her ülkeden ödeyebileceği en yüksek fiyatı talep edilebilmektedir. Rusya, özellikle enerji arzını Batı Avrupa'ya yönlendirmek istemektedir. Rusya; Almanya, Fransa, Avusturya ve İtalya gibi Batı Avrupa devletleri ile enerji anlaşmaları müzakere etmektedir. Ayrıca, Rusya bu

devletlere enerji arzını artırarak, Doğu Avrupa'ya olan enerji ihracatını düşürmeyi hedeflemektedir (Cohen, 2007:3).

Rusya, AB üye devletlerinden uzun dönemli sözleşmeler yapmak ve önemli projelerle Avrupa'ya yeni sevkiyat hatları inşa etmek istemektedir. Böylece, AB üye devletlerinde uzun vadede enerji talebini bağlamaya çabalamaktadır. Örneğin, kısmen kamu mülkiyetli olan Avusturya enerji şirketi OMV ile Gazprom uzun dönemli doğal gaz anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma, Avusturya'nın doğal gaz transit ve depolama ağlarını Gazprom'un büyüyen ağına katmıştır ve Avrupa enerji pazarında Rus hâkimiyetini güçlendirmiştir. 2007'de Rusya, petrol boru hattının yapımı için Yunanistan ve Bulgaristan ile anlaşma imzalamıştır. Burgaz-Dedeağaç petrol boru hattı, AB sınırları içinde Rus kontrollündeki ilk petrol boru hattı olacaktır. Macaristan da Rus-Türk Mavi Akım Boru Hattının genişletilmesi için Gazprom ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. Gazprom ve İtalyan ENI Rusya'dan İtalya'ya South Stream Boru hattını inşa etmek için mutabakat zaptı imzalamışlardır. ENI sayesinde, Gazprom İtalyan dağıtım sistemine geçiş elde etmiştir. Southstream boru hattı Rusya'ya enerji bağımlılığını artıracak ve AB tarafından desteklenen Nabucco boru hattıyla rekabet edecektir. 2003'te yapımı önerilen ve 2011 yılında test sevkiyatına başlayacak Nothstream boru hattı ise, Polonya ve Baltık devletlerini atlayarak Rus doğal gazı Kuzey Avrupa'ya sevk edilecektir. Nord Stream boru hattı Gazprom ve Alman enerji şirketleri EON ve BASF ortaklığıyla inşa edilecektir (EIA, 2007b). Rusya'nın planlarının en önemli ayağı North Stream boru hattının yapımıdır. Nord Stream, Baltık devletleri ve Polonya'ya transit ülke olma özelliğini kaybettirmektedir. Rusya Batı Avrupa'ya enerji arzını sürdürürken Rusya'ya siyasi ödün vermeyi kabul etmeyen Eski Sovyet devletlerine istediğinde enerji arzını kesmesinin önünü açacaktır. Bundan dolayı, bu proje ile ilgili olarak Baltık devletleri ve Polonya güçlü bir muhalefet sergilemişlerdir (Bahgat, 2006: 968). Bu devletlere göre, 2006'daki Rus/Ukrayna krizi Rusya'nın enerjiyi nasıl siyasi araç olarak kullandığını göstermiştir. Özellikle Polonya, Gazpromla 2022'e kadar yaptığı antlaşma ile fiyatın yeniden belirlenmesini önlemesine rağmen Rusya'dan yeterli miktarda doğal gaz alamamaktan korkmaktadır. UEA tahminlerine göre, Nord Stream projesi 12 milyon doları aşmaktadır. Yamal doğal gaz boru hattının, uzun zamandır yapımı bekletilen kısmının tamamlanması ise daha az maliyetli bir seçenek

olmasını göz önünde tutarak Baltık devletleri ve Polonya projenin ekonomik nedenlerle yapılmadığını ifade etmektedirler. Bundan dolayı, projenin AYB tarafından finanse edilmesini istememektedirler (Geden, Marcelis ve Maurer, 2006:19). Ayrıca, Burgaz-Dedeagaç projesi de Doğu Avrupa ülkelerini Rusya ile ilişkilerinde kırılganlığa karşı sigorta olarak kullandıkları transit ülke olma özelliğini kaybettiren başka bir boru hattı projesidir. Bu hat, Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik AB politikalarının mantığına da aykırıdır. Burgaz-Dedeagaç boru hattı Hazar petrolünü sevkiyatını sağlayarak AB arz çeşitlendirme politikalarına hizmet eden Bakü-Tiflis- Ceyhan boru hattı ile rekabet etmektedir. Bu projelerle, Doğu Avrupa ülkeleri transit ülke olma özelliklerini kaybedeceğinden, Rusya'nın daha yüksek fiyat talep ettiğinde tepki göstermeleri önemini yitirecektir ve pazarlık gücü yok olacaktır. Bu da Rusya'nın Avrupa'nın kırılganlığı daha kolay kullanabileceği ve şantaj politikalarını rahatlıkla işletebileceği anlamına gelmektedir. Böylece, Rusya'nın Eski Sovyet devletlerini etki alanına alma çabaları kolaylaşacaktır (Monaghan, 2007:293).

Avrupa ve Avrasya boyunca stratejik enerji alt yapısındaki kontrolünü pekiştirerek arzı bağlamak Avrupa pazarındaki üstünlüğünü korumak için Rusya'nın diğer bir yöntemidir. Rusya; AB üye devletlerinde rafineler, boru hatları gibi enerji alt yapı tesislerinin satın alarak, tekelci yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Rus petrol şirketleri, yeni AB üyelerinde petrol pazarında büyük bir paya sahiptir. Orta ve Doğu Avrupa'da petrol rafinelerinde ve dağıtım şirketlerinde büyük bir pay elde ederek bu ülkelerin petrol arz güvenliğinde Rusya büyük bir rol oynamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Rusya devlet mülkiyetli Transneft Letonya'da petrol ihracat terminali Ventspils ve Litvanya'daki Mazeikiu Nafta Rafinerisinin kontrolünü ele geçirmeyi denemiştir. Her iki hükümet de Transneft'e hisseleri satmayı reddedince Moskova petrol sevkiyatını durdurmuştur. Doğal gaz da ise 2004'den başlayarak Gazprom Estonya'da Eesti Gaz'ın %30'unu, Polonya'da Europol Gaz'ın %48'ni ve Slovakya'da Slovruzgaz'ın %50 hissesini alımını da içeren 23 ortaklığa 2.6 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Rusya, enerji şirketlerinin vasıtasıyla Gürcistan, Ukrayna ve Macaristan'da stratejik altyapı tesisleri de satın almıştır (Cohen, 2007:4-5).

Rusya'nın AB'yi kaygılandıran Avrupa'ya yönelik en önemli stratejilerden bir diğeri de Hazar devletleriyle ittifak kurmasıdır. Moskova, Kazakistan ve

Türkmenistan ile çok sayıda anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalar, Hazar enerjisini doğrudan Avrupa pazarına satışına engel olmaya yöneliktir. Bu da AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikalarına engel olmaktadır. Bu anlaşmalarla, Gazprom Avrupa'ya satılacak Hazar doğal gazı için satış operatörü olmuştur (Cohen, 2007:1).

Rusya'nın hareket tarzı sonucunda, üye devletlerin ulusal politikalarla hareket etmesi, AB enerji arz güvenliği yaklaşımının derinleşmesine yönelik uygulamaları zayıflatmaktadır. Özellikle, Batı Avrupalı devletler Rusya'nın ECT'yi onaylamasını teşvik eden ve enerji politikalarında eşgüdüm sağlayacak girişimleri birleştirmek için ciddi bir çaba göstermemektedirler. Bunun yerine, Alman hükümeti tarafından desteklenen Nordstream doğal gaz boru hattı projesinde olduğu gibi eski üye devletler, yeni üye devletler ile aralarında anlaşmazlık çıkaran Rusya ile ikili ilişkilere dayanan enerji stratejileri izlemişlerdir (Westphal, 2006:56).

2004'de AB'e üye olan eski Sovyet devletleri Rusya'ya bağımlılıklarının azaltılmasını istemekte ve ciddi bir tehdit olarak Rusya'nın uluslararası arenada gücünü artırmasından kaygılanmaktadırlar. Bu devletlerin AB üyeliğine başvurma nedeni Rusya'dan uzaklaşmaktır. Gazprom, özellikle Baltık devletleri ve Polonya'ya karşı enerjiyi kullanmaktadır. Çünkü, bu devletlerin dış politikaları Rusya karşıtı bir tona sahiptir. Bu yüzden, Rusya bu devletlere karşı enerji kartını kullanmaktadır, Batı kampına bağlılıklarından dolayı ekonomilere ciddi bir yük yüklenmektedir. Örneğin, bu ekonomik yük nedeniyle Baltık devletleri Avrupa Para Birliği'nin kriterlerini yerine getirememişlerdir (Monaghan, 2007: 340).

AB'nin enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikalarına yanıt olarak; Rusya, enerji ihracatını çeşitlendirerek pozisyonunu güçlendirme seçeneği de vardır. Özellikle, Çin ve diğer hızlı gelişme içerisindeki Asya devletleri ile AB'yi rekabete zorlayabilir. Örneğin, Doğu Sibirya için Uzak Doğu Rusya için doğal bir pazardır. Fakat, Japonya ve Çin'in yüksek petrol ve doğalgaz talebi Rusya için alternatif bir pazar oluştursa da ekonomik ve teknik nedenlerden dolayı, enerji arzını doğu pazarına kısa sürede yönlendirmesi mümkün değildir. Ayrıca, Asya'daki pazarların Rusya için riskleri vardır. Bu pazarlar; AB pazarı gibi güvenilir değildir, örneğin Çin gibi bir devletin her zaman için öngörülemez politikaları vardır (Proedru, 2007:335).

3.2. Hazar Bölgesi Ülkeleri ile Enerji Alanında İlişkiler

Rusya'ya artan enerji bağımlılığı göz önünde tutulursa AB için en iyi seçenek olarak Hazar bölgesinden gelen enerji arzı ile enerji ihtiyacını çeşitlendirmek olarak görülmektedir. Bölgenin Avrupa'nın enerji arz güvenliğine olumlu katkı olasılığı çok yüksektir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, Hazar Bölgesi rezervleri, önemli miktarda olmakla beraber Ortadoğu'daki enerji rezervleri ile rekabet edebilecek büyüklükte de değildir. Hazar Bölgesindeki enerji rezervlerini miktarı hakkında tahminler farklıdır. Örneğin, UEA petrol rezervleri için 17 ve 49 milyar varil arasında bir tahmin yapmaktadır. Hazar Denizi doğal gaz potansiyelinin, petrol potansiyelinden daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Doğalgaz rezervleri için de 232 trilyon metreküplük bir tahminde bulunmaktadır (EIA, 2007c).

Hazar Denizi Bölgesindeki ülkeler, siyasi ve ekonomik geçişin zorlukları ile mücadele etmektedirler. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bölgedeki devletlerin ekonomileri, bölgesel ticaretin çökmesiyle zayıflamıştır. Bölgedeki, ekonomik şartların iyileşmesi petrol ve doğal gaz ihracat potansiyelinin iyileşmesine bağlıdır (EIA, 2007c).

Hazar Denizi'nin yasal statüsü hakkındaki tartışmalar beş kıyı devletinin aralarında deniz yatağındaki rezervlerin paylaşımını zorlaştırmaktadır. Hazar Denizi'nin resmi olarak deniz mi yoksa göl mü olarak tanımlanacağı anlaşmazlığın kaynağını oluşturmaktadır. Bu tanımlamanın sonucu, uzun dönemde bölgedeki enerji kaynaklarını paylaşımını etkileyecektir. Bu çerçevede, İran ve Türkmenistan hükümetleri Hazar Denizindeki bazı petrol alanları için Azerbaycan ile anlaşmazlık içerisindeyler. Bu anlaşmazlık bugüne kadar Hazar Denizi altına boru hattı döşenmesine engel olmuştur. Rusya ve İran'ın Hazar Denizi'nde kıyısı olmasına rağmen bu devletlerin sınırları içerisindeki bölgede enerji rezervleri yoktur (Winrow, 2005:89).

Dört boru hattı; Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC), Bakü-Novorossiysk, Bakü-Supsa ve Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu; bölgenin enerjisini Türkiye, Akdeniz ve Avrupa'ya taşır. Hazar bölgesinin doğal gaz potansiyeli petrol potansiyelinden daha önemlidir. Türkmenistan, bölgedeki en büyük doğal gaz ihracatçısı devlettir. Petrol üretimi büyük kısmı Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Azerbaycan ve Kazakistan'dan

gelmektedir (EIA, 2007c). Kazakistan ve Azerbaycan 2007 verilerine göre AB petrol ihtiyacının %7'ni karşılamaktadırlar. Türkmenistan ise Rusya'ya uzun dönemli anlaşmalarla bağlı olduğundan AB pazarına doğrudan doğal gaz satışı yapamamaktadır (Rakova, 2007:9). Hazar enerjisini, Rusya geçişi olmadan Avrupa'ya ulaştırmak için planlanan projeler de vardır. Rotaları; Doğu Hazar, Azerbaycan, Gürcistan ve Avrupa olan Trans-Hazar ile Doğu Hazar, Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna olan Trans-Karadeniz enerji koridorları boyunca Avrupa'ya alternatif enerji arzını garantileyecek projeler söz konusudur (EIA, 2007c).

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, ilk olarak ABD, Rusya'nın bölgedeki petrol ve doğal gazı üzerinde tekel rolünü sona erdirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, Rusya'dan geçmeden Batıya ulaşacak boru hatlarının yapımına odaklanılmıştır. Bölgenin enerji kaynakların artan ilgi Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ile batılı hükümetlerin ve petrol şirketlerinin arasında yakın işbirliği gerçekleşmesine yol açmıştır. ABD'nin kaynakları ve rotaları çeşitlendirme politikası uyarınca bölgedeki pozisyonuna AB'den de destek gelmiştir (Correlje ve Linde, 2006:536). Bu çabaların en önemli sonucu, BTC olmuştur. 2005'de Hazar Denizi'nin güney bölümünden petrol yeni bir boru hattıyla Ceyhan'a pompalanmaya başlanmıştır. Batı sermayesi, teknolojisi ve diplomasinin sekiz yıllık bu çabası, esas olarak Ortadoğu'ya petrol bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir (Winrow, 2005: 84).

Son yıllarda Rusya'nın ekonomik canlanması ve yeniden ortaya çıkan dünya gücü olarak rolü, büyük bir ölçüde Hazar Bölgesi'nde ABD'nin rolünü yeniden zayıflatmıştır. ABD, Hazar Bölgesini önemli ulusal çıkarlarının olduğu bir bölge olarak görmektedir. ABD; bu devletleri Rusya, İran ve Çin'in etki alanından korumak için siyasi olarak güçlendirmek istemektedir. Rusya'nın Eski Sovyetler Birliği Devletlerinin ihracat rotaları üzerindeki kontrolü uluslararası ilişkilerde bu yüzden sorun haline gelmiştir. AB'den ziyade ABD bu meseleye jeostratejik bir önem vermektedir. AB, bölge için daha ılımlı bir yaklaşım sergilemektedir. AB, Rusya ve komşularını diplomatik bir satranç oyununu parçası olmaktan çok potansiyel enerji arzıcısı olarak görmektedir. Fakat, AB'nin daima tarafsız kalması mümkün gözükmemektedir. AB, enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikaları söz konusu olduğunda ve Avrupalı şirketler bölgedeki petrol ve doğal gazını işletme

arayıındaki konsorsiyumlara katıldıklarında bu tartışmaların içine girmektedir (Johnson, 2005:275).

AB Komisyonu, ilk defa 2001 Yeşil Kitap'ında artan enerji ihtiyacını karşılamak için Hazar kaynaklarının potansiyel rolünü öne çıkarmıştır. Enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için Hazar Bölgesi petrol ve doğal gazını getirecek yeni rotaların gerekliliğini dile getirmiştir (European Commission, 2000:24). Yeşil kitapta açıklanan hedefleri başarmak için oluşturulacak mekanizmalar ve eylemler AB'nin dış enerji politikasındaki yetersizliklerden dolayı sonuca ulaşamamıştır (Vitale, 2007:2). AB'nin bölge ile ilişkileri esasen, Soğuk Savaş sonrası Hazar Bölgesindeki devletlerinden gelen siyasi ve ekonomik olarak yakın bağlar kurmak isteyen çağrılarını görmezden gelmeyerek başlamıştır. İlk olarak 1993'de doğu batı ekseninde ulaşım ağı kurmayı ve Avrupa-Kafkaslar-Orta Asya ticaretini ilerletmeyi hedefleyen TRACECA girişimi başlatılmıştır. Enerji alanında, AB'nin 1995 yılında başlattığı INOGATE programı ise yeni bağımsızlığına kavuşmuş devletlerde altyapı eksikliği, düzenleme standardı gereksinimi ve yatırım zeminini iyileştirilmesi gibi arz güvenliğini ilgilendiren meselelerde finansal yardımı hedeflemiştir (INOGATE, 2008a). Rusya, INOGATE ve TRACECA programları başladığında siyasi ve ekonomik çıkarlarının zedelenmesinden korkmuştur. Fakat, beklenildiği gibi INOGATE Avrupa Devletleri ile Hazar Devletleri arasında enerji üretimi, ticareti ve tüketiminde önemli bir değişiklik yaratmamıştır (Vitale, 2007:2).

AB, Hazar bölgesindeki enerji ilişkilerini derinleştirmek için son yıllarda çabalarına hız vermiştir Güney Kafkasya devletlerini Avrupa Komşuluk Politikasına dahil ettiği 2003'te Hazar Bölgesine yönelik durumunda büyük bir gelişme gösterilmiştir. Avrupa Komşuluk ve Ortaklık mekanizması ile 2007–2013 dönemi için INOGATE programına kapsamlı yetkiler verilmiştir. Bu çerçevede INOGATE enerji teknik yardım aracı olarak bölgesel işbirliğini teşvik edecek şartların oluşmasını sağlamak amaçlanmıştır (INOGATE, 2008b). Son yıllardaki en önemli girişim ise, Bakü İnisiyatifi'dir. Bakü İnisiyatifi, AB'nin kurallarıyla şekillenmiş bölgesel bir enerji topluluğu yaratmayı hedeflemektedir. Bakü İnisiyatifi, Kasım 2004'de, Avrupa Komisyonu, Karadeniz ve Hazar Denizine kıyısı olan Azerbaycan, Ermenistan, Bulgaristan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Romanya, Tacikistan Özbekistan, Türkiye ve Ukrayna Enerji Bakanlıklarının katıldığı

konferansta başlatılmıştır. Bu münasebetle, katılımcı devletler olan AB üye devletleri, Hazar Denizi kıyısındaki devletler ve komşu devletler bölgesel enerji pazarlarının gelişiminin desteklenmesinde karşılıklı çıkarlarının olduğu hakkında hemfikir olmuşlardır. Bölgedeki enerji pazarları ile AB pazarı arasında dereceli bir bütünleşme için ilerleme kaydedilmesi, etkin enerji politikası ve yeni enerji altyapıları için yatırımların çekiciliğinin artırılması konularında anlaşılmıştır. Bakü İnisiyatifi, Hazar petrolünü ve doğal gazını Rusya, İran ve Türkiye gibi diğer rotalardan geçerek Avrupa'ya sevkiyatını hedeflemektedir (European Commission, 2008g). AB, Bakü İnisiyatifi'nin, enerji ticaretinin bugünkü modelini değiştiremeye bile, uzun dönemde AB ve Hazar devletleri arasında piyasaya uygun ilişkilerin inşa edilmesine yardımcı olması beklemektedir. Bakü İnisiyatifi ile ilgili olarak Rusya, TRACECA ve INOGATE programları için geçmişte sergilediği kaygılı tutumu göstermemiştir. Bunun nedeni olarak değişen jeopolitik manzara ve Rusya'nın şimdi Hazar bölgesinde kendine daha fazla güvenmesi olarak gösterilmektedir (Vitale, 2007:4).

AB'nin bölgeye yönelik girişimleri Bakü İnisiyatifi ile sınırlı değildir. AB Konseyi, Orta Asya Devletleri ile ilişkilerini güçlendirmek için "AB ve Orta Asya: Yeni Bir Ortaklık için Strateji" adlı girişimi Haziran 2007'de kabul etmiştir. Strateji; işbirliği alanında ilişkileri güçlendirmeyi, düzenli toplantılar ile siyasi diyalogu artırmayı ve bölgeye AB yardımıyla önemli bir artış gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bu stratejinin kapsamında, iki Hazar devleti Türkmenistan ve Kazakistan da vardır (European Commission, 2008h). Bu bağlamda, strateji ile ilgili ilk ilerleme raporunda enerji güvenliğini artırmanın ve ihracat rotalarını çeşitlendirmenin AB ve Orta Asya devletleri arasındaki önemli bir ortak çıkar olduğu belirtilmiştir. INOGATE programının enerji projelerinin desteklenmesinde ana mekanizma olarak kalmaya devam edeceği ifade edilmiştir. Trans-Hazar enerji koridorunun oluşumu ve Nabucco Projesi'ne AB'nin verdiği önem vurgulanmıştır (European Commission, 2008i:9).

AB Komisyonu, ayrıca 2007'de Karadeniz Bölgesi Sinerji Girişimi'ni başlatmıştır. Avrupa'ya, Azerbaycan doğal gazının Gürcistan ve Ukrayna yoluyla getirecek projeleri desteklemek için bu girişim oluşturulmuştur (Euractiv, 2005). Karadeniz Bölgesi, Hazar enerjisinin Avrupa'ya taşınması için önemli bir koridordur.

Komisyon'un girişim için yayınladığı bildirmede bölgedeki ortaklar ile yeni enerji altyapı projelerinin oluşturulması ve var olanların da geliştirilerek enerji istikrarının sağlamak için güçlü bir işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, AB Komisyonu'nun yeni bir Trans-Hazar-Trans-Karadeniz enerji koridoru oluşturmak için çaba gösterdiği belirtilmiştir. Bölge ile ilgili hedeflerin gerçekleşmesi için önemli yatırımların AB tarafından teşvik edilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır (European Commission, 2007g:1-10). AB'nin bölgedeki çıkarları için en önemli proje ise Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını azaltacak olan Nabucco boru hattı projesidir. Nabucco ile İran, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Mısır ve Suriye doğal gaz arzını Orta ve Batı Avrupa'ya getirilmesi planlanmaktadır. Nabucco projesinin ilk ayağı Azerbaycan doğal gazını Avrupa'ya getirmektir. Nabucco projesi, AB Trans-Avrupa Enerji Ağı programına dahildir ve Nabucco boru hattının fizibilite çalışması AB'nin proje hibesiyle gerçekleşmiştir. 2002 yılından bu yana AB tarafından desteklenen proje finans sorunları yüzünden proje güç kaybetmekteyken, Gürcistan-Rusya krizi projeyi iyice zora sokmuştur (Euractiv, 2008c). AB'nin desteklediği ikinci proje ise bölgedeki doğal gazı; Türkiye, Yunanistan ve İtalya yolu ile Avrupa'ya getirecek TGI boru hattı projesidir. Rusya, Nabucco ve TGI projelerini engellemeye çalışmaktadır. Rusya projelerin inşasını önlemek için, önerilen rotalardaki ülkelerle ikili görüşmeler yapmaktadır. Rusya, bu projelere alternatif olacak projeler üstünde durmaktadır. Gazprom, Nabucco ile rekabet edecek alternatif bir proje olarak Mavi Akım ve South Stream boru hatlarına ikinci bir bölüm inşa etmeyi önermiştir. Ayrıca, Rusya Nabucco boru hattı ile eski önemini kaybedip sıradan bir transit ülke olacak Macaristan'a enerji terminali olmasını da önermektedir (Baran, 2007:138–139).

AB, bölgedeki devletler ile ikili ilişkiler seviyesinde enerji ile ilgili bağlarını güçlendirmeye çalışmaktadır. 2006 yılında AB, Kazakistan ve Azerbaycan 2008 yılında Türkmenistan ile mutabakat zaptı imzalamıştır. Mutabakat zaptları, daha derin bir enerji işbirliği için kurumsal bir çerçeve kurmayı hedeflemiştir. Enerji güvenliği ve sektörel işbirliği için yol haritası belirlenmiştir. Belgelerde, enerji sektöründe işbirliğini güçlendirerek enerji arz güvenliği iyileştirmenin, ihracat rotalarını çeşitlendirmenin tarafların çıkarına olduğu vurgulanmıştır. Hazar-Karadeniz-AB enerji koridorunun AB tarafından kapsamlı bir şekilde destekleneceği

belirtilmiştir. Cazip, istikrarlı, şeffaf şartların enerji sektöründe yatırımları kolaylaştıracağı dile getirilmiştir. Kazakistan ile imzalanan mutabakat zaptına nükleer ticareti geliştirecek işbirliği anlaşması da eşlik etmiştir (European Commission, 2006d).

Azerbaycan ile AB arasında Ortaklık ve İşbirliği anlaşması 1999'da yürürlüğe girmiştir. Ortaklık İşbirliği Anlaşması ile AB ve Azerbaycan arasındaki ilişkilere yasal bir çerçeve kazandırılmıştır. Azerbaycan TACİS programından yararlanmaktadır. Azerbaycan, 2004 yılında AB Komşuluk Politikasına dahil olmuştur. Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra kendini İran, Türkiye ve Rusya'nın çıkarlarının çatıştığı jeopolitik bir üçgenin ortasında bulmuştur. Bakü, Batıya doğru bir yönelim gösterdiğinden bölgede Amerika çıkarlarını temsil eden Türkiye ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu yakın işbirliği sonucunda ortak ekonomik ve jeopolitik çıkarları yansıtan BTC projesi gerçekleşmiştir (Kaliyeva, 2004:2). Bölgenin, Batı ile ilişkilerinde Azerbaycan kilit ülkedir. On yılı aşkın bir süredir, uluslararası enerji şirketleri için güvenilir bir ülke olmuştur. Azerbaycan'ın Batı ile ilişkilerinde, enerji yoluyla siyasi ve ekonomik çıkarlar elde edebilmenin peşindedir. Bakü, Batılı değerlerle bütünleşmenin arayışı içinde değildir. Küresel ekonomiyle bütünleşme anlamına gelen Avrupa ve Amerikan enerji pazarlarına geçişi hedeflemektedir (Gaudiano, 2007:7). Bu yaklaşımdan dolayı, Azerbaycan'da Aliyev Hükümeti ülkenin enerji kaynaklarını serbestleşmesini gereksiz bulmaktadır, bu durum da AB'nin enerji güvenliği yaklaşımının temel dayanağı ile çelişmektedir. Ayrıca, Azerbaycan'da petrol devlet mülkiyetli enerji şirketi Socar'ın kontrolündedir. Socar'ın kararları Aliyev ailesinin denetimindedir, bu da AB'li yatırımcılar için beklenmeyen sonuçlara neden olabilmektedir. AB Komisyonu, AB Komşuluk Politikası Mekanizması çerçevesinde Azerbaycan'a yönetim projeleri için fon sağlamaktadır. Fakat, bölgedeki enerji çıkarlarından dolayı AB, Azerbaycan'daki demokratik haklardaki bozulmayı dile getirmekte başarısızlığa düşmüştür. AB'nin bölgede uzun dönemli istikrarı sağlama yeteneği de sorunludur. (Young, 2006:10). Azerbaycan'ın kilit rol oynayacağı Doğu-Batı yönlü enerji koridorunun oluşumu ve koridorun etkinliği için bölgesel istikrarsızlık risk oluşturmaktadır. Azerbaycan'ın bulunduğu Güney Kafkasya istikrarsız bir bölgedir ve 1990'lardan kalma sorunlarla hala yüz yüzedir. Nahçıvan ve Karabağ nedeniyle Azerbaycan ve Ermenistan

arasındaki anlaşmazlık ve Gürcistan topraklarındaki Güney Osetya ve Abhazya ile ilgili sorunlar, BTC ve Güney Kafkasya'yı saldırılara açık hale getirmektedir ve gelecekteki boru hattı projelerini tehdit etmektedir. (Gaudio, 2007:16)

Kazakistan, Hazar Bölgesinde petrol üretiminde ilk sırada gelmektedir. Enerji sektörü ihracat gelirinin ana kaynağıdır. AB, Kazakistan ile Ortaklık ve İşbirliği anlaşmasını 1999'da imzalanmıştır. Kazakistan ile enerji alanında mutabakat zaptı ise 2006 Aralık'ında imzalanmıştır. Kazakistan'ın, AB Komşuluk Politikasında yer almak için bir beklentisi yoktur. Çünkü, Kazakistan AB düzenleyici ve piyasa ilkelerini benimsemeye karşı çıkmaktadır. Kazakistan enerjisini dünya pazarına ulaştıran boru hatları Rusya'dan geçtiğinden Rusya Kazakistan'ı siyasi ve ekonomik yönden baskı altında tutmaktadır. Bu yüzden, Kazakistan alternatif ihracat rotalarının gelişimi ile yakından ilgilidir. Fakat, Rusya bu çabaları engellemektedir (Young, 2006: 10). Kazakistan'ın petrolü Rus limanı Novorossiysk'e gitmektedir, daha sonra dünya pazarına satışı gerçekleşmektedir. Rusya, Kazakistan'ın petrol ihracatının büyük bir bölümünü bu yolla kontrol etmektedir. Rusya, Kazakistan'dan petrol sevk eden birçok Batılı şirkete ülkeden çekilmeleri için baskı yapabilmektedir. Avrupa'ya karşı uyguladığı politika Rusya'yı Kazak petrolüyle ilgili çıkarlarını daha da artırmaktadır. Örneğin, Rusya'nın Burgaz-Dedeağaç boru hattı projesinde Avrupa'ya taahhütlerini karşılaması için Kazakistan'ın daha büyük miktarda petrolü Rus limanına göndermesi zorunlu hale gelecektir. BTC'ye rakip olarak planlanan Burgaz-Dedeağaç projesi için Kazakistan petrolü Hazar Konsorsiyumu tarafından Novorossiysk Limanına sevk edildikten sonra Bulgaristan yoluyla Yunanistan'a sevk edilecektir. Ayrıca, Kazakistan Batıya doğru Rusya'ya alternatif bir rota seçeneğinin olmaması, AB'nin desteklediği alternatif doğu-batı yönlü enerji sevkiyat hatlarının oluşturulmasıyla ilgili ana problemlerden birisidir (Socor, 2007:2). Ayrıca, Kazakistan enerjisine Çin ve Hindistan'dan gelen talep hızla artmakta bu durum AB pazarı için başka bir riski oluşturmaktadır. Çin, 2005 yılında inşası biten ve ileride önemli bir kapasite sevk etmesi beklenen, Atası-Alashankou Boru Hattı ile Kazak petrolünü almaya başlamıştır (Gelb, 2006:5).

Türkmenistan, enerji üretimini gelişiminde diğer Hazar devletlerinin gerisinde kalmıştır. Türkmenistan 1990'lara kadar sevkiyat problemlerinden dolayı doğal gaz ve petrol potansiyelinin farkına varamamıştır. Türkmenistan, doğal gaz

üretimi 2001 yılından bu yana yaklaşık iki kat artmıştır (EIA, 2008c). Artan üretimine rağmen, dünya pazarına giden bütün boru hatlarının Rusya'dan geçmesi Türkmenistan'ı ekonomik ve siyasi sınırlamalara maruz bırakmıştır. Türkmenistan hala doğal gazını ihraç etmekte Rusya'ya bağımlıdır (Kaliyeva, 2004:5). Türkmenistan ile AB 1998'de ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Fakat bu anlaşma AB üye devletleri ve AB Parlamentosu tarafından onaylanmayınca geçici bir anlaşma tesis edilmiştir, bu anlaşma da işletilememiştir. 2004'te AB Türkmenistan ile tekrar karma komisyon toplantılarına başlamıştır (European Commission, 2008j). Ülke ile ilgili enerji çıkarlarından dolayı Türkmenistan'da 2006'da Başkan Niyazov'un ölümünden sonra AB'li liderler iktidar değişiminin demokratik olmayan doğasına sessiz kalmışlardır. Çoğu yetkili, iktidar değişikliği sonucunda ana doğal gaz arzıcısı olma potansiyeli taşıyan bu ülke ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'na yönelik görüşmelerin uzun dönem bloke olacağını düşünmüşlerdir. Fakat, yeni rejim anlaşmayla ilgili süreci aksatmamıştır (Young, 2007:13). Türkmenistan'daki yeni yönetim AB ile ilişkilerin yoğunlaştırmak istedikleri ifade etmektedirler. AB yetkilileri, yaklaşık elli yıl süren uluslararası izolasyon politikası sonucunda Türkmenistan'daki diyalog kültürünün yokluğundan dolayı ülkenin zor bir ortak olduğunu kabul etmektedirler. Tüm bunların sonucunda, AB'nin Türkmenistan'dan doğal gaz ithalatı gelecek için belirsizliğini korumaktadır. Örneğin, AB'nin alternatif rotalar için gösterdiği çabalara rağmen, Mayıs 2007'de Türkmenistan Zirvesinde, Türkmen gazının Kazakistan yoluyla Rusya'ya taşıyacak yeni bir boru hattının inşası için bu üç ülke anlaşmışlardır. Bu boru hattı, AB ve ABD'nin Rusya'nın kontrol ettiği rotalardan farklı olarak Türkmen doğal gazını Hazar denizini geçerek Türkiye yoluyla taşıma planını riske atmıştır (Marat, 2008:2).

AB'nin bölgedeki zayıflığı, bölgeyle ilgili hedeflerine engel oluşturmaktadır. Süper güçlerin jeopolitik rekabeti AB üye devletlerinin bölgeye ilgisini sınırlamıştır. AB, bu stratejik oyun alanına girmekte yetersiz kalmıştır. Rusya'nın uzun süreli varlığından sonra tarihi ve kültürel bağlar bölgedeki lider pozisyonunda belirleyicidir. Sovyetler Birliğinin çöküşünden sonra Rusya, bölgedeki devletlerin enerji ihracatı için en önemli transit ülke olmuştur. Rusya, Hazar Denizi bölgesindeki devletlerin petrol ve doğal gazını rakip olarak görmektedir fakat yine de bölgedeki enerji projelerinin bir parçası da olmak istemektedir. Çünkü aynı zamanda bölgedeki

ekonomik çıkarlarını güçlü bir şekilde savunmaktadır. Bu bölgedeki Bağımsız Devletler Topluluğu devletlerini kendi ekonomik alanının bir parçası olarak görmektedir. Sonuçta, Rusya'nın yakın çevre politikası bu enerji zengini bölgeye odaklanmış durumdadır (Handke ve Jong, 2007:39). Kazakistan ve Türkmenistan enerji kaynaklarını tüketici pazarlarına ulaştırmak için Rus boru hatlarına büyük ölçüde bağımlıdır. Rusya'nın bölgedeki hedefi rekabeti bertaraf etmektir. Batı pazarına Hazar Bölgesinin doğal gazını götürecek alternatif boru hatlarının yapımını önlemektir. Çünkü, Rusya bölgenin enerjisini ucuz olarak satın alıp Avrupa'ya yüksek fiyata satabilmektedir. Rusya, bölgeye pazar gücünü dikte ederek enerjiyi ucuza alabilmektedir. Ayrıca, Rusya, sevkiyat ağı boyunca taşıdığı Hazar enerjisinden istediği geçiş ücretini almakta ve istediği kadar miktarı sevk etmektedir (Larsson, 2008:27).

Rusya, bölgedeki çıkarlarını enerji şirketleri vasıtasıyla yürütmektedir. Bu Rus şirketlerinin rolü büyüktür. Bölgede, bir tarafta devlet mülkiyetli ya da yarı devlet mülkiyetli şirketler bir tarafta da Rus özel şirketleri faaliyet göstermektedir. İlk kategoriyi, Gazprom ve Trasneft temsil eder ve Hazar Bölgesinde Rus dış politikasının yürütülmesinde bu şirketler etkin rol oynamaktadırlar. İkinci kategorideki Yukos gibi özel petrol şirketleri ise, etkin bir Rus lobisini temsil eder ve finansal kaynakları bölgeye getirmektedirler. Bu Rus özel şirketleri de devlet seviyesinde destek almaktadırlar (Allison, 2004:283). Tüm bu uygulamalarda özellikle de Gazprom'un Avrupa'da ihracat ağırlığını artırmaya ve Avrupa pazarında yarı tekel durumunu koruma çabaları gözlenmektedir. Rusya'da liberalleşme sürecinin tersine işlemesiyle beraber Gazprom'un doğal gaz tekeli güçlenmiş, şirketin bölgedeki etkinliği daha da artmıştır. Böylece, Gazprom, bölgedeki ihracatçıların kendine karşı ciddi bir rakip olarak ortaya çıkmasını engellemektedir. (Larsson, 2008:1). Petrol sektöründe de benzer bir strateji izlenerek bu bölgeden alınan petrole AB'ye ihracat maksimize edilmektedir. Rus petrol şirketleri Hazar petrolünün Rusya topraklarından geçmeden batı pazarına ulaştıracak seçenekleri engellemeye çalışılmaktadır (Gelb, 2006:6).

Rusya'nın Enerji Şartını onaylaması için ikna etme çabalarının arkasında Hazar enerjisini Avrupa pazarına Rusya'nın kontrolü olmadan getirme girişimlerini desteklemek de vardır. AB'nin bölgedeki tek rakibi Rusya değildir. Çin, bölgede

varlığını güçlendirmektedir bu Rusya'ya pahalıya mal olmaktadır. Rusya, bölgede kısa dönemli çıkarlarının peşindeyken, Çin'in yaklaşımı uzun dönemlidir. Avrupa'nın yaklaşımı da teknik işbirliği ve diğer dış politika meseleleriyle uğraşırken resminin bütününe değerlendirmekten uzaklaşmaktadır (Larsson, 2008:27). Ayrıca, AB üye devletler enerji kaynaklarının çeşitlendirmesi ile ilgili hem fikir olmalarına rağmen, AB'nin bölgedeki devletlerle bölgesel seviyedeki ilişkileri konusunda farklı yaklaşıma sahiplerdir. Bazı üye devletler, enerji zengini devletlerle stratejik işbirliğinin önemini vurgularken, bazı üye devletler otoriterizm ve insan hakları ile ilgili sorunları AB ile derin bir işbirliğine engel olarak görmektedirler. Özellikle; İngiltere, İrlanda, Hollanda ve İsveç bu devletlerle enerji ticaretinden önce demokratikleşme sürecinin göz önünde bulundurulmasını istemektedirler. Yeni üye devletler ise, Bazı Afrika devletlerine olduğu gibi ekonomik yaptırımların uygulanması taraftarıdır. Yaklaşımlardaki farklılık AB'nin bölgesel işbirliğine de yansımakta ve işbirliğini zayıflatmaktadır. Örneğin, AB ve Orta Asya için Ortaklık Stratejisi, bölgedeki işbirliği ile ilgili olarak üye devletler için çok az ortak payda sunabilmiştir (Marat, 2008:1).

AB'nin piyasaya dayalı yaklaşımı Norveç gibi geleneksel tedarikçileri ile yüz yüze geldiğinde iyi işlemektedir. Fakat, Hazar Bölgesi söz konusu olduğunda stratejik bir yaklaşımın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Rusya, ABD ve Çin bölgede stratejik bir yaklaşım izlemektedirler. AB, enerji şirketlerinin kendi uluslarının çıkarlarına göre hareket etmelerini doğal karşılamamaktadır. AB, güçlü uyumlu birleştirilmiş bir enerji yaklaşımı benimsemeden Hazar Bölgesi'nde güçlü rakipleri ile başa çıkabilecek güçlü bir lobi oluşturması zordur (Marat, 2008:2). Ayrıca, Hazar Denizi Bölgesi için ABD ve Rusya'nın yaptığı gibi bu devletlerin siyasi ve ekonomik gelişimi için kapsamlı bir politika oluşturamamaktadır. Bunun en önemli nedeni etkin üye devletler Fransa, İngiltere ve Almanya'nın farklı dış politika önceliklerine sahip olmasıdır. Fransa, Kuzey Afrika'ya Almanya Doğu Avrupa'ya İngiltere Baltık devletlerine yönelmiş durumdadır. Ayrıca, Rusya, enerjiyle ilgili AB içinde var olan bölünmeyi Hazar Bölgesi için de kullanmaktadır. Almanya ve İtalya Hazar Bölgesi'nde Rus enerji politikasını kabullenmeye razıyken, Estonya ve Polonya gibi yeni üye devletler Rusya'nın etkisini artırmak için olan çabalarına engel olmaya çalışmaktadır (Larsson, 2008:26).

3.3. Ortadoğu Ülkeleri ile Enerji Alanında İlişkiler

AB'nin enerji gereksinimi, Ortadoğu ile güçlü bir siyasi ve ekonomik taahhüt gerektiren ilişkileri zorunlu kılmaktadır. 1970'lerdeki petrol krizleri, 1979 İran Devrimi ve Körfez Savaşı enerji arzındaki ani değişikliklere karşı tüketici devletlerin kırılganlığını gösterdiğinden bu yana bölgede enerji arzını garantiye alacak politikaların gerekliliği ortaya çıkmıştır (Tonella ve diğerleri, 2007:327).

Coğrafi avantajlardan dolayı çoğu Ortadoğu devleti, AB devletleri ile yakın ilişkiler geliştirmekte fayda görmektedirler. Bu ilişkiler coğrafi yakınlık ve derin tarihi bağlar tarafından biçimlendirilmiştir (Bahgat, 2007:974). Enerji Krizleri sonrasında Sudan, İran ve Irak dışında Ortadoğu'daki petrol ve doğal gaz üreticileri küresel pazar için gerekli enerji arzını sağlamakta pozitif rol oynamaktadırlar (Kalicki, 2007:78). Fakat, Irak savaşının, İsrail- Filistin çatışması ve İran'ın nükleer programının neden olduğu bölgesel istikrarsızlık Ortadoğu'dan gelen enerji arzının istikrarını tehdit etmektedir (Tonella ve diğerleri, 2007:327).

Ortadoğu'daki devletler ile AB'nin enerji alanında bölgesel seviyede işbirliği OPEC ve Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) vasıtasıyla gerçekleşmektedir. OPEC ve KİK ile enerji diyalogu çerçevesinde ilişkiler yürütülmektedir. Bölgeyle enerji ilişkilerinde Basra Körfezi devletleri öne çıkmaktadır.

Petrol talebindeki büyüme, yedek kapasitedeki düşme petrol piyasalarındaki belirsizlik ve yüksek petrol fiyatları OPEC'in dünya enerji pazarındaki rolünü tekrar güçlendirmiştir. AB ham petrol ithalatının yaklaşık % 40'nın OPEC devletlerinden karşılamaktadır (European Commission, 2005a). Öngörülere göre, 2020'e gelindiğinde AB petrol talebinin %50'sini OPEC devletlerinden karşılayacaktır. Bu da OPEC devletlerinin belirleyeci olduğu petrol arzındaki fiyat değişimlerine karşı AB'nin kırılganlığını öne çıkarmaktadır. Bu bağlamda, 2004'te AB ve OPEC, ihracatçı ilişkilerini geliştirmek için yüksek seviyeli bir ikili diyalog meydana getirmişlerdir. Bu girişim, AB tarafından petrol ve doğal gaz arzıcıları ile enerji diyalogunu güçlendirmek için yürütülen kapsamlı bir yaklaşımın parçası olarak görülmüştür (Bahgat, 2007:974). AB- OPEC diyalogunun hedefleri daha istikrarlı bir uluslararası petrol pazarı ve fiyatı, cazip bir yatırım ortamı, daha şeffaf bir pazar, daha iyi pazar analizi ve pazar tahmini sağlamak ve tüm bunların yanı sıra teknolojik

ve uluslararası işbirliğini güçlendirmek olarak açıklanmıştır. AB-OPEC Enerji Diyalogu'nun ilk bakanlık seviyesindeki toplantısı 2005 Haziran'ında gerçekleşmiştir, her yıl düzenli olarak bakanlık seviyesinde toplantılar devam etmektedir (European Commission, 2008k). AB'ye göre petrol pazarındaki gelişmeler, taraflar arasındaki anlayışın, iletişimin ilerletilmesinin ve diyalogun gerekliliğini göstermiştir. OPEC-AB Enerji Diyalogu ile küresel enerji alanında işbirliği ve diyalog sürecine önemli bir katkı sağlanmıştır. AB; diyalog toplantılarında, istikrarlı, şeffaf ve öngörülebilir petrol pazarının iki tarafında çıkarı için gerekliliğini; talep ve arz güvenliğinin madalyonun iki yüzü olduğu sıklıkla vurgulamaktadır (European Commission, 2008m). Bu bağlamda, AB'nin enerji ihracatçısı ve ithalatçı devletler ile ilişkilerin karşılıklı bağımlılık zemininde değerlendirilmesi isteği AB-OPEC diyalogunda da gözlemlenmektedir. Haziran 2008'deki Cidde Zirvesinde Avrupa Enerji Komiseri Andris Piebalgs, 100 doların üstünde seyreden petrol fiyatlarının üretici ve tüketici devletlerin birlikte de zarar verdiğini belirtmiş ve fiyatların makul seviyelere çekilmesi ve pazardaki kararsızlığın giderilmesi için birlikte çalışmanın her iki tarafında çıkarına olduğunu vurgulamıştır. Piebalgs, dünya ekonomisinde istikrarı sağlamak ve durgunluğu önlemek için güveni sağlamak için beraber hareket edilmesi gerektiğini dile getirmiştir (European Commission, 2008n:1).

AB, OPEC'in gelecekteki üretim kapasitesi için bir garanti sağlama arayışı içindedir. OPEC, AB'nin 2020'e kadar yenilebilir enerjinin toplam enerji tüketimi içerisindeki payını %20 çıkartma hedefini talep belirsizliğine neden olduğunu iddia etmekte ve üretim kapasitesinde artışı gereksiz olarak nitelemektedir. AB'nin petrol arzını azaltma çabaları, Körfez devletlerini kaygılandırmaktadır. OPEC, AB ile bölgesel seviyede işbirliği gerçekleştirse de AB'nin topluluk seviyesinde güçlü bir enerji arz güvenliği yaklaşımı olmamasını avantaj olarak nitelemektedir. AB'nin bütünüyle ilişkileri idare etmektense, AB üye devletleri ile ikili enerji ilişkilerini güçlendirilmesine öncelik vermektedirler (Tonella ve diğerleri 2007: 363).

OPEC'in yanı sıra Ortadoğuda bölgesel işbirliği için Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi de zemin sağlamaktadır. KİK, Basra Körfezinde bulunan Suudi Arabistan, Katar, Bahreyn, Kuveyt, Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri devletlerinden oluşmaktadır. Küresel pazarın yapısal olarak daralması ile beraber Körfez ülkelerinin

üretim kapasitesindeki artış yeteneği eskisine göre çok daha önemli hale gelmiştir. Körfez jeo-ekonomik olarak kendini tekrar konumlandırmaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB ile Körfez Ülkeleri ilişkileri şekillendiren üç unsur vardır. İlki, KİK üyelerinin dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerini bulundurmasıdır. İkinci unsur ise, geçici arz kesintilerine karşı küresel pazarı korumak için Suudi Arabistan'daki yedek kapasitenin bölge de bulunmasıdır. Üçüncü unsur ise AB'nin petrol için 1980 ve 1990'larda bölgeye olan bağımlılığını azaltmak için Rusya, Hazar Bölgesi ve Kuzey Afrika'yı tercih etmesi ve dolayısıyla bugün Körfez'in petrol arzının büyük bir bölümünün ABD ve Asya'ya yönelmiş olmasıdır (Bahgat, 2007:974). Körfez bölgesinin petrolünün çoğunun Avrupa'ya ihraç edilmemesine karşılık, AB'nin Körfez devletlerinde özel çıkarları her zaman devam etmiştir. Küresel enerji arz güvenliğinin sağlanması için Körfez devletleri kilit rol oynamaktadırlar. Petrol fiyatını bu bölgedeki gelişmeler belirler. Dünya petrol fiyatlarındaki artışın, AB ekonomisine etkisi büyüktür. Dünya petrol fiyatlarındaki artış, doğal gaz fiyatlarına da yansır, böylece yüksek petrol fiyatlarının AB ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisi büyür. Örneğin, 2004 yılındaki enerji fiyatları artışı UEA verilerine göre AB'de, GSMH'de %0.5 düşüşe ve enflasyon oranlarında %0.5 yükselişe neden olmuştur (IEA, 2004c:2). Ayrıca, AB'nin bölgedeki çıkarlarını takibini gerektiren hususlardan biri de Avrupalı şirketlerin bölgedeki varlığıdır. Avrupalı Şirketler Körfez devletlerinin doğal gaz ve petrol rezervlerin işletiminde önemli rol oynamaktadırlar (Bahgat, 2007: 974).

Avrupa Topluluğu ile KİK ile bölgeler arası ilişkilere 1988'de imzalanan Ortaklık Anlaşması ile anlaşma yolu açılmıştır. Bu yıllarda, Körfez devletleri Avrupa pazarına geçiş ile, özellikle de petrokimyaların geçişi, ilgiliyken, Avrupa Körfez bölgesinden gelen enerji ithalatını garantileyecek çerçevenin oluşumu ve bölgesel istikrarın peşinde olmuştur. 1981'de kurulan KİK, 2003'de gümrük birliğini kurmuştur. KİK, ortak bir pazar kurma aşamasındadır, para birliği ise 2010 için hedeflenmektedir. AB ile Ortaklık Anlaşması çerçevesinde serbest ticaret anlaşması (STA) için müzakerelere başlanmıştır. Fakat, bugüne gelindiğinde hala müzakerelerden bir sonuç alınmamıştır. Enerji alanında daha kapsamlı stratejik ilişki için STA'nın ön koşul olduğunun her iki taraf da farkındadır. AB'nin enerji güvenliği kaygılarının yoğunlaşmasıyla beraber; AB, KİK arasında yeni oluşmaya

başlayan enerji diyaloguna hız vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda, 2004 AB-KİK zirvesinde ortaklık anlaşmasının yürütülmesinin önündeki engelleri aşmak için iki tarafta sınırlı sayıda alanda faaliyetleri yoğunlaştırma konusunda anlaşmışlardır. İşbirliğinin öncelikleri ekonomi ve enerji olmuştur. Bu alanlarda çabaları güçlendirmek için, devam eden STA müzakerelerinde insan hakları ve göç ile maddeleri sona bırakılmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede, küçük çaplı projeler başlatılmıştır (Youngs ve Echagüe, 2007: 31).

AB, KİK devletleri ile enerji alanındaki ilişkileri bir takım alanlarda yoğunlaştırmak istemektedir. İlki, iki bölge arasında enerji ticareti ilişkilerini artırmaktadır. Daha iyi enerji ticareti için görüşmeleri süren serbest ticaret anlaşmasının sonlandırılması gerektirir. İkincisi, artan petrol fiyatları karşısında küresel enerji pazarının istikrarı için işbirliğini sağlamaktır. AB'ye göre bunun için pazarın şeffaflığını sağlamak zorunludur. Var olan sorunlarla başa çıkabilmek için rezervler, üretim kapasitesi ve yedek kapasite hakkındaki piyasa bilgilerinin taraflar arasında paylaşılması istenmektedir. Üçüncü önemli alanda Ortadoğu ile AB arasında alt yapı bağlarının gelişimi ile ilgilidir. Enerji pazarlarının alt yapı bağları ile bütünleşmesi, enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi anlamına gelmektedir (European Commission, 2005b:1).

AB-KİK enerji ilişkilerinin AB açısından etkin işlemesi için bazı önemli konuların işbirliğine dahil edilmesi gerekmektedir. Bu konular; petrol fiyatlandırma mekanizması, ortak idare edilen yedek stok oluşturulması ve Körfez'den AB'ye uzanan boru hatlarının inşasıdır. Ayrıca, Körfez devletlerinin Enerji Şartı'na dahil olmaları için görüşmelere başlanması gerekmektedir. (Hertog, 2007:20). AB, KİK'e enerji işbirliği alanında Hazar Bölgesindeki devletlerle olduğu gibi mutabakat zaptı önermiştir. KİK bu öneriyi kabul etmemiştir, serbest ticaret anlaşmasındaki diğer alanları da kapsayacak şekilde işbirliğinin derinleşmesinde direnmiştir. KİK devletleri AB'nin düzenleyici kurallarını benimsemekte gönülsüzdür. Suudi Arabistan gibi etkin bir üyesi 2005 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne girmesine rağmen, KİK AB sili piyasa kurallarını kabul etmeye hala uzaktır. Körfez devletleri, Körfez bölgesindeki iç dinamikleri hesaba katmadan, AB'nin kendi bölgesel entegrasyon modelini ihraç etmeye çalıştığını öne sürmektedirler. Ayrıca, KİK AB'yi enerji için dar, kurallara dayalı yaklaşım benimsendiğinden dolayı

eleştirmektedirler. KİK, ABD ile kurduğu gibi özellikle Filistin-İsrail sorununu da içine alacak şekilde kapsamlı bir stratejik ortaklık arayışının içindedir. Bu yüzden, Körfez bölgesinde AB'nin teknik yardım, işbirliği mekanizması ve düzenlemelerin yakınsamasına dayalı enerji arz güvenliği yaklaşımı başarısızlığa uğramaktadır. AB ve Körfez ülkeleri arasındaki enerji ile ilgili ilişkiler sınırlanmaktadır (Young, 2007:9).

AB'li diplomatlar bölgeyle ilişkilerini AB-OPEC temelinde yürütmektense AB-KİK temelinde geliştirmenin taraftardır. Çünkü AB-OPEC diyalogunda enerji haricinde konularda gündeme daha sıklıkla getirilmektedir (Young, 2007:9).

Geçmiş yıllarda, bölge ile ilgili çıkarlara rağmen; AB Körfez bölgesi ile ilişkilerini ihmal etmiştir. Bu kısmen AB ile Körfez ülkeleri arasında geçmişte sömürgeci ilişkilerinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Asıl nedeni ise, Körfez bölgesinde enerji ilişkilerinin problemlili olmamasıdır (Hertog, 2007:2). Körfez bölgesindeki tedarikçi devletlerin istikrarlı pazarı ve fiyatları desteklemesi, arz kesintilerini önlemesi; bu devletler ile enerji işbirliği için daha kurumsal bir yaklaşımı gereksiz kılmıştır. Daha derin ilişkiler, devletlerarasındaki ikili anlaşmalara ve şirketler arasındaki ilişkilere kalmıştır. Ayrıca Körfez, bazı AB üye devletler için önemli bir enerji arzıcısı iken diğerleri için önemsizdir. Özellikle, Alman yetkilileri bölgeden ithal edilen enerjinin Almanya için önemsiz olduğunu sıklıkla vurgulamada heveslidir. Enerji, bölgedeki demokratik reformları engelleyen ana faktör olarak görülmektedir. Suudi Kraliyeti, petrol fiyatı dalgalanmalarını engellemekteki ana rolünden dolayı dış destek almaktadır. Örneğin, AB için değerlendirildiğinde “petrole karşı demokrasi” ilişkisi karmaşıktır. Batı tarafından bu rejimler güvenilir enerji tedarikçisi olarak değerlendirilirken, güç kaybeden iç politik desteği artırmak için zaman zaman popülist uygulamalar çerçevesinde bu devletler yabancı yatırımlara izin vermeyebilmektedirler. Örneğin, Suudi Arabistan önemli bir serbestleşmenin yaratacağı siyasi sonuçlardan korkarak, Shell ve Total ile yaptığı doğal gaz anlaşmasından geri dönmüştür. Ciddi anlamda enerji sektöründe doğrudan yabancı yatırımlar engelleyecek girişimler olmamıştır. Fakat bu karmaşıklık, enerji arz güvenliği ile ilgili yaklaşımlarda dikkatle değerlendirilmesi gerekirken AB'nin yaklaşımında bu konu önemsizdir. Kısaca, AB enerjiyi Körfez devletleri ile ilgili diğer problemlerden ayırmıştır (Youngs ve Echagüe, 2007:40). Basra körfezi

ekonomilerinin aşamalı istikrarı ve enerji endüstrisine gelen doğrudan yabancı yatırımların ekonomik ve sosyal modernizasyon sürecinin evrimini kolaylaştıracağını savunulmaktadır. Yine de, siyasi ve sosyal olarak bu devletlerin kırılganlığının devam etmesi beklenmektedir (Correlje ve Linde, 2006: 536)

AB, petrolde bölgedeki devletlerin ticari ortağı iken, Avrupa'ya doğal gaz arzında da büyüme gözlenmektedir. LNG, Körfez bölgesinden gelen doğal gaz ihracatının gelişmesinde ana faktör olmuştur.

Dünyada LNG ihracatının Katar, Abu Dabi ve Umman'da yoğunlaşması Körfez rezervlerinin küresel doğal gaz dengesi için anahtar konumunu sürdüreceği anlamına gelmektedir. Katar, Uman ve Birleşik Arap Emirliği LNG'yi Asya pazarı için üretmektedirler. 2000'lere kadar, Avrupa'ya ihraç edilen doğal gaz % 4'ü geçmemekteydi. Maliyetlerin düşmesi ile beraber Avrupalı enerji şirketleri, Körfez'den LNG alımına ilgilerini daha fazla dile getirmeye başlamışlardır. Büyük miktarda doğal gaz rezervleri ile körfez devletleri Avrupa'nın gelecekteki talebini karşılayabilme potansiyeline sahiptirler (Belkin, 2008:18). AB'nin doğal gaz arzını çeşitlendirmesi bakımından özellikle Katar ön plana çıkmaktadır. Katar yüzölçümü ve nüfus bakımından küçük olmasına rağmen Rusya'nın ardından dünyanın ikinci büyük doğal gaz ihracatçısıdır ve en büyük LNG ihracatçısıdır. AB, 2005 Katar'dan doğal gaz ithalatının % 1.8 (European Commission, 2007a:14) karşılarsa da LNG pazarının büyümesi ile birlikte bu devletten AB'ye gelen doğal gaz arz miktarında büyüme beklenmektedir. 2030'a gelindiğinde AB LNG ihracatının %33'nün Katar'dan karşılanacağı öngörülmektedir (European Commision, 2007h:22). İlk olarak, İtalyan ve İspanyol enerji şirketleri Katar'dan önemli miktarda LNG ihracatı sağlayacak anlaşmalar yapmışlardır (Gault, 2002:5).

Katar, dışında Ortadoğu'dan gelecek doğal gaz arzında belirsizlik yaşanmaktadır. AB, için en iyi beklenti Hazar doğal gazı ile beraber İran, Irak doğal gazının Türkiye yoluyla Avrupa'ya yönelmesidir. Şimdiye kadar bu devletlerden hiç biri Avrupa pazarını tatmin edici bir doğal gaz arz miktarı taahhüt etme eğilimi göstermemişlerdir (Stern, 2006:14).

İran kanıtlanmış dünya doğal gaz rezervlerinin % 16'sına sahiptir. AB için İran'ın istikrarı ve İran'ın uluslararası toplumla kurduğu ilişkiler, Rusya'dan sonra ikinci büyük doğal gaz rezervlerine sahip olmasından dolayı oldukça önemlidir.

İran'ın güçlü iç talebe ve uzun dönemde enerji güvenliği için doğal gazı muhafaza etme arzusuna karşılık ihracat tesisleri kurup kurmayacağı hala net değildir (Hoogween ve Perlot, 2007:483). İran, OPEC vasıtasıyla 2005 verilerine göre AB petrol ithalatının %4 karşılamasına rağmen AB'nin İran'dan doğal gaz ihracatı yoktur (European Commission, 2007a:14). Son 25 yıldır, İran'ın uluslararası doğal gaz boru hatlarında ve LNG ticaretinde önemli bir rol oynamasına izin verilmemektedir. İran, 1980 devriminden öncesine göre daha az doğal gaz ihraç etmektedir. İran'ın petrol ihracatı, doğal gaz ihracatına göre çok daha fazladır. Kullanmadığı potansiyeli ile İran gelecek 25 yıl içinde Avrupa için önemli bir doğal gaz ihracatçısı olabilir (Stern, 2006:14). AB ve İran'ın ekonomik bağları siyasi ve bölgesel meselelerden etkilenmektedir. İran da gelecekte AB'nin doğal gaz ithalatında önemli bir rol oynamayı planlamaktadır (Maleki, 2007:106). 2000'lerin ortalarından bu yana, İran'ın nükleer zenginleştirme programı nedeniyle uluslararası toplum ile İran'ın ilişkileri kötüleşmiştir. Birleşmiş Milletler referansı ile nükleer materyaller ilgili İran'a yaptırımlar uygulanması söz konusudur. İran doğal gaz boru hattı projelerine uluslararası yatırım böylece imkânsız hale gelebilir (Stern, 2006:14). AB, İran'ın nükleer programını durduracak bir strateji şekillendirmek için çabalarırken, İran ise nükleer programını devam ettirmeye kararlı gözükmektedir. İran bu çerçevede Rusya ve diğer enerji üreticisi devletler ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. İran, Çin ve Hindistan'dan diplomatik koruma alabilmek için enerji ilişkilerini kullanmaktadır (Luft, 2008:4). Bu gerilimlerden dolayı kurallara dayalı, sözleşmeden doğan enerji ortaklığı geliştirme çabaları duraksamaktadır. AB ülkenin silahsızlandırılması ile ilgili katı bir duruş sergilemesine rağmen İran'ın potansiyel enerji arzıcısı olarak öneminin farkındadır. İran'ın savunduğu gibi nükleer enerji kullandığında İran'ın doğal gaz ihracat kapasitesinin artacağı da aşıkardır (Young, 2007:9). İran'ı nükleer programından döndürmek için girişimlerden biri olan BM daimi üyeleri ve AB tarafından 2006'da yapılan ve 2008 Mayıs'ında yenilenen önerilerde, AB tarafından enerji sektöründe teknik yardım ve AB ile uzun dönemli bir enerji ortaklığının oluşturulması teklif edilmiştir (Council of the EU, 2006:3). İran'ın üzerindeki tartışmalar, AB'nin İran'a yönelik enerji politikasında farklı tutumlara neden olmaktadır. İngiltere Hükümeti İran'da Shell'i yatırım yapmaktan vazgeçirmiştir. Fransa ise Total'in yatırım yapma isteğini uzun süre desteklemiştir.

İtalya ve diğer devletler İran doğal gazını uzun vadede Avrupa pazarına getirmeyi planlayan Nabucco projesini desteklerken, yine İngiltere AB'nin resmi olarak Nabucco'yu desteklemesine karşı çıkmıştır (Young, 2007:9).

Irak ise, Ortadoğu standartlarına göre daha az miktarda doğal gaz rezervlerin sahip olsa da AB için ülkenin potansiyelinin önemli olduğuna inanılmaktadır. Irak'ın Türkiye yakınlığından dolayı Avrupa için önemli bir arzıcı haline gelebilme potansiyeli vardır (Stern, 2006:15). AB Komisyonu'nun 2004 yılındaki Irak ile ilgili bildirimine göre, Irak ve AB ticaret ilişkilerin özellikle enerji boyutu önemlidir ve enerji sektöründeki yatırımlar için öngörülebilir şartlar gerekmektedir. Irak, AB'nin enerji arz güvenliğine önemli bir katkıda bulunabilir. AB'ye göre, Irak'ın doğal gaz ve petrol üretiminin artması her iki tarafa karşılıklı yarar getirecektir. Enerji sektöründe düzenlemelerin yakınsaması ve yatırım alanının genişlemesi iki tarafından çıkarlarını güçlendirecektir. AB, Irak'ın bölgesel enerji pazarına katılımına destek olabilir (European Commission, 2004:4-9). Bu çerçevede AB Komisyonu Irak'ın yeniden yapılandırılması için 2003 ve 2007 yılları arasında 829 milyon Euro'luk hibe yapmıştır (EU Delegation to Iraq, 2008a). 2006 yılından bu yana AB ve Irak arasında ticaret ve işbirliği anlaşması müzakereleri devam etmektedir (EU Delegation to Iraq, 2008b).

ABD ve Avrupa küresel enerji güvenliğini sağlamanın ön koşulunun Ortadoğu'daki istikrara bağımlı olduğunda hemfikirlerdir, fakat bunun nasıl başarılacağı konusunda farklılıkları vardır. ABD, enerji üreten bölgelerin kırılganlığını önlemek ve enerji arzı hatlarının güvenliğini sağlamak için askeri gücü de kullanmaktadır. AB ise ABD'nin askeri güç kullanımına gönülsüzdür, enerji arz güvenliğinin ana garantörünün pazar gücü ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi olarak görülmesini tercih etmektedir. AB, ABD'nin Ortadoğu'daki askeri varlığını tansiyon yükselten ve enerji arz güvenliğine zarar veren yıkıcı bir faktör olarak değerlendirmektedir (Luft, 2008:8). Ayrıca, Müslüman üretici ülkelerle AB arasındaki diyalogun artması Avrupa kamuoyunda petrol parasının köktencilere gittiğiyle ilgili tartışmaları yoğunlaştırmaktadır (Hoogween ve Perlot, 2007:483).

3.4. Kuzey Afrika Ülkeleri ile Enerji Alanında İlişkiler

Cezayir, Mısır ve Libya Kuzey Afrika'daki AB açısından önemli enerji ihracatçısı devletlerdir. Bu devletler zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir. Bu ülkelerin, gelecekte üretimlerini artırmaları beklenmektedir. Kuzey Afrika'da enerji üretimi ve ihracatı istikrarlı bir seyir izlemektedir. Bu açıdan, Kuzey Afrika devletleri muhtemelen gelecekte Avrupa'ya doğal gaz ihracatını arttıran devletler olacaklardır (Stern, 2006:14). Kuzey Afrika özellikle Güney Avrupa'ya arz için iyi konumdadır. Fransa, İspanya ve İtalya enerji ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü Kuzey Afrika'dan karşılamaktadır. Akdeniz'den geçmek boru hattını göreceli olarak kısalttığından uygun maliyetli bir seçenek oluşturmaktadır. Akdeniz'in altından geçen iki boru hattı mevcuttur. Ayrıca, deniz yoluyla taşınan LNG için iyi gelişmiş bir liman altyapısı vardır. Kuzey Afrika doğal gazı, diğer rezervler göz önünde tutulursa ucuza üretilmektedir. Cezayir ve Libya'da doğal gaz yatakları kıyıda, Mısır'da deniz altındadır. Bundan dolayı, işletim maliyeti düşüktür (Kingston, 2004:1-2). Avrupa'nın ana doğal gaz arzıcılarından biri olan Cezayir doğal gazını Transmed ve GME boru hatlarıyla Avrupa'ya sevk etmektedir. Ayrıca, İtalyan Galsi ve İspanyol Medgaz ile Cezayir devleti arasında yapılan anlaşmalar neticesinde Akdeniz'den geçecek iki yeni boru hattı yapım aşamasındadır. Medgaz boru hattının 2008 sonunda Galsi boru hattının 2009'da sevkiate başlaması beklenmektedir Libya'dan doğal gazı Avrupa'ya getiren Green Stream Boru Hattı ise 2004 yılında sevkiate başlamıştır (European Commission, 2007h:23-24).

Kuzey Afrika'da AB için özellikle doğal gaz arzıyla öne çıkan devletlerle ilişkilere, bölgesel seviyede Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euromed) ile kurumsal bir çerçeve belirlenmiştir. 1995'de Barselona deklarasyonu ile ortaklık başlatılmıştır. Bu ortaklık için üç ana hedef belirlenmiştir: istikrar ve barış için ortak bir alan yaratmak; ekonomik ve finansal ortaklık ile bir gönenç paylaşımı alanı oluşturmak; insan kaynaklarını geliştirmek, insanlar arası değişim, anlayış ve uzlaşmayı ilerletmek. Bu sürecin, tarafların birbirine bağlı çıkarları temellinde sürdürülmesi hedeflenmektedir. Avrupa-Akdeniz Enerji Ortaklığı ile enerji pazarına özel bir önem vererek 2010'a kadar serbest ticaret alanı geliştirme için eylem planı oluşturulmuştur. Barselona sürecinin başlamasıyla bölgesel enerji bütünleşmesini teşvik etmesini,

enerji güvenliğini sağlamayı, kaynakları ve arz rotalarını çeşitlendirmeyi hedefleyen enerji işbirliği de kurumsal bir çerçeve edinilmiştir. Enerji işbirliğini ana aracı Euro-Med Enerji Bakanları Konferansı ve Avrupa Akdeniz Ortaklığı Enerji Forumu'dur. MEDA programı aracılığı ile enerji pazarının bütünleşmesini destekleyen projelere son sekiz yılda 55 milyon Euro tahsis edilmiştir. Ayrıca Avrupa Yatırım Bankası tarafından özellikle doğal gaz ve elektrik bağlantılarının tamamlanmasına yönelik projelere yaklaşık 2 milyon Euro verilmiştir. Bu süreçte AB'ye göre tarafların karşılıklı çıkarları söz konusudur (European Commission, 2008p). AB enerji arz güvenliği ve enerji yatırımı için bölge çapında ortak kural ve standartları benimseterek istikrarlı bir çevre oluşturmayı beklemektedir, Akdeniz ülkeleri hükümetleri ise, yatırım ve teknik yardım için ortaklığı ayrıcalıklı bir kanal olarak görmektedir (Bahgat, 2007:974). Akdeniz Ortaklığı kapsamındaki ülkelerle eylem planları müzakere edilmektedir. Eylem planları ile bu devletlerin AB ile daha fazla bütünleşme ve AB normlarına yakınsamayı hedeflemektedir (European Commission, 2008p).

Kuzey Afrika'da AB Akdeniz Ortaklığı altında enerji işbirliği güçlendirilmeye çalışılmasına ve pek çok enerji alt yapısı finansal olarak desteklenmesine rağmen, AB'nin enerji arz güvenliği yaklaşımı Kuzey Afrika'daki iç dinamikler nedeniyle sınırlanmaktadır. AB tarafından Akdenizli ortakları arasında işbirliği karşılıklı fayda sağlandığı ve bölgedeki enerji ticaretindeki değişimler ve işbirliği gelişiminin kısa zaman içerisinde taraflar arasında etkileşimi nasıl artırdığı dile getirilmektedir. Fakat, Avrupa-Akdeniz Ortaklığının taraflar arasındaki asimetrik bağımlılık yapısını güçlendirdiğine yönelik eleştiriler de mevcuttur. Bu görüşe göre, Avrupa ve Avrupa dışındaki Akdeniz'in geri kalan kısmı arasındaki eşitsizlik asimetrik bağımlılık yapısı oluşturmaktadır. Bu tür bir asimetri Avrupa-Akdeniz Ortaklığı sürecindeki müzakerelerde AB'ye üstünlük vermektedir. Dengesizlik, Euromed müzakere sürecinde devam etmektedir. AB devletleri AB bloğu şeklinde müzakerelere dahil olurken güney Akdeniz devletleri AB ile ikili müzakereler ve anlaşmalar yapmaktadırlar (Crawford, 2005:10).

AB doğal gaz ihtiyacının % 20'sini Cezayir'den almaktadır. Cezayir, yakın geçmişte ekonomik bir yükselişe geçmiştir. 2006 yılı için ekonomik büyümesi % 4 oranında gerçekleşmiştir. Petrol ve doğal gaz ihracatı toplam ihracatının % 98'ni

oluşturmaktadır ve enerji Cezayir ekonomisinin itici gücü olmuştur. Gelecek yıllarda Cezayir'in petrol ve doğal gaz üretim kapasitesinde artış beklenmektedir. Ayrıca, Cezayir petrol üretiminin %37'si OPEC aracılığıyla AB'ye gitmektedir (EIA, 2007d). Avrupa enerji pazarı için Cezayir'deki en önemli gelişme LNG ihracatındaki büyümedir. LNG terminalleri ve tekrar gazı dönüştürme tesisleri ile gelişmiş bir altyapıya sahiptir. Cezayir, dünyanın üçüncü büyük LNG ihracatçısı devletidir. 2030'da AB LNG ihracatının %17'sinin Cezayir'den karşılanması beklenmektedir. (European Commission, 2007h:22). Cezayir'in siyasi durumu 1990'lar ile karşılaştırıldığında 2000'lerde daha istikrarlıdır. Bu güven ortamı enerji ihracatının artmasını sağlamıştır (Stern, 2006:13). Şimdiki hükümet Cezayir'i giderek daha çok yabancı yatırıma açmıştır ve Cezayir, DTÖ' ne üye olmak istemektedir (Hoogween ve Perlot, 2007: 483). Cezayir, AB ile çok sayıda anlaşma, diyalog ve Komşuluk Politikası ile işbirliğinde bulunmaktadır. Ayrıca, AB Cezayir ile stratejik bir enerji diyalogu oluşturmaya çalışmaktadır (European Commission, 2006:16a). Fakat, AB'nin yakın çevresine piyasa kurallarını yayma girişimi Cezayir'de yine de sınırlanmaktadır. Örneğin, Cezayir Hükümeti, serbestleşme sürecinden petrol zümrelerinin çıkarlarını korumak için vazgeçmiştir (Young, 2007:11). Cezayir, Komşuluk Politikası eylem planı çerçevesinde teklif edilen Avrupa piyasa normlarını reddetmiştir (Darbouche ve Gillespie, 2006:18).

Cezayir, enerjiyi AB ile ilişkilerinde stratejik bir koz olarak kullanma eğilimi göstermeye başlamıştır. 2000'lerin başlarından bu yana daha kendine güvenli bir dış politika izlemektedir. Cezayir'in bu tutumu, AB'ye siyasi ve ekonomik bağımlılığını azaltma arayışı olarak değerlendirilebilir. (Darbouche ve Gillespie, 2006:18). Örneğin, Rusya'nın küresel doğal gaz pazarında kartel yaratma girişimlerine Cezayir olumlu yaklaşmaktadır. Gazprom ve Cezayir enerji şirketi Sonatrach arasında 2006 Ağustos'unda mutabakat zaptı imzalamıştır. Bu ortaklığın yaratacağı riskler o dönem AB'de kaygılara yol açmıştır. Fakat, anlaşma uygulamaya geçememiştir. Cezayir'in bu davranışı, küresel enerji pazarında değişen dinamiklere adapte olma arayışı olarak değerlendirilebilir. Cezayir, Rusya ile ortak bir jeopolitik zemini paylaşmamasına rağmen doğal gaz fiyat ve arz miktarını kontrol ederek, ekonomik çıkarını maksimize etme arayışı içindedir (Darbouche, 2007:1-5) Ayrıca, Cezayir enerjiyi Avrupa'ya karşı geçmişte koz olarak kullanmıştır. Cezayir'in bu deneyimden

çıkarttığı dersler de vardır. Cezayir enerjide güçlü pozisyonunu kullanarak 1970’lerde İtalyan ve Fransız pazarlarında doğalgaz fiyatını yükseltmişti ve şartlar değiştiğinde bunun zararını görmüştür. 1981 yılında ithalatçı devletlerle fiyat anlaşmazlığı nedeniyle Cezayir’in ana boru hatlarından Avrupa’ya sevkiyat yapılamamıştı. Bu durum, Cezayir’in güvenilir bir enerji ihracatçısı olarak algılanmasına neden olmuş, ülke izlediği politika yüzünden yüksek bir maliyet ödemek zorunda kalmıştı (Victor, 2006:15)

AB üye devletlerinin, Cezayir’e karşı yaklaşımında farklılıklar vardır. Özellikle İspanya AB enerji arz güvenliği politikasında Cezayir’in ihmal edildiğini vurgulamaktadır. Bu yüzden, İspanya, Cezayir’e verdiği desteği öne sürerek diğer Avrupalı tüketici devletlerden farklı olarak enerji arzında İspanya’ya ayrıcalıklı davranması için baskı yapmaktadır. Buna karşın Cezayir, İspanyol enerji şirketleri ile yapılan önemli büyükteki sözleşmeleri reddetmiştir. Fransa da Cezayir ile ilişkilerinde ikili ilişki boyutunu öne çıkarmaktadır, Fransa 2006’da Cezayir ile enerji alanında yeni bir ikili anlaşma imzalamıştır (Young, 2007:9).

Libya, Cezayir’den daha fazla petrol rezervine sahiptir ve bu yüzden gelecekteki AB’ye petrol arzı için daha büyük bir potansiyeli vardır. Libya’nın ihracatının % 95’ni enerji ihracatından oluşmaktadır. 2006 verilerine göre Libya petrolünün büyük bir çoğunluğunu AB’ye ihraç etmektedir. 2007 yılı için AB petrolünün %8’ni ve doğal gazının yaklaşık % 2’sini Libya’dan almaktadır (EIA, 2007e). Libya, BM ve ABD yaptırımları nedeniyle uzun süreli bir izolasyon dönemi geçirdikten sonra uluslararası topluma kabul edilmiştir (Stern, 2006:15). BM 2003’de ve ABD 2004’de yaptırımları kaldırmıştır. Yaptırımlar kalktıktan sonra ülkede doğal gaz ve petrol arama faaliyetleri artmıştır. Kaddafi, kapsamlı bir ekonomik reformun parçası olarak enerji sektörünü yabancı yatırıma açmıştır (Hoogween ve Perlot, 2007: 483). Libya’ya uluslararası enerji şirketler geri dönüşünün sonuçları çarpıcı olmuştur. Yabancı yatırımlar sayesinde, 2004’te Batı Libya Doğal Gaz Projesi ve Greenstream ile enerji sevkiyatına başlanmıştır (EIA, 2007e).

Doğal gaz üretimini artırmak Libya için öncelikli meseledir ve bunun iki ana nedeni vardır. İlki elektrik üretimi için petrol yerine daha çok doğal gaz kullanarak, ihraç edeceği petrol miktarını artırmaktır. İkincisi ise özellikle AB’ye doğal gaz

ihracatını artırmaktır. Libya bu amaçlarını gerçekleştirmek için daha fazla yatırım ve yabancı girişimci arayışındadır (EIA, 2007e).

Mısır, Cezayir'den sonra Kuzey Afrika'daki ikinci büyük doğal gaz tedarikçisidir. Açık denize boru hattı döşeyen yeni teknoloji, etkinliğini Karadeniz'de kanıtlamıştır ve bu teknoloji Mısır'ın doğal gaz alanları ile Güney Avrupa'yı birbirine bağlayacak boru hattını olası kılmıştır (Kemp, 2003:165). Son yıllarda, Mısır enerji üretiminde düşüşe geçti ise de petrol fiyatlarındaki artış ülkenin enerjiden elde ettiği gelirini artırmıştır. Yeni keşfedilen doğal gaz rezervleri Mısır'ın gelecekteki ihracatını artırması beklenmektedir. Arap Doğal Gaz Boru Hattı projesinin bir bölümü olarak, Mısır doğal gazını Nabucco Boru Hattı veya Bulgaristan, Romanya yoluyla Doğu Avrupa'ya ulaştırılması planlanmaktadır. Ayrıca, ülke 2005 yılında LNG ihracatına başlamıştır (EIA, 2008d). 2030'da Mısır'ın AB LNG ithalatının %15'ini karşılaması beklenmektedir (European Commission, 2007h:22). Mısır, AB'nin Komşuluk Politikasına dahildir ve Akdeniz Ortaklığı kapsamında AB ile 2004 yılında ortaklık anlaşması imzalamıştır. AB Komşuluk Politikası doğrultusunda Mısır için hazırlanan eylem planında; enerji sektöründe işbirliğinin geliştirilmesinin üzerinde durulmuştur. Özellikle; Mısır enerji pazarı ilkelerinin AB ilkelerine yakınsaması, AB ve Mısır arasında enerji bağlantılarının kurulmasını kolaylaştırması, petrol ve doğal gaz endüstrisinin yanı sıra yenilenebilir enerji alanında işbirliği hedeflenmektedir (European Commission, 2006e:1-5).

Avrupa, enerji sektöründe Kuzey Afrika'daki yabancı yatırımın ana kaynağıdır. Enerji arz güvenliği AB'ye özellikle de Güney Avrupa'ya Akdeniz'de siyasi istikrar istemesi için somut bir neden vermektedir. Kuzey Afrikada'ki devletlerin anti-demokratik yapısı istikrar için risk oluşturmaktadır. Hükümetler ordu tarafından desteklenen liderler tarafından idare edilir. Lider değişimi nadir yaşanır, Colonel Kaddafi Libya'da 1969'dan, Hüsnü Mübarek Mısır'da 1981'den bu yana iktidardadır. Bu şartlar altında; ABD hükümeti, bölgede İslami gündeme sahip sekiz terörist örgüt tanımlamıştır. Enerji tesisleri bu örgütlerin hedefleri arasındadır. Petrol ve doğal gaz çoğunlukla boru hatları ile taşındığından terörist saldırılara açıktır ve AB enerji arzı bu yüzden risk altındadır (Kingston, 2004:3-4).

3.5. Batı Afrika Ülkeleri ile Enerji Alanında İlişkiler

AB enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikaları çerçevesinde Batı Afrika'ya da yönelmiştir. AB'nin Batı Afrika'yı Avrupa için alternatif bir enerji tedarikçisine dönüşebileceğine yönelik beklentileri vardır. Bölgedeki Nijerya ve Angola, AB için önemli birer enerji ihracatçısı olabilir. Bu devletlerde işletilmeyen enerji kaynakları büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

AB'nin Batı Afrika'daki bölgesel seviyedeki işbirliği mekanizması Enerji Girişimi ile oluşturulmuştur. Afrika'da sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirmek ve yoksullukla mücadele iddiası ile Enerji Girişimi AB tarafından 2002'de başlatılmıştır. Girişim ile yoksulluğu azaltma stratejilerinin bir parçası olarak enerjiye erişebilirliğin iyileştirilmesini hedeflenmiştir. Girişimin hedefleri şu şekilde belirlenmiştir: yoksulluğun azaltılmasında enerjinin önemli bir rol oynayacağı konusunda siyasi bilinci artırmak, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılması için enerji hizmetlerinin gerekliliğini açıklamak, enerjiyi ulusal ve bölgesel kalkınma stratejilerinin parçası yapmak, enerji ile ilgili faaliyetlerde uyumu teşvik etmek ve sermaye, teknoloji ve uzmanlığın gelişini sağlamak. Bu çerçevede, kırsal alanlara enerji dağıtım projelerini desteklemek ve enerji tesisleri için yatırım mekanizması oluşturulmuştur (European Commission, 2007i).

AB'nin enerji çıkarları açısından, bölgede Nijerya öne çıkmaktadır. Nijerya zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Ülke ekonomisi, petrolden elde ettiği ihracat gelirinе ağır bir biçimde bağımlıdır. Petrol ihracatı toplam ihracatının % 95'ni oluşturmaktadır. Nijerya'nın AB'ye ihraç ettiği petrol AB toplam ithalatının içinde önemli bir paya sahip olmasa da Nijerya toplam petrol üretiminin %16'sını AB'ye ihraç etmektedir. Nijerya, Afrika'nın en büyük, dünyanın yedinci büyük doğal gaz rezervlerine sahiptir. 2006 verilerine göre AB doğal gaz gereksiniminin %4'nü Nijerya'dan ithal etmektedir. Doğal gaz rezervlerinin büyük bir bölümü Nijer deltasındadır. Hükümet, doğal gazdan elde ettiği geliri büyütme çabasındadır. Bu amacı gerçekleştirmek için ise çok büyük miktarda yatırım gerekmektedir. Çünkü çoğu alanda doğal gaz üretimi için altyapı yoktur (EIA, 2007f). Nijerya ilk LNG tesisini 1999'da açmıştır. 2030 yılına gelindiğinde AB'nin LNG ithalatının %25'nin Nijerya'dan karşılanacağı beklenmektedir (European Commission, 2007h:22). Tarihi

boyunca yönetimi bir hükümetin kontrolünden diğerinin kontrolüne giren Nijerya'da 2007 yılında ilk defa başkanlık seçimi yapılmıştır. Seçimlerden önceki on altı ayda Nijerya'da iç karışıklıklar devam etmiş petrol üretimi potansiyelinin % 20'sini bulunduran Nijer deltası kuşatılmıştır (EIA, 2007f).

Nijerya, Afrika'nın en az dış yardım alan devletidir. Sadece, AB ve İngiliz Hükümeti Nijerya'ya anlamlı miktarda bağış yapmaktadır (Young, 2007:16). AB'nin desteği ülkedeki kaynakların doğru işletilmesine ve gerekli istikrar ortamının yaratılmasına odaklanmıştır. AB Nijerya ilişkileri Obasanjo döneminde ilerleme göstermiştir. AB Nijerya ilişkilerinin merkezinde AB tarafından Nijerya'nın ekonomik ve kurumsal reformlarının desteklenmesi vardır. Nijerya, Avrupa Kalkınma Fonu'ndan 2008-2013 dönemi için 580 milyon euro tahsis edilmiştir. Ayrıca, AB'nin 2005'de Asya Karayip Pasifik bölgesi için oluşturduğu enerji kredisinden en büyük miktarda yararlanan ülke Nijerya'dır (European Commission, 2008r).

Nijerya'nın AB için önemli bir enerji tedarikçisi haline gelebilmesi için ülkedeki şiddetin azalması gerekmektedir. Bu çerçevede AB, Başkan Obasanjo'yu istikrarın ve reformların garantörü olarak görmüştür. Fakat, bu algılayışın yetersiz olduğu açığa çıkmaktadır. Obasanjo döneminde, enerji yatırımlarını artırmak için bir takım planlar ortaya konulmuştur, enerji ile ilgili ödemelerin şeffaflığında ilerleme kaydedilmiştir, fakat daha sonra Obasanjo enerjiyi siyasi araç olarak kullanmaya başlamıştır. Nijerya Hükümeti iç istikrarı, muhalefete karşı petrol sözleşmelerini kullanarak sağlamaya çalışmaktadır (Young, 2007:16).

Trans-Sahra (Nijerya-Cezayir) doğal gaz boru hattı AB'nin enerji arz güvenliğine katkıda bulunması beklenmektedir. Bu bağlamda, AB'nin Nijerya Deltası'ndaki doğal gazı Cezayir yolu ile Avrupa'ya taşımak istemesi, en çok Rusya'yı endişelendirmiştir. Rusya AB giden bütün doğal gazı kontrol etme tasarısı gereğince Gazprom'da bölgedeki enerji ile gelişmelere dahil olma çabasıdadır. Bu çerçevede Gazprom, doğal gaz endüstrisine yatırım yapmak için Nijerya hükümeti ile görüşmelere başlamıştır (Nicola, 2008).

AB için Angola enerji arzını çeşitlendirmek için önemli bir potansiyel oluşturan diğer bir Batı Afrika devletidir. Angola, 2002'de 27 yıl süren iç savaşın sona ermesiyle yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Angola, istikrar ve gelişme

sürecinin başındadır, halkının %70'inin günlük geliri bir doların altındadır. Angola, kayırmacılık ve bürokrasi yüzünden uluslararası yatırımlar için iş yapmanın en zor olduğu ülkelerden biridir. Kanıtlanmış doğal gaz rezervlerindeki artış ile beraber hükümet doğal gazı LNG formunda ihracat etmeyi planlamaktadır (EIA, 2008e). AB bölgedeki kurumsal yetersizliği ve uzman eksikliğini ülkenin kalkınmasının ve kaynaklarını kullanmasının önündeki en büyük engel olarak görmektedir. Angola'nın sürdürülebilir kalkınması ve yoksullukla mücadelesi için hükümetin stratejisini desteklemektedir. Bu bağlamda, AB-Angola strateji belgesi kapsamında 2008-2013 dönemi için 214 milyon euro tahsis etmiştir. AB'nin Angola için stratejisi öncelikli alan olarak belirlediği ekonomik ve kurumsal reformların ilerletilmesini sağlamaktır (European Commission, 2008s).

AB, Afrika'da diğer bölgelerden farklı olarak enerji çıkarları ile siyaset ve güvenlik meseleleri arasında daha kapsamlı bir bağlantı kurmaktadır. Buna rağmen Avrupa güvenlik taahhüdü pratikte yetersiz kalmaktadır. Enerji çıkarlarının artan önemine rağmen AB'nin ilgisi sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, kalkınma uzmanları ve yetkililer, AB'nin enerji kaynaklarına geçişi hedefleyen pazar reformlarının kalkınmayı ister istemez riske atacağı konusunda kaygılanmaktadırlar. Afrika hükümetleri uzun dönemli anlaşmalar ile önemli miktarda petrol ve doğal gaz satın alınmasını istemektedirler (Young, 2007:10).

3.5. Norveç ile Enerji Alanında İlişkiler

Norveç, Rusya'nın ardından AB için ikinci büyük doğal gaz arzıcısıdır. 2005 verilerine göre AB petrolünün % 15.5'ni ve doğal gazının % 24'ni Norveç ithal etmektedir (European Commission, 2007a:14). Norveç, Rusya ve Suudi Arabistan'ın ardından üçüncü büyük petrol ihracatçısı devlettir. Norveç enerji üretimi 1990'ların ortalarından itibaren düşüşe geçmiştir. (EIA, 2006b) Norveç enerji üretimindeki düşüş, AB'yi diğer enerji tedarikçisi devletlere daha bağımlı hale getirecektir. Bu durum, AB'nin enerji arz güvenliği ile ilgili kaygıları artıran unsurlardan birisidir.

Norveç petrol üretiminin % 36'nı İngiltere'ye satmaktadır. Diğer önemli ithalatçıları ise Hollanda ve Fransa'dır. Norveç çok sayıda boru hattı ile doğal gazını AB'ye ihraç etmektedir. 2005 verilerine göre Norveç doğal gazını en fazla Almanya,

Fransa ve İngiltere ithal etmektedir (EIA, 2006b). Amerikan Yerbilimsel Araştırma Kurumu yer kürenin keşfedilmemiş rezervlerinin %25'nin Kuzey Kutbu Bölgesi'nde bulunduğunu tahmin etmektedir. Eğer bu tahminler gerçekleşirse, gelecekte AB enerji arzının sürdürülebilirliği için önemli bir gelişme meydana gelecektir. Bu yüzden, AB Norveç'in kaynaklarını geliştirme çabalarına destek olma kararı almıştır (Belkin, 2008:19).

Norveç, istikrarlı ve güvenilir bir enerji arzıcısı olarak Avrupa'ya enerji sağlayan diğer devletlerden ayrılmaktadır. Norveç ve AB arasında enerji alanında güçlü bir yakınsıma mevcuttur. Norveç, Avrupa Ekonomik Alanına üyedir. Avrupa enerji iç pazarı hakkındaki müktesebatın çoğununu benimsemiş durumdadır. İkili ilişkilerde AB-Norveç enerji diyalogu enerji politikaları arasında eşgüdüm, enerji sektöründe araştırma ve geliştirme işbirliği ve diğer enerji ihracatçısı ülkelerle ilişkilerde uyum hedeflemektedir (European Commission, 2006c:38). 2005 yılında AB Komisyonu ve Norveç Enerji Bakanlığı toplantısında işbirliğini iki tarafında çıkarına olduğu onaylanmıştır. İki taraf; enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, enerji arz güvenliği ve Kuzey Kutbu'ndaki üretim ve araştırma faaliyetlerinde işbirliğini güçlendirme kararı almışlardır (Euroactiv, 2005). LNG ticaretinin artmasına bağlı olarak, AB Norveç doğal gazı için diğer ithalatçı bölgelerle daha fazla rekabete girecektir. ABD Norveç'in enerji devi Statoil Avrupa'da büyük ölçekli bir LNG tesisi kurmayı planlamaktadır. Bu projedeki ilk üretim için ABD şirketleri ile taahhüde girilmiştir. Bu AB'nin LNG için ABD ile rekabete gireceği anlamına gelmektedir (Belkin, 2008:19).

SONUÇ

AB, bütünleşmesinin derinleşmesinin önündeki en büyük engel üye devletlerin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda AB seviyesine yetki devrine karşı gösterdikleri gönülsüzlüktür. AB, bu anlamda bugün bir meşruiyet sorunu yaşamaktadır. Enerji, AB üye devletlerinin ulusal olarak değerlendirdiği ana konulardan birisidir. Özellikle enerji arzının dış boyutu ile ilgili kendi ulusal politikalarını sürdürmekte kararlıdırlar. AB'nin enerjiyle ilgili “ tek bir ses olma” olma çağrılarına, sadece Rusya'ya karşı bir enerji çıkmazı yaşayan devletlerden yanıt gelmektedir. Dünya enerji pazarındaki var olan sorunlar, üye devletlerin tek başlarına mücadele edeceği ölçekte değildir. AB de etkin bir yaklaşım sergilemek için gereken siyasi destekten yoksundur. Dünya enerji pazarında artan rekabet, enerji ilişkilerini giderek daha da politikleştirecektir. Çin ve ABD gibi ana küresel oyuncular bu trendi güçlendirecek bir yaklaşım sergilemektedirler. Çin enerjide merkantilist politikalarını izlemeye devam etmektedir. ABD'nin enerji zengini İran'a müdahalesi söz konusudur. Rusya, AB için alternatif bir enerji transit rotası olan Gürcistan'a müdahale etmiştir. AB'nin de bu durumda daha da yetersizleşeceği aşikardır. Çünkü, bu halde üye devletler de ikili enerji ilişkilerini güçlendirecektir. Dolayısıyla, AB üye devletlerin arasında enerji alanında birbirlerinin çıkarlarını zedeleyecek davranışlar artacaktır. Enerjiyle çıkarları söz konusu olduğunda, AB üye devletlerinin AB'yi zaafa sokacak girişimlerden kaçınmadığı Rusya örneğinde gözlemlenmektedir. Almanya ve Fransa gibi AB'nin başat devletleri Baltık devletlerini Rusya'ya karşı yalnız bırakmıştır.

AB kendini tehdit eden sorunları göz önünde tutarak, 1980 ve 1990'lardaki gibi enerjinin tekrar uluslararası siyasetin konusu olmaktan çıkarak sadece uluslararası ticaretin konusu haline gelmesine çabalamaktadır. Siyasi ve ekonomik gücünü kullanarak enerji ihracatçısı devletlere piyasa kurallarını yaymaya çalışmaktadır. Bu bağlamda 2000'lerin başlarından bu yana, ikili ve bölgesel diyaloglar ile ana enerji üreticisi devletlerle ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu çabalar, Rusya'da başarısızlığa uğramıştır. Azerbaycan dışında Hazar devletleri için Rusya ile ilişkiler daha önemlidir ve liberal değerlere karşı ilgisizliklerini sürdürmektedirler. Basra Körfezi ülkeleri uluslararası enerji pazarı için

bir sorun oluşturmadıkları düşünmekte ve AB değerlerini benimsemeyi reddetmektedirler. Akdeniz-AB Ortaklığı'na dahil Kuzey Afrika ülkeleri de Cezayir örneğinde olduğu gibi enerjide kendi ulusal politikalarını güçlendirme arayışında ve Avrupa enerji pazarının kurallarını benimsemekte isteksizdirler. Afrika devletleri ile olan ilişkilerin yapılandırılması ise bu ülkelerin siyasi istikrarsızlığı nedeniyle aksamaktadır. Kısacası, AB'nin enerji arzı ile ilişkileri geliştirerek enerji arzını sağlayacağına yönelik iyimser yaklaşımı etkin işlemektedir.

AB'nin enerji arz güvenliğini artırmak için kullandığı mekanizmalardan biri stratejik bir boyuta sahip olarak değerlendirilebilecek enerji arzını çeşitlendirme politikasıdır. AB çapında çeşitlendirme politikası siyasi dayanaktan yoksun olduğu için yeterince başarıya ulaşamamaktadır. AB'nin enerji arzını çeşitlendirme politikaları öncelikle Rusya'dan gelen arzı azaltmaya yöneliktir. Buna rağmen, birçok devlet çeşitlendirme politikalarının mantığına aykırı olarak Rusya ile ikili anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca; AB Çin ve Hindistan gibi önemli rakibini hesaba katarak doğu-batı yönlü boru hattı projelerinin gerçekleşmesini sağlamak için de çaba göstermektedir.

Türkiye, Avrupa'ya doğu-batı yönlü enerji arzını sağlamada anahtar bir ülkedir. Coğrafi konumundan dolayı Ortadoğu ve Hazar enerjisinin AB'ye sevkiyatında doğal bir koridordur. Türkiye'nin bu önemi, Türkiye ve AB tarafından gerçekleştirilen "Avrupa Enerji Politikası İçin Birlikte" adlı konferansın ortak açıklamasında şu şekilde dile getirilmiştir: "Coğrafi olarak dünyanın en büyük kanıtlanmış gaz ve petrol rezervlerinin yakınında bulunan Türkiye, kaynak ülkeler ile AB'nin önemli tüketici pazarları arasında doğal bir enerji köprüsü konumundadır. Ayrıca, Türkiye'nin güçlü ve hızla büyüyen ekonomisi, bölgenin rezervlerinden tüm tarafların çıkarına olacak şekilde daha fazla yararlanılması noktasında önemli bir işlev görecektir. Stratejik işbirliği hem Türkiye'nin hem de AB'nin enerji arz güvenliğini güçlendirecektir (European Commission, 2007j:1) Bu bağlamda, katılım müzakerelerine devam eden Türkiye'nin AB enerji arz güvenliğine etkisi, AB'ye karşı elini güçlendirmektedir. Ancak, göz önünde tutulması gereken bir husus vardır, Türkiye'nin de içinde bulunduğu projeler için karar verici AB değildir. AB kendi yaklaşımına uygun bulduğu projeler için lobi yapar, finansal destek sağlar. Ortadoğu ve Hazar enerjisini Türkiye yolu ile AB'ye getirecek Nabucco projesi,

AB'nin yoğun desteğine rağmen uygulamaya geçememiştir. Burgaz-Dedeadaç petrol boru hattında olduğu gibi; Rusya, Yunanistan ve Bulgaristan'ın işbirliği ile petrol boru hattı Türkiye'den geçmemiş, Rusya'nın konumu güçlendirilmiştir.

Gelecekte, enerji arzı ilgili problemlerin AB'yi zaafa uğratma potansiyeline karşılık, AB 2007 yılında, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği ilgili oldukça iddialı hedefler kabul etmiştir. AB bu hedefleri gerçekleştirerek, yeni sektörlerin yaratacağı pazar ile AB'ye ivme kazandırmayı amaçlamaktadır. Böylece, ithal fosil yakıtlara bağımlılık azaltılacak, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yeni bir döneme girilecektir. Ancak bu sürecin, AB'nin beklediğı ölçüde başarılı olamayacağı tahmin edilmektedir.

KAYNAKLAR

Alhajji, A. F.(2007). What Is Energy Security? Definitions and Concepts. *Middle East Economic Survey*. 50(45): 27-30

Allison, R. (2004)). Strategic Reassertion in Russia's Central Asia Policy. *International Affairs*, 80(2): 277-293

Altunışık, B. M. (2004). Avrupa Birliği'nde Petrol ve Doğal Gaz Pazarına Yönelik Politikalar ve Türkiye Uygulamaları. *AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye* Ankara: Uluslararası Araştırmalar Vakfı. 143-158

Andersen, S.S. (2000). European Integration and the Changing Paradigm of Energy Policy: The Case of Natural Gas Liberalisation. *ARENA*, 99(12):1-11.

Andersen, S. S. ve Sitter, N. (17-19 Mayıs 2007). Re-Politicising Regulation: Politics: Regulatory Variation and Fuzzy Liberalisation in the Single European Energy Market. *European Union Studies Association Conference, Montreal*. <http://aei.pitt.edu/8037/01/sitter-n-03g.pdf> (12 Nisan 2008).

Andrews, P. (2003). Energy Security in East Asia: a European View. *CEPMLP Internet Journal* ,13 (5). <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/Vol13/vol13-5.html> (3 Şubat 2008).

ACUS (Atlantic Council of the United States) . (1 Kasım 2007) . China Energy Security Cooperation. *Dialogue Report*, www.acus.org/docs/070612US_China_EnergySecurity_Cooperation_Dialogue_Report.pdf (2 Şubat 2008).

Axelroad, R. (2006). The European Comisson and Member States Conflict Over Nuclear Safety. *Perspectives Central European Review of International Affairs* 26:5-22.

Baev, P. K. (2007) 'Russia Aspires to the Status of 'Energy Superpower''. *Strategic Analysis*, 31(3):447 – 465

Baumann, F. (Mart 2008). Energy Security as Multidimensional. *Concept Center for Applied Policy Research*, 2008(1):1-16 www.cap.lmu.de/download/2008/CAP-Policy-Analysis-2008-01.pdf (5 Nisan 2008).

Bahgat, C. (2006). Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities. *International Affairs*, 82(5): 961–975.

Baran, Z. (2007). EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. *The Washington Quarterly*, 30(4):131–144.

Belkin P. (30 ocak 2008). The European Union's Energy Security Challenges. *CRS Report*. www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf (12 Nisan 2008).

Belyi, A. (2003). New Dimensions of Energy Security of the Enlarging EU and Their Impact on Relations with Russia. *Journal of European Integration*, 25(4):351–369.

Birol, F. (2007) . World Energy Prospects and Challenges. *Asia-Pacific Review*, 14(1) 1– 12.

Bochkarev D. ve Austin G. (27 Ocak 2007). Energy Sovereignty And Security Restoring Confidence in a Cooperative International System. *EastWest Institute Policy Paper*, 1-33. www.ewi.info/pdf/2007%200126%20Energy%20Policy%20Paper1.pdf (5 Mayıs 2008).

Borchert, H. (15 Mayıs 2007). EU Energy Security Requires Hard Power. *Atlantic Community*. [http://www.atlanticcommunity.org/index/ Open Think Tank Article /EU_Energy_Security_Requires_Hard_Power](http://www.atlanticcommunity.org/index/Open_Think_Tank_Article/EU_Energy_Security_Requires_Hard_Power). (17 Mayıs 2008).

Buchan, D.(2002). The Threat Within: Deregulation and Energy Security. *Survival*, 44(3): 105-115

Center of Energy Economics (CEE). (Ocak 2008). Energy Security in South Asia. *Energy Security Quaterly*. www.sari-energy.org/EnergySecurityQuarterlies/ESQ1January08.pdf (1 Mart 2008).

Central Intelligence Agency (CIA). (Haziran 2008). The World Factbook: Russia. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html> (18 Haziran 2008).

Center for Energy, Petroleum and Mineral Law and Policy (CEPMLP). (2006). Security of International Oil and Gas. *A Project for the Economic and Social Research Council*. www.energyinst.org.uk/content/files/esrcinterim.pdf (10 Şubat 2008).

Clingendael International Energy Programme (CIEP). (2004) Study on Energy Supply Security and Geopolitics .Clingendael *International Energy Programme Final Report*. www.clingendael.nl/publications/2004/200401000_ciep_study_pdf (12 Mayıs 2008)

Chapman D. ve Khanna N. (2006). The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security. *Contemporary Economic Policy*, 24(4):507-519.

Chevalier, J. (26 Eylül 2005). Security of Energy Supply for the European Union www.dauphine.fr/cgemp/Publications/Articles/Chevalier%20SECURITY%20OF%20ENERGY%20SUPPLY.pdf (3 Nisan 2008).

Cohen, A. (Kasım 2007). Europe's Strategic Dependence on Russian Energy. The Heritage Foundation Backgrounder 2083:1-13 www.heritage.org/research/eu_rope/upload/bg_2083.pdf (5 Mart 2008).

Correljé, A. ve Linde, C. (Mart 2006). Energy supply security and geopolitics: A European perspective. *Energy Policy*, 34(5): 532 -543.

Constantin, C. (2005). China's Conception of Energy Security: Sources and International Impacts. *Centre of International Relations Working Paper*, 43:1-41 www.iir.ubc.ca/site_template/workingpapers/Constantin-WP43.pdf (2 Mart 2008).

Council of the EU. (1 Haziran 2006). Elements of a Proposal to Iran. *The Meeting in Vienna of China, France, Germany, the Russian Federation, the United Kingdom, the United States of America and the European Union*. www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/90569.pdf (12 Mayıs 2008).

Council of the EU (15 Şubat 2007). 2782nd Council Meeting. *Council of EU Press Release*. http://www.consilium.europa.eu/cms3_applications/Applications/newsroom/loadBook.asp?target=2007&bid=87&lang=1&cmsId=354 (18 Mayıs 2008).

Council of the EU. (2 Mayıs 2007b). Presidency Conclusion. *European Council 8/9 March 2007, Brussel*. www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pres_Data/en/ec/93135.pdf (03 Nisan 2008).

Council of the EU. (26 Nisan 2004). Concerning Measures to safeguard security of Natural Gas Supply. *Council Directive 2004/67*. www.energy.eu/directives/112720040429en00920096.pdf (13 Haziran 2008).

Costantini, V. ve Gracceva F. (2004). Social Costs of Energy Disruption. *FEEM Working Paper*, 116 (4). <http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.htm> (18 Mart 2008).

Crawford, C. (2005). The Impact of EU Enlargement on the Euro-Med Partnership. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 5(23). <http://www6.miami.edu/eucenter/crawfordfinal.pdf> (15 Haziran 2008).

Downs, E. S. (2008). Fundamentals of the Global Oil and Gas Industry. *Petroleum Economist*, 27-31. www.brookings.edu/~media/Files/rc/articles/2008/07chinadowns/07chinadowns.pdf (16 Mart 2008).

Darbouche, H. (2007) Russian-Algerian cooperation and the 'gas OPEC': What's in the pipeline? CEPS Policy Brief 123:1 shop.ceps.eu/download.php?item_id=1477 (12 Mayıs 2008).

Darbouche H. ve Gillespie R. (12-16 Aralık 2006) Constructing a Mediterranean Region. *North African Responses BISA Conference, Cork*. www.bisa.ac.uk/2006/pps/darbouche.pdf (12 Mart 2008).

Eberlein, B. ve Newman, L. A. (Ocak 2008). Escaping the International Governance Dilemma? Incorporated Transgovernmental Networks in the European Union Governance. *An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, 21(1): 25-52.

Egenhofer C., Gialoglou K., Luciani G., Boots, Scheepers M., Markadanya Costantini V., Gracceva F., Anil Markandya ve Giorgio V. (1 Mart 2004). Market-based Options for Security of Energy Supply. *Centre for European Policy Studies*. <http://www.ceps.be/index3.php>. (3 Mart 2008).

Emerson, S. (2008). The Factors Encouraging High Oil Prices. *The United States Senate Committee on Energy and Natural Resources*. energy.senate.gov/public/files/EmersonTestimony040308.pdf (15 Mayıs 2008).

Energy Charter. (2007). <http://www.encharter.org/index.php?id=7> (23 Nisan 2008).

Energy Charter Secretariat (2004). The Energy Charter Treaty and Related Documents. www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/EN.pdf (23 Nisan 2008).

Energy Information Administration (EIA). (2008a). Annual Energy Outlook 2008 With Projections to 2030. <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/index.html> (1 Temmuz 2008).

EIA. (2008b). International Reserves. www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html (23 Haziran 2008).

EIA. (2008c). Central Asia Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/cabs/Centasia/Full.html> (15 Nisan 2008).

EIA. (2008d). Egypt Country Analysis Brief. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Egypt/Full.html> (6 Temmuz 2008).

EIA. (2008e). Angola Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Angola/Full.html> (26 Mayıs 2008).

EIA. (2007a). India Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/India/Full.html>. (12 Haziran 2008).

EIA. (2007b). Russian Country Analysis Briefs. www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html (16 Haziran 2008).

EIA. (2007c). Caspian Sea. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Caspian/Full.html> (05 Mayıs 2008).

EIA. (2007d). Algeria Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Algeria/Full.html> (6 Temmuz 2008).

EIA. (2007e). Libya Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Libya/Full.html> (6 Temmuz 2008).

EIA. (2007f). Nigeria Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Nigeria/Full.html> (29 Mayıs 2008).

EIA. (2006a). China Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/emeu/abs/China/Full.html>. (12 Haziran 2008).

EIA. (2006b). Norway Country Analysis Briefs. <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Norway/Full.htm> (21 Mayıs 2008).

Estrada, A. (2006). European energy security: Towards the Creation of the Geo-Energy Space. *Energy Policy*, 34(18):3773–3786.

EU. (2007). Lisbon Treaty. <http://www.unizar.es/euroconstitucion/Treaties/TreatyLisbon%20Treaty.htm-176> (09 Mayıs 2008).

EU. (2004). Treaty Establishing a Constitution for Europe (The Reader-Friendly Edition). en.euabc.com/upload/rfConstitutionen.pdf (15 Mayıs 2008).

EU Delegation to Iraq. (1 Ocak 2008a). Co-operation and development. <http://delirq.ec.europa.eu/en/delegrole/index.htm> (4 Temmuz 2008).

EU Delegation to Iraq. (1 Ocak 2008b). The Delegation's role. <http://delirq.ec.europa.eu/en/coopdev/index.htm> (4 Temmuz 2008).

Euractiv. (17 Ağustos 2008a). EU Renewable Energy Policy. <http://www.euractiv.com/en/energy/eu-renewable-energy-policy/article-117536> (12 Mart 2008).

Euractiv. (23 Nisan 2008b). EU Eyes Raise of Emergency Oil Stocks as Prices Soar. <http://www.euractiv.com/en/energy/eu-eyes-raise-emergency-oil-stocks-prices-soar/article-171849> (1 Mayıs 2008).

Euractiv. (28 Ağustos 2008c). Nabucco: 'Pie in the Sky' After Georgia Crisis? <http://www.euractiv.com/en/energy/nabucco-pie-sky-georgia-crisis/article174855> (1 Eylül 2008).

Euractiv. (29 Haziran 2007a). Coal: a clean energy source for the future? <http://www.euractiv.com/en/energy/coal-clean-energy-source-future/article-156397>. (10 Nisan 2008)

Euractiv (3 Ekim 2007b). Commission Backs Nuclear in 'Energy Revolution'. <http://www.euractiv.com/en/energy/commission-backs-nuclear-energyrevolution/article-167308> (10 Nisan 2008).

Euractiv (8 Mayıs 2005). Geopolitics of EU Energy Supply. <http://www.euractiv.com/en/energy/geopolitics-eu-energy-supply/article-142665> (13 Haziran 2008).

European Commission. (23 Ocak 2008a). Memo on the Renewable Energy and Climate Change Package. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/33> (2 Mayıs 2008).

European Commission. (14 Mart 2008b). Climate Change and International Security. *Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council*. www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/reports/99387.pdf (5 Nisan 2008).

European Commission. (22 Mayıs 2008c). Energy & Transport International Relations. http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/index_en.htm (1 Temmuz 2008).

European Commission. (1 Haziran 2008d). Energy for the Future: Renewable Sources of Energy. http://ec.europa.eu/energy/res/index_en.htm (5 Haziran 2008).

European Commission. (1 Nisan 2008e). Energy Efficiency. End-Use Efficiency and Energy Services. http://ec.europa.eu/energy/demand/legislation/end_use_en.htm. (11 Nisan 2008).

European Commission. (14 Nisan 2008f). External Relations, Russia. http://ec.europa.eu/external_relations/russia/index_en.htm (23 Nisan 2008).

European Commission. (2008g). “Baku Initiative”. http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regionalcaucasuscentralasi/baku/energyen.htm (10 Haziran 2008).

European Commission. (19 Temmuz 2008h). EU’s relations with Central Asia. http://ec.europa.eu/external_relations/central_asia/index_en.htm (11 Haziran 2008).

European Commission. (24 Haziran 2008i). Joint Progress Report by the Council and the European Commission to the European Council on the Implementation of the EU Central Asia Strategy. http://ec.europa.eu/external_relations/central_asia/index_en.htm (1 Temmuz 2008).

European Commission. (19 Temmuz 2008j). External Relations, Turkmenistan. http://ec.europa.eu/external_relations/turkmenistan/index_en.htm (23 Temmuz 2008).

European Commission. (11 Temmuz 2008k). EU-OPEC Energy Dialogue. http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/int/opec/index_en.htm (23 Temmuz 2008).

European Commission. (24 Haziran 2008m). EU-OPEC Energy Dialogue 5th Meeting Joint. *EU Press Release*. http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/int/opec/index_en.htm (3 Temmuz 2008).

European Commission. (22 Haziran 2008n). Commissioner Piebalgs Calls on Oil Producing and Consuming Countries to Bring Barrel Prices Down. *EU Press Release* www.energy.eu/DG-TREN-releases/IP-08-985_EN.pdf (3 Temmuz 2008).

European Commission. (22 Mayıs 2008p). Energy and Transport Relations, Euro Mediterranean Energy Forum. http://ec.europa.eu/dgs/energytransport/international/regional/euromed/energy/euro_medi_en.htm (23 Nisan 2008).

European Commission. (7 Nisan 2008r). EU Relations with Nigeria. http://ec.europa.eu/development/geographical/regionscountries/countriescountry_profile.cf (29 Mayıs 2008).

European Commission. (2 Nisan 2008s). EU Relations with Angola. http://ec.europa.eu/development/geographical/regionscountries/countries/country_profile (25 Mayıs 2008).

European Commission. (2007a). Energy in Figures. <http://ec.europa.eu/dgs/energytransport/figures/pocketbook/2007en.htm> (6 Mart 2008).

European Commission. (1 Ocak 2007b). An Energy Policy for Europe. *Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament.* ec.europa.eu/energy/energypolicy/doc/01energypolicyforeuropeen.pdf (12 Nisan 2008).

European Commission. (2007c). Key Institutional Decisions in the field of External Energy Policy. ec.europa.eu/externalrelations/library/publications/29keyinstitutionaldecision.pdf (12 Mayıs 2008).

European Commission. (2007d). Energy Security, Efficiency and Change. 2007 EU-U.S. Summit Statement. www.eurunion.org/partner/summit/Summit20070430/EnergSecur&ClimChnge.pdf (23 Mayıs 2008).

European Commission. (24 Eylül 2007e). European Union-Russia Energy Dialogue, What are The Objectives of Partnership. http://ec.europa.eu/energy/russia/overview/objectives_en.htm (9 Nisan 2008).

European Commission. (24 Eylül 2007f). European Union - Russia Energy Dialogue, Issues Being Examined under the Energy Dialogue. http://ec.europa.eu/energy/russia/overview/issues_en.htm (10 Nisan 2008).

European Commission. (11 Nisan 2007g) Black Sea Synergy A New Regional Cooperation ation Initiative. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*. ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07160_en.pdf 1-13 (16 Haziran 2008).

European Commisson. (2007h). Energy Corridors European Union and Neighbouring Countries. [www.energy.eu/publications/KINA22581ENC002 .pdf](http://www.energy.eu/publications/KINA22581ENC002.pdf) (24 Mayıs 2008).

European Commission. (25 Mayıs 2007i). The EU Energy Initiative. <http://ec.europa.eu/development/policies/9interventionareas/waterenergy/energy/initiative/indexen.htm>. (12 Mayıs 2007).

European Commission. (2006a). Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy. <http://ec.europa.eu/energy/gren-paper-energy/indexen.htm> (11 Aralık 2007).

European Commisson. (2006b). An External Policy to Serve Europe's Energy Interests. *Paper from Commission/sg/hr for the European Council* www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/90082.pdf (3 Mayıs 2008).

European Commission. (2006c) European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy What is at Stake. *EU Working Document*. ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/20060308gpworkingdocumenten.pdf (26 Nisan 2008).

European Commission. (Kasım 2006d). Memorandum of Understanding on Co-Operation in the Field of Energy Between The European Union and the Republic of Kazakhstan. http://ec.europa.eu/external_relations/kazakhstan/indexen.htm (12 Nisan 2008).

European Commission (2006e). EU/ Egypt Action Plan. <http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/actionplans/egyptenpapfinaln.pdf> (7 Temmuz 2008).

European Commission. (2005a). Registration of Crude Oil Imports and Deliveries in the Community. http://ec.europa.eu/energy/oil/crude/index_en.htm. (13 Mayıs 2008).

European Commission. (2 Nisan 2005b). Commissioner Piebalgs Launches Reinforced Energy Dialogue with Oil&Gas Producing Countries of the Gulf Cooperation Council Region. *EU Press Releases*. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/379> (5 Temmuz 2008).

European Commission. (9 Haziran 2004). European Union and Iraq: A Framework for Engagement. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*. http://europa.eu/scadp_lus/leg/en/lvb/r16005.htm (23 Mayıs 2008).

European Commission. (2000). Green Paper: Towards a European strategy for the security of energy supply. http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy-supply/index_en.htm (10 Aralık 2007).

European Federation for Transport and Environment (T and E). (18 Haziran 2008). EU Spending €1 Billion A Day on Oil Imports as Leaders Backtrack on Efficient Cars. www.transportenvironment.org/Publications/prephandout/lid:505 (22 Haziran 2008).

European Policy Center (EPC). (27-29 Mart 2007). The New EU Energy Policy: Balancing the Internal Market and External Security of Supply. *European Policy Center Event Report*. www.euractiv.com/29/images/EPCenergypolicytcm29-161816.pdf (3 Mart 2008).

Eurostat. (10 Temmuz 2008). Energy Consumption and Production. Eurostat News Releases. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT.../PGE.../8-10072008-EN-AP.PDF (20 Temmuz 2008).

Friedrich Ebert Stiftung (FES). (Aralık 2007) . On the Path to an Integrated EU Foreign Policy on Energy and Climate. *Friedrich Ebert Stiftung Internationale Politikanalyse*. library.fes.de/pdf-files/bueros/london/05034.pdf (8 Ocak 2008).

Gaudiano, M. (2007). Can Energy Security Cooperation Help Turkey, Georgia and Azerbaijan to Strengthen Western Oriented Links? *Nato Defense College* ,5:1-21 www.ndc.nato.int/download/publications/resnotes05.pdf (23 Şubat 2008).

Gault, J. (2002). The European Union: Energy Security and the Periphery. *Occasional Paper Series*, 40. www.gcsp.ch/e/publications/Issues_Institutions/Int_Organisations/Occ_Papers/40-Gault.pdf. (3 Temmuz 2008).

Gavin, B. ve Lee, S. (Eylül 2004) Regional energy cooperation in North East Asia: Lessons from the European Experience. *Asia Europe Journal*, 5(3): 401-415.

Geden, O., Marcelis C. ve Maurer A. (2006). Perspectives for the European Union's External Energy Policy. *German Institute for International and Security Affairs Working Paper*. www.swpberlin.org/common/getdocument.php?asset_id=521 (11 Ocak 2008).

Gelb, B. A. (2006). Russian Oil and Gas Challenges. *CRS Report for Congress*. https://www.policyarchive.org/bitstream/handle/10207/2686/RL33212_20060222.pdf?sequence=2. (5 Mayıs 2008).

Grigoriev L. ve Chaplygina A. (2003) Looking into the Future: The Energy Dialog between Russia and the European Union. *Russia in Global Affairs*. <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/3/476.htm> (16 Haziran 2008).

Handke S. ve Jong J.J. (2007). Energy as a Bond: Relations with Russia in the European and Dutch Context. *Clingendael Energy Programme Energy Paper*. www.clingendael.nl/publications/2007/20070900_ciep_energy_handke.pdf (5 Aralık 2007).

Helm, D. (2005a). The Assessment: The New Energy Paradigm. *Oxford Review of Economic Policy*, 2005 21(1):1-18.

Helm, D. (2005b). European Energy Policy: Securing Supplies and Meeting The Challenge of Climate Change. *New College*. www.britishembassy.gov.uk/Files/kfile/PN%20papers_%20energy.pdf (3 Mayıs 2008).

Hertog, S. (2007). EU-GCC Relations in the Era of the Second Oil Boom. *Center for Applied Policy Research, Working Paper*. www.cap.lmu.de/download/2007/2007_hertog.pdf (4 Haziran 2008).

Johson, D. (2005). EU–Russian Energy Links: A Marriage of Convenience? *Government and Opposition*, 40(2):256-277.

Jong, J. J. ve Weeda, E. (2007). Europe, the EU and its 2050 Energy Storylines. *Clingendael International Energy Programme, Cingendal Energy Paper* www.clingendael.nl/publications/2007/20071200_ciep_energy_jong.pdf (1 Şubat 2008).

Jong, J.; Perlot, W. ve Slingerland S. (2007). Global Energy Issues and the United Nations. *Clingendael International Energy Programme*. www.clingendae.nl/publications/2007/20070400_ciep_misc_csd.pdf (2 Şubat 2008).

Hoogween, F. ve Perlot W. (2007) The EU's Policies of Security of Energy Supply Toward the Middle East and Caspian Region: Major Power Politics. *Social Science Perspectives on the Changing Geography of the World Politics* (473- 495). Derleyen Parvizi Amineh. Brill: International Studies in Sociology and Social Anthropology.

INOGATE. (3 Ocak 2008a). What is the INOGATE Umbrella Agreement? <http://www.inogate.org/inogate/en/umbrella/what-is> (12 Haziran 2008).

INOGATE (3 Ocak 2008b). INOGATE: 2007 and Beyond. <http://www.inogate.org/inogate/en/future/2007> (12 Haziran 2008).

International Energy Agency (IEA). (2008). Statics By Country. <http://www.iea.org/Textbase/stats/index.asp> (5 Nisan 2008).

IEA. (2007). China and India Insights. World Energy Outlook 2007 Executive Summary. www.iea.org/textbase/npsum/WEO2007SUM.pdf (5 Mart 2008).

IEA (2004a). Coal in an enlarged European Union. www.iea-coal.org.uk/publishor/system/component_view.asp?LogDocId=81113 (1 Mayıs 2008).

IEA (2004b). Fact Sheet on IEA Oil Stocks and Emergency Response Potential. www.iea.org/textbase/papers/2004/factsheetcover.pdf (3 Mayıs 2008).

IEA (2004c) . Analysis of the Impact of High Oil Prices on the Global Economy. www.iea.org/Textbase/Papers/2004/High_Oil_Prices.pdf (5 Temmuz 2008).

Kalicki, J. H. (2007). Rx for Oil Addiction: The Middle East and Energy Security. *Middle East Policy*, 14(1):76-83.

Kaliyeva, D. (2004). The Geopolitical Situation in the Caspian Region. *Unisci Discussion Papers*. www.uned.es/dcpa/olddoctorado20042005/cursos/subprograma_este2005/46echeverr%EDadinara2004.pdf (4 Mayıs 2008).

Kemp, G. (2003). Europe's Middle East Challenges. *The Washington Quarterly*, 27(1):163–177.

Kemper, R. (2003). Recent developments within the Energy Charter. *European Energy Forum*. <http://www.europeanenergyforum.eu/archives/european-energy-forum/energy-management-and-policy/recent-developments-within-the-energy-charter> (5 Nisan 2008).

Keppeler, J.H. (2007). International Relations and Security of Energy Supply: Risks to Continuity and Geopolitical Risks. *The French Institute for International Relations*.
www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/studykeppel/studykeppeler.pdf (1 Şubat 2008).

Kingston Energy Consulting. (2004). North Africa-An Energy Source for Europe. Commodities Now. www.kingstonenergy.com/nagas1204.pdf (2 Haziran 2008).

Kröger, W. (12 Ekim 2006). Issues of Secure Energy Supply. *Latsis Symposium, Zürich*. www.lsa.ethz.ch/docs/061012LatsisWK.pdf (5 Mart 2008).

Lappalainen, V.A. (Eylül 2007). The New Security of Energy Supply Directives: A First Response to Some Big Questions. *ERA Forum*, 8(3):427-434.

Larsson, R.L. (2008) Europe and Caspian Energy: Dodging Russia, Tackling China and Engaging the U.S. *Europe's Energy Security: Gazprom's Dominance and Caspian Supply Alternatives*.(19-41) Derleyen Svante Cornell ve Niklas Caucasus Washington: Institute & Silk Road Studies Program.

Lavenex, S. (2004). EU External Governance in 'Wider Europe'. *Journal of European Public Policy*, 11(4): 680–700.

Lee, P.K. (2005). China's quest for oil security: oil (wars) in the pipeline? *The Pacific Review*, 18(2): 265 – 301.

Lei W. ve Xuejun L. (Eylül 2007). China or the United States: which threatens energy security? *OPEC Review* 31(3): 215- 234.

Li, M. (2007). Peak oil, the rise of China and India, and the Global Energy Crisis. *Journal of Contemporary Asia*, 37(4): 449-471.

Lieberthal, K. ve Herberg, M. (2006). China's Search for Energy Security: Implications for U.S. Policy. *NBR Analysis*. 17(1):1-42.

Linde, C. (20 Ocak 2008). Turning a weakness into a strength: a smart external energy policy for Europe. *Clingendael International Energy Programme* <http://www.ifri.org/frontDispatcher/ifri/publications/notesdelifri> (15 Nisan 2008).

Luft, G. (2008). Dependence on Middle East Energy and its Impact on Global Security. Institute for the Analysis of Global Security. www.iags.org/luft_dependence_on_middle_east_energy.pdf (3 Haziran 2008).

Maleki, A. (2007). Energy Supply and Demand in Eurasia: Cooperation between EU and Iran. *China and Eurasia Forum Quarterly*, 5(4):103-113.

Marat, E. (30 Nisan 2008). EU-Turkmenistan Talks: Brussels Seeks Common Central Asia Policy. www.cagateway.org/downloads/eu-turkmenistan.pdf (4 Mayıs 2008).

Melgar, L. (1 Nisan 2004). Energy Security: A North American Approach. *Forging North American Energy Security Conference, Monterrey, Mexico*. www.american.edu/ia/cnas/events/NAFI-en.pdf (1 Şubat 2008).

Monaghan, A. (2007). Russia's Energy Diplomacy: A Political Idea Lacking a Strategy? *Southeast European and Black Sea Studies*, 7(2):275–288.

Nabucco Gas Pipeline Project. (5 Temmuz 2008). Project Description / Pipeline Route. <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html> (28 Nisan 2008).

Nakumura, Y. (2002). Energy Security: Strategic Viewpoints. *Institute for International Policy Studies, IIPS Policy Paper*. unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN015789.pdf (9 Mart 2008).

National Bureau of Asian Research (NBR). (2007). The Rise of Asia's National Oil Companies: Competitive and Geopolitical Implications. *NBR Conference Report*. nbr.org/programs/cass/pdf/esc07/summary. (9 Mart 2008).

Nicola, S. (7 Nisan 2008). EU eyes Gazprom's Nigeria Play. *UPI Analysis*. http://www.upi.com/Energy_Resources/2008/04/11/AnalysisEUeyesGazpromsNigeriaPlay (29 Mayıs 2008).

Phillips, J. (31 Mart 2006). Moving Beyond the U.N. Security Council's Slow Diplomatic Waltz on Iran's Nuclear Program. *The Heritage Foundation*. <http://www.heritage.org/Research/Iran/wm1025.cfm> (10 Mart 2008).

Proedrou, F. (2007). The EU Russia Energy Approach under the Prism of Interdependence. *European Security*, 16(3-4): 329-355.

Rakova, E. (2007). CIS Role for the EU Energy Supply. *IPM Research Center*. ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication12957_en.pdf (12 Mayıs 2007)

Roberts, J. (2004). The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues. CEPS EU-Turkey Working Papers. www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_13.pdf (15 Temmuz 2008).

Saunders, P. J. (2008). Russian Energy and European Security. *The Nixon Center*. www.nixoncenter.org/monographs/saunders08.pdf (15 Nisan 2008).

Skinner, R. (2006a). Strategies for Greater Energy Security and Resource Security. *Oxford Institute for Energy Studies, Background Notes* www.oxfordenergy.org/presentations/BANFFJune06-1.pdf (2 Şubat 2008).

Skinner, R. (2006b). World Energy Trends: Recent Developments and their Implications for Arab Countries. *Oxford Institute for Energy Studies*. www.oxfordenergy.org/pdfs/SP19.pdf (2 Şubat 2008).

Socor, V. (2007). First Russian-Controlled Pipeline on European Union Territory Rears its Head. *The Jamestown Foundation*, 4(43):1-3.

Solana, J. (20 Kasım 2006). Towards An EU External Energy Policy. *EU Energy Conference, Brussels*. ue.eu.int/ueDocs/cmsData/docs/pressdata/EN/discours/91788.pdf (18 Mart 2008).

Stern, J. (Ekim 2006). The New Security Environment for European Gas: Worsening Geopolitics and Increasing Global Competition for LNG. *Oxford Institute for Energy Studies*, 15. www.oxfordenergy.org/pdfs/NG15.pdf (5 Mart 2008).

Tonella, Y. B.; Catshoek, J.; Engels, A. ve Gerven, M. V. (2006). Saudi Arabia and the EU Attaining Security of Demand and Supply. *Research for the Royal Embassy of Saudi Arabia in the Netherlands*. irsp.nl/results2006/Onderzoek%20Saudi.pdf (5 Haziran 2008).

Tonnesson S. ve Kolas A. (2006). Energy Security in Asia:China, India, Oil and Peace. *International Peace Research Institute*. www.prio.no/files/file47777060420energysecurityinasiafinal.pdf (14 Nisan 2008).

Tönjes, C. ve Jong, J. J. (2007). Perspective on Security of Supply in European Natural Gas Markets. *Clingendael International Energy Programme Working Paper*. www.clingendael.nl/publications/2007/20070800ciepmiscioenjes.pdf (8 Aralık 2007).

Triantaphyllou, D. (2007). Energy Security and Common Foreign and Security Policy: The Wider Black Sea Area Context. *Southeast European and Black Sea Studies*, 7(2):289-302.

Viktor, D. (2006). Natural Gas and Geopolitics. *Program on Energy and Sustainable Development Working Paper*, 36. www.cessa.eu.com/sd_papers/wp/wp3/0305_Victor.pdf (14 Nisan 2008).

Vitale, A. (9 Ocak 2007) . The EU Wants to Build An Energy Strategy in The Caspian Region. http://www.caucas.com/home_eng/breve_contenu.php?id=293 (5 Haziran 2008)

Westphal, K. (2006). Energy Policy between Multilateral Governance and Geopolitics: Whither Europe. *Journal of International Politics of Society*. 6: 44-62.

Winrow, G.M. (2005). Energy Security in the Black Sea-Caspian Region. *Perceptions, Journal of International Affairs*,10(3):85-98.

Woehrel, S. (27 Mart 2008). Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries. *CRS, Report for Congress*. www.fas.org/sgp/crs/row/RL34261.pdf (5 Haziran 2008).

Youngs, R. ve Echagüe A. (2007). Europe and the Gulf: Strategic Neglect. *Studia Diplomatica*, 60(1):29-40.

Youngs, R. (2007). Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market. *Centre for European Policy Studies Working Document*, 278. [shop.ceps.eu / downloadfree.php?item_id=1560](http://shop.ceps.eu/downloadfree.php?item_id=1560) (8 Aralık 2007).

Zaleski, P. C. (29 Ekim 2004). The Future of Nuclear Power in France, The EU and The World for The Next Quarter-Century. *Is Nuclear Proliferation Inevitable, Workshop*, Paris. www.dauphine.fr/cgemp/Publications/Articles/Zaleski%20nuclear%20france%20europe.pdf (3 Haziran 2008).

Zippel, W. (10 Ocak 2007). Enerji Kaynaklarını Çeşitlendirme Yaklaşımları Altında AB'nin Enerji Politikası. *Avrupa ve Orta Asya Arasındaki Enerji Köprüsü Türkiye Toplantı Sunumu*. www.konrad.org.tr/Enerji/06ZIPPEL.pdf (3 Nisan 2008).